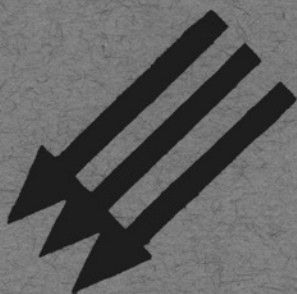

Svoboda

**POŠTNINA
PLAČANA
V GOTOVINI**

LETO V ● ŠTEV. 11

---

1. NOVEMBER 1933

„Drama“ vas vabi

Ljudski odri, ljudski igravci in režiserji, šolski odri, ljubitelji dram. predstav!
Prve dni oktobra je izšla v založbi »Drama«

1. številka revije „Drama“,

ki vsebuje razmotrivanje o dramski umetnosti, o ljudskih odrih in njih pomenu, zraven pa poročila o raznih predstavah, igradah itd., predvsem pa

poljuden strokoven pouk

o režiji, mimiki, maskiranju, sceneriji, oderski razsvetljavi itd. izpod peres naših najboljših gledaliških strokovnjakov.

Založba »Drama« izda tekom tega leta za svoje naročnike odre, ljudske igravce in ljubitelje oderske umetnosti

4 drame-igre

in sicer:

Goldoni: Sluga dveh gospodov (komedija),
Anzengruber: Slaba vest (komedija),
Joža Vomberger: Zlato tele (komedija),
Jože Kranjc: Katakombe (drama).

Odri dobivajo 10 številk revije in 12 knjig za Din 260.— ali mesečno desetkrat po Din 30.—.

Naročniki revije plačajo za 10 številk Din 50.— ali mesečno desetkrat po Din 6.

Naročniki revije in 4 knjig letno Din 100.— ali mesečno desetkrat po Din 12.—.

Naročniki odri so za 3 leta oproščeni vseh tantijem. Knjige bodo v navadni prodaji znatno dražje. Naročniki imajo posebne popuste v Narodnem gledališču!

Iz vrst naročnikov bo založba izbirala igravce in igravke za »Slovenski film«.

Pišite po pojasnila. Pošljite nam svoj naslov, da Vam pošljemo na ogled prvo številko.

Založba »Drama«, Ljubljana, Tržaška cesta 10/I.

V S E B I N A

Da ne bodo šle noge drugam, kakor hoče glava...

Ilja Ehrenburg, Pšenica za krave...

Traven, Zaklad Sierre Madre

Naš pokret / Narodno gledališče / Zapiski

Da ne bodo šle noge drugim, kakor hoče glava ...

(Konec razprave »Nasprotstva v delavskem razredu«)

Dialektika razvoja

Zgodovina socialističnega gibanja je zgodovina ideje, ki se uresničuje. To uresničevanje se pa ne razvija tako, da bi se kapitalistični svet stalno in stopnjema preobrazil v socialističnem zmislu. Vpliv socialističnega gibanja na družabne ustanove je mnogo bolj zamotan in poln nasprotstev, kakor si ga predstavlja stari reformistični izrek, da kapitalizem polagoma raste v socializem; kaže se mnogo bolj v naraščanju nasprotstva med socialističnim hotenjem in med silami, ki delujejo v nasprotni smeri. Čeprav se kdaj moč ideje ne uveljavlja v raznih institucijah, vendar predstavlja ogromno realno silo. Težka gospodarska kriza na primer lahko tako neugodno izpremeni politično razmerje sil in veljavo strokovnih organizacij, da delavsko gibanje izgubi marsikatero prejšnjo pridobitev; toda prav radi tega se poveča napetost med poostreno kapitalistično reakcijo in bedo delavskih množic tako, da se stopnjuje dejanska moč socialistične ideje do take višine, na kakršni resnično ni bila poprej v dobi gospodarske konjunktore, ko je doseglo gibanje več uspehov samo radi manjšega odpora nasprotnikov.

Seveda ne smemo smatrati za »delno uresničenje socializma« raznih koncesij, ki jih daje nasprotnik v stiski kakor, boljša socialna politika, državni kapitalizem itd. To so le dokazi za to, da si more kapitalizem podaljševati svoje življenje le s tem, da si razne reforme izposoja iz socialističnega programa. To izposojanje iz socialističnega programa služi boju meščanskih grupacij proti socialističnemu gibanju, češ: pogledjte, to smo mi napravili. S tem večkrat naredi zmedo med proletariatom, ki edini more uresničiti socializem s svojim hotenjem in delom. V resnici najbolj radikalne meščanske grupacije, kakor so fašisti, ne uvajajo nobenega socializma, temveč le neke reforme, ki naj podaljšajo življenje kapitalizmu in preprečijo socializem.

Kakor se uveljavljanje socialistične ideje v splošnem razvija v znamenju naraščajoče napetosti med nasprotnimi silami, tako se tudi razredno delavsko gibanje ni razvijalo v ravni črti, temveč v znamenju naraščajočih notranjih nasprotstev, ki silijo k rešitvi.

Nasprotstva med ciljem in sredstvi

Moderno delavsko gibanje se je razmahnila v zmislu Marxovega nauka, ki je pokazal, da je proletariati tisti razred, ki naj uresniči popolnejši in pravičnejši družabni red, nego je kapitalističen. To je bil in je poslednji cilj pravega delavskega pokreta. V samem kapitalističnem gospodarskem redu se pa zbira delavstvo ne le za doseg končnega cilja, temveč tudi za zboljšanje svojega položaja v okviru sedanjega reda. Tu pa so nastala nasprotstva med ciljem in bojavnimi sredstvi, katerih se poslužujejo različne panoge delavskega

gibanja za dosego svojih namenov. Razdalja med ciljem in sredstvi, med marksistično teorijo in prakso delavskega pokreta se je marsikje nevarno večala. Zgodovina te naraščajoče razdalje je zgodovina takozvanega reformizma in revizionizma. Današnji organizatorični izraz tega notranjega nasprotstva je razkol delavskega gibanja v dve internacionali in različne struje v okviru vsake internacionale.

Ovire enotne proletarske akcije

Mnenje, da mora iz samega boja za vsakokratne materialne interese delavstva nujno priti končna zmaga delavskega razreda, se je opiralo na dvoje: na neprestano naraščanje delavskih množic in na to, da bo imel ta številčno vedno močnejši razred tudi vedno bolj skupne interese — oboje posledica kapitalističnega gospodarskega razvoja.

Toda v tem gospodarskem razvoju so nastopili pojavi, ki so resna ovira enotni proletarski akciji. Dobi industrializacije, ko je nadomestil stroji roko-delce z delavci, je sledila v najbolj razvitih industrijah doba avtomatiziranja, ko stroj začne nadomeščati tudi delavca samega. V prvi fazi narašča število delavcev, v drugi pa narašča število nameščenecv in brezposelnih delavcev. Z uvedbo modernejših, avtomatičnih strojev mora oditi polno delavcev iz obratov, bolj obljudene pa postanejo posredovalnice dela in pisarne. Takozvana tehnološka brezposelnost je že pred 1929. letom, to je pred izbruhom gospodarske depresije vrgla na cesto v Ameriki dva milijona, v Nemčiji poldrug in v Angliji en milijon delavcev. Napredek tehnike pa množice delavcev ni izpremenil v gole priveške strojev, ni odpravil razlike med različnimi delavskimi kategorijami, ni spravil proletarskih množic pod enotneše življenske in delovne pogoje, kakor so mnogi mislili.

Tehnični napredek je sicer ustvaril novo plast dekvificiranih strojnih slug, toda hkrati tudi novo plast rekvalificiranih strojnih mojstrov, strojnih nadzornikov in graditeljev. Razlika kvalificiranosti med elektromonterjem in pomožno delavko ni danes nič manjša, nego je bila pred sto leti med roko-delcem in tkalcem ob mehničnem tkalnem stroju; nasprotno: avtomatiziranje in racionalizacija jemljeja delavcem v prvi vrsti neizučene kretnje pri stroju: zato število delavcev, ki stoje nad strojem, delavcev, katerih tehnična naloga jih dela za nekake inženjerje in nadzornike obrata, relativno hitreje narašča nego število navadnih delavcev, iz katerih se baš rekrutira velika vojska brezposelnih. To velja vsaj za tisto razvojno stopnjo, ki so jo v kapitalističnih deželah dosegle najvažnejše industrije. V teh deželah pada celotno število zaposlenih delavcev, v samem proletariatu pa rastejo razlike v tehnični kvalificiranosti in v mišljenju.

Psihologija brezposelnih

Ta velika razlika med dvema plastema industrijskega proletariata ima vsak dan večji pomen v razkolu delavskega gibanja na socialdemokratsko in komunistično krilo. Ta razkol je sicer nastal iz političnih vzrokov, zdi se pa, da se vedno bolj pogloblja v razkol med delavsko plastjo, ki se je na družabni lestvici dvignila, in med drugo, ki pada v bedo in brezposelnost. V Nemčiji je n. pr. to zanesljivih cenitvah obstojalo proti koncu 1932. leta 80 odstotkov članov komunistične stranke iz brezposelnih in sami komunistični voditelji so s skrbjo ugotovili, da celo na strankinih zaupniških zborovanjih brezposelni z omalovaževanjem govore o redno zaposlenih delavcih, kakor da ti, ker imajo še delo, niso več pravi proletarci.

Dočim je zaposleni delavec (za katerega imajo v Nemčiji nov značilen izraz »Betriebsarbeiter«) zainteresiran na višini mezde in moči strokovne organizacije, živi brezposelni delavec v drugem razpoloženju. Kdor obupa nad možnostjo, da bi bil še redno zaposlen, se ne zanima več za reformne predloge o zopetnem oživiljenju gospodarstva; obup ga žene, da stavi vse na zadnjo karto in da pričakuje rešitve le od splošnega poloma, dočim zaposleni delavec še vedno upa, da se bo preživiljal in da še bo gospodarski položaj zboljšal.

Srednji stan

Obedve delavski plasti pa se zopet razlikujeta od sproletariziranega srednjega stanu. Srednjega stanu še ni kapitalistična koncentracija kot celoto spravila na stopnjo proletariata. Kmetje so kljub vsemu tehničnemu napredku še ostali v bistvu to, kar so bili. Propadanje starega, predkapitalističnega srednjega stanu samostojnih rokodelcev in malih trgovcev se je izenačevalo z nastajanjem novega srednjega stanu, to je plasti, ki ima neko vmesno vlogo med posestniki kapitala in delavci. Nameščenci, uradniki in pripadniki svobodnih poklicev, ki tvorijo jedro tega novega srednjega stanu, so se sicer že pred to krizo večinoma tako sproletarizirali, da so postali odvisni od prejemanja plače, sedaj pa jim poleg tega grozi velika negotovost eksistence. V ta stan je pa vedno nov velik dotok delavskih otrok, ki se izšolajo in ostanejo danes večinoma brezposelni, še preden najdejo zaposlitev. Ta dotok je tako velik, da si ga skoro nihče pravilno ne predstavlja. Na enega samostojnega obrtnika, ki je v zadnjih desetletjih postal delavec, pride gotovo petdeset delavskih sinov, ki so se izšolali za nameščence, ali petdeset delavskih hčera, ki so se izobrazile za pisarniške moči in trgovske nameščenke. Četudi so zaposleni, se često godi tem nameščencem slabše nego kvalificiranemu delavcu, toda zdi se jim, da je njihov stan uglednejši in komodnejši. Ta domišljija sega v vrste »Stehkragenproletariata« in te plasti odgovarjajo na vedno večjo proletarizacijo s protikapitalističnim razpoloženjem na eni in s protisocialističnim mišljenjem na drugi strani. To je psihološki ključ za rešitev uganke nacionalnega fašizma, ki ima svoje korenine v tem zmedenem in zbeganem srednjem stanu.

Enotno usmerjenje gibanja

Z ozirom na vsa ta nasprotstva v delavskem razredu se vprašamo: ali je mogoče, da dá ideja socializma pogona celotnemu gibanju, pogona, ki bi bil dovolj močan, da premaga nasprotujoče si dnevne interese s tem, da se pokret usmeri na preobrazbo človeške družbe?

Spraviti je treba v sklad pred nas postavljeni cilj in bojvena sredstva ter metode delavskega gibanja. Dnevni interesi posameznih delavskih skupin in splošni, končni cilj proletarskega razreda morejo drug drugega spopolnjevati, če se da prednost končnemu cilju pred dnevnimi interesi.

Reforme in reformizem

Do danes je bilo delavsko gibanje v splošnem usmerjeno le na reforme. Zato lahko imenujemo vso to dobo reformistično. Reformizem je izzval reakcijo z ustanovitvijo komunističnih strank. Nastal je globok razkol in sovražstvo v delavskem gibanju se je izčrpavalo v medsebojnih sporih. Socialdemokratski reformizem in komunistični protireformizem sta živela drug od drugega — socializem je pa hiral na tem. Reformizem je starejši

pojavn in zato je predvsem naloga reformizma, da se preusmeri z ozirom na izpremenjen položaj.

Marksizem stremi po preobrazbi človeške družbe, reformizem pa samo po spremembah v okviru obstoječega reda. Razlika med marksizmom in reformizmom seveda ne pomeni, da ne bi mogli obe metodi najti mesta druga poleg druge v okviru celotnega gibanja. Tudi najskromnejši reformist piše o družabni preobrazbi kot o nekem idealnem cilju in nasprotno najbolj zagrižen komunističen antireformist se ne brani zahtevati reforme, pa naj bo to zvišanje plač, skrajšanje delovnega časa, zvišanje brezposelnih podpor, pomilostitev političnih kaznjencev ali uvedbo novih političnih pravic. Razlika je v tem, da komunisti v naprej računajo z neuspehom, če predlagajo povišane podpore za brezposelne, reformisti pa, če predlagajo podružabljenje rudnikov.

Reformizem torej ne obstoji niti v tem, da se zahtevajo reforme, niti v tem, da se zanika ideal preobrazbe človeške družbe; obstoji mnogo bolj v tem, da usmerja vso svojo akcijo na reforme, preobrazbo pa odlašajo vedno v daljnjo bodočnost. Z drugimi besedami: reformizem daje vso prednost dnevnim interesom, ki se dajo zadovoljiti v okviru obstoječega reda; čim več reform doseže, tem bolj je reformizem navezan na red, ki je dal te reforme. Dosežene reforme postanejo zlasti za njih čuvarje in upravitelje namen sam zase in tako pride miselnost teh funkcionarjev vedno bolj v nasprotje s potrebami celotnega pokreta.

Če socialne institucije postanejo namen sam zase . . .

Max Adler pravi o takih funkcionarjih konsumov, strokovnih organizacij, socialnih institucij v Nemčiji: »Končno je za vse funkcionarje postalo izpolnjevanje njihove strokovničarske dolžnosti ali upravljanje bolniške blagajne mnogo važnejše kakor pa nameni celotnega delavskega pokreta. Da, še več, splošni cilj delavskega pokreta je postal za nje nekaj nerealnega v primeri s konkretnostjo njihove poklicne dolžnosti. Ni čudno, da se jim je Marxov nauk začel zdeti kot nekaj 'nepraktičnega', 'preživelega' . . . Z njihovim delom v dobro urejenih uradih in obratovalnicah, z rednim občevanjem z oblastni in oficijelnimi krogi družbe, z nujnim priučanjem lokavih diplomatskih metod pri zastopanju bojnih interesov, s pogostimi potovanji na konference in za reprezentativne namene, z vsem tem in podobnim so nastale pri njih tudi osebne življenske oblike, ki so precej oddaljene od socialnega okoliša in miselnosti proletarca . . . Nastala je posedujoča plast v proletariatu, posedujoča ne v individualnem smislu, temveč kot celota: proletariat je bil posestnik hiš, obratov, tiskarn, skladišč, bank itd. In ta posest je prav tako usodno učinkovala, kakor učinkuje vsaka posest: ta lastnina je postala za posedujoče skrb, kako jo bodo ohranili in množili, in iz tega je nastala tudi ideologija posedujočih: sedaj je imel tudi proletariat v današnji družbi nekaj braniti in množiti. Tako je postala lastnina vez, ki je plast delavske aristokracije močnejše vezala na sedanost, nego bi jo moralo zgodovinsko poslanstvo proletariata usmerjati v bodočnost. Zadnja posledica te miselnosti je bil strahovit razvoj stvari v Nemčiji. Pokazalo se je, kako je postala naravnost nasprotna namenom delavskega gibanja ta skrb za ohranitev lastnine, ki se je smatrala kot skrb za ohranitev socialističnega delavskega gibanja.)* Kajti ta

*) Dva odlična zastopnika francoskega socializma Leon Blum in Séverac sta ob nemški katastrofi izrekla v »Populaire« misel, ali ni bogastvo delavskih organizacij končno nevarnost za delavsko gibanje, ko nastopijo kritični časi. »L'étudiant socialiste« je o tem vprašanju razpisal anketo.

lastninska skrb je vzela vsako revolucionarnost voditeljski plasti in delavski aristokraciji, povzročila je, da je nemški socializem izgubil duha, kar je imelo za naravno posledico, da je izostala vsaka pripravljenost na fizični odpor in da je postalo vse nemško delavsko gibanje nesposobno za kako odločitev in dejanje. Saj smo doživeli še to, da so bila strokovničarska in strankina vodstva pripravljena, da se uvrste v Hitlerjev fašistovski sistem samo, da bi na ta način »ohranili« to, kar so smatrali za življenje socialističnega delavskega gibanja; to se jim ni posrečilo, temveč je vodilo samo v to, da je vsa prihranjena in neizrabljena imovina proletariata ostala končno nedotaknjeno ohranjena za smrtnega sovražnika delavskega razreda. To je najstrašnejše zgodovinsko potrdilo Marxovih besed, da delavski razred toliko časa ni na svoji pravi poti, dokler ne ve, da nima v meščanski družbi ničesar drugega izgubiti kakor svoje vezi.«

Dalje pravi Max Adler o nemški stranki: »Tam že dolgo ni bilo ene e stranke. Pod imenom stranke sta že dolgo obstojali dve stranki: ena, ki je postala že popolnoma meščansko-republikanska, in druga revolucionarno-proletarska, obe sta pa nosili isto ime socialne demokracije. To je imelo za posledico, da se je prva, vladajoča, znala okoristiti z akcijskim veseljem in navdušenjem druge, posebno mladinske struje. Dočim je mladina s plapolajočimi zastavami korakala v čast in slavo vladajoče struje, je ta za njenim hrbtom, kot pod neko krinko, vodila svojo lastno ohlajevalno realno politiko. V zadnjih letih je moral človek s srdom gledati razvoj nemške stranke, ki je postrani gledala na vse marksistično izobraževalno delo, ki ji je pa obenem služilo za to, da je bil oficijelnemu strankinemu vodstvu ohranjen videz razredne politike, čeprav vodstvo že davno ni imelo nobene žive zveze z marksizmom.«

Bistven znak reformizma je torej, da se pri njem vedno bolj več razdalja med sredstvi in ciljem. Socialistični ideal je za reformista le okrasek agitacijskega govora, sanjska alegorija brez vsake realne zveze s stvarmi. Realno je za reformista le to, kar se da doseči ali ohraniti na podlagi obstoječega reda.

Drug napačen ekstrem je stališče, ki hoče vzeti vsako vrednost reformam in socialno-političnemu delu, kajti množice čutijo priborjene pravice in njih korist; pristaši tega stališča smatrajo revolucijo le kot akt maščevanja, bolj kot uničenje nego ustvarjanje novega reda. Tako stališče pa seje samo razkol v proletarske vrste, loči tiste, ki bi jih bilo treba združevati, povečava prepad med brezposelnimi, ki so v razpoloženju obupanosti, in med drugim proletariatom, in razbija delavske organizacije, ki morajo iz svojih izkušenj iskati vedno nova, skupna pota za dosego skupnega cilja.

Po vsem tem je jasno, kako bo kljub notranjim nasprotstvom v delavskem razredu in gibanju mogoče usmeriti enotno akcijo. To bo mogoče, če se bo delavsko gibanje varovalo tako prevelikega oportunitizma, kakor tudi »revolutionsmaherstva«, ki ne upošteva danih razmer in delavskih potreb, temveč razbija še tisto, kar je ugodno za delavstvo.

Gibanje mora izvirati iz živih potreb množic delovnega ljudstva. Toda pri tem je treba upoštevati, kakor pravi Hendrik de Man:

Kaj zahteva razredni interes proletariata?

»Razredni interes proletariata na uresničenju svojega končnega cilja zahteva še nekaj povsem drugega kakor samo goli gospodarski interes, da delavec čim ugodneje prodaja svojo delovno moč. Zahteva, da proletariati

razlikuje posebne in splošne, bližnje in daljnje, nižje in višje interese... Razredni interes proletariata križajo najmnogovrstnejše razlike in nasprotja poklicev. Za ves proletariat je enoten samo interes za odpravo razrednega gospodstva; to pa ni nikakr obstoječ predmet, kakor so vrednote, za katerih doseg so usmerjeni njegovi dnevni gospodarski interesi, temveč to je cilj, ki je postavljen pred njim. Če hočejo proletarci doseči ta cilj, morajo biti pripravljeni včasih celo na to, da žrtvujejo svoje nujne gospodarske interese; in samo pod tem pogojem more postati socializem njihov splošni razredni interes...

Zgodi se n. pr., da ladjedelniški delavci podpirajo oboroževalno propagando vojnih liferantov, da bi s tem dosegli zase boljše delovne pogoje; ali da organizirana poklicna skupina izučениh delavcev skuša zboljšati potom strokovne organizacije svoj položaj na račun neizučениh delavcev; ali da pričakujejo rudarji zvišanje svojih plač s pomočjo protekcionistične ali monopolistične politike, ki spodkopuje internacionalno solidarnost rudarjev; ali da se delavsko gibanje neke države aktivno udeleži vojne, ker pričakuje s tem zboljšanje gospodarske pozicije svoje dežele. Za socialistična moramo smatrati le tista stremjenja, ki so usmerjena v prid celotnega interesa proletariata vseh produkcijskih panog in narodnosti, da celo v prid celotnega interesa vseh delovnih ljudi.

Ta celotni interes se pa nikakor ne krije sam po sebi z dejansko obstoječimi gospodarskimi interesi, to je s potrebami, ki jih v danem položaju dejansko občutijo delavske množice. Za socialistično akcijo so te dnevne potrebe in interesi le surov material, ki ga je treba oblikovati, so samo izhodišče za udejstvovanje, ki takorekoč potom poskusov in skušenj ustvarja celoten interes iz množine nasprotujočih si interesov različnih proletarskih skupin.

Pravo jedro Marxovega nauka o proletarski razredni zavesti je, da daje socialističnemu gibanju nalogo, da s prakso boja za tiste interese, ki so skupni vsem proletarcem, ustvari celotni interes, ki naj postane resnični pogon za vse gibanje. Samo zato, ker je na koncu tega razvoja skupni interes za mednarodno uresničenje novega družabnega reda, je upravičena trditev, da se celotni interes proletariata krije s celotnim interesom človeštva.

... Vsa umetnost socialistične politike, ki naj bo končno vzgoja k socializmu potom izkušenj v akciji, je v tem, da v vsakem položaju postavi na prave stebre most od interesa do ideje. Smer in tempo akcije je treba zato urejevati tako, da ne gredo noge drugam, kamor hoče glava, in da zopet glava ne hiti predaleč pred nogami, da se ne spotaknejo.

... Prav zato, ker je v današnjem stanju gibanja — za razliko od Marxove dobe — dobil tako premoc oportunitizem manjših interesov, zahteva izpolnjevanje naloge, ki jo je začrtal Marx, da se v celotni politiki delavskega gibanja da poudarek vodilni vlogi ideje, ki postavlja pred vse enoten cilj. Ze radi tega, ker nacionalizem vedno bolj deli svet v zaprta ozemlja, ni mogoče nadaljnje uresničevanje celotnega proletarskega interesa in udejstvovanje razredne zavesti, če ni celotno gibanje usmerjeno proti cilju, ki sega mnogo dalje nego katerikoli interes, ki izvira samo iz nacionalne izkušnje.«

Enotnost socialistične ideje proletarskega interesa je torej cilj, za katerim moramo stremeti. Če velja to za politične in strokovne organizacije, ki morajo vedno izhajati iz dnevnih potreb množic, velja v še večji meri za kulturno gibanje, ki naj vzgaja proletariat.

—elj.

Ilija Ehrenburg, Pšenica za krave, krave za svinje, svinje za gnoj . . .

V svojem življenju sem videl ne prav malo čudovitih strojev. Videl sem Morganove stroje, ki igraje dvignejo ogromne železne drogove, in tkalne stroje, ki obstanejo v trenutku, ko se pretrga najfinejša nitka. Videl sem stroj z železno roko in nevidnim očesom, ki pregleda, ali so cigarete v pravem redu položene v škatlo; ta stroj takoj poravnaja najmanjšo neskladnost. Videl sem stroje, ki morejo ugotoviti svežost kurjih jajc, pravilnost preračunavanja v odstotkih in barvo človeškega glasu. In vendar — ko sem videl ta stroj, o katerem bom pripovedoval, me je zbegalo. Od stroja zahtevamo več nego od človeka: stroj se ne sme izgovarjati na pesniški temperament ali slabo razpoloženje, stroj mora biti pameten. Ko sem končno dognal poklic tega stroja, se nisem pomiril. Sklenil sem, da mu posvetim vredne vrstice. V pravlji posežemo navadno daleč nazaj in tako začnem ne s strojem, temveč z morjem.

Bilo je severno morje,

meglenu, pretkano z jadri ribiških čolnov. Ženske v obrežnih vaseh so nosile še stare holandske avbe. Tudi morje je bilo holandsko in ribiči so lovili v morju po pravici slavne holandske slanike. Razen tega so ribiči kadili iz dolgih pip in se vozili na kolesih. Obsojali so novotarije stoletja, sanjali pa o avtomobilih. Bili so vredni sinovi svoje dežele, podjetni kakor sir Henry Deterding in trdno ukoreninjeni kakor mlinci na veter. Seveda, mlinci na veter bi že davno izumrli, če ne bi na Holandskem obstajalo »Društvo za varstvo mlinov na veter«. Mlinom torej ne grozi nobena nevarnost. Ljudje se pečajo z morjem. Holandska je dežela tradicije in napredka. Navajena je boja z morjem in noče počivati na nekdanji veličini. Tako je nastal načrt za osušenje Zuidrskega jezera. Natanko so izračunali, za koliko hektarjev se bo razširila suha zemlja in za koliko bo padlo število slanikov. Stvar se je zdelo koristna in ljudje so šli na morje. Za osušenje morja so si nabavili nenavadne stroje. Vendar to niso tisti stroji, radi katerih sem sklenil napisati to pravlji.

Ribiči so dobili pogodbe. Zamišljeno so vlekli iz svojih pip. Jadrnice so zamenjali s traktorji. Pozabili so na svoje slanike in začeli so raziskovati izredne lastnosti holandske pšenice, ki je dobila ime »Wilhelmina« v čast holandski kraljici. Hčerke ribičev so vpricho pospešenega tempa zgodovine zamenjale avbe z amsterdamskimi klobuki. Filmskega režiserja Ivensa, ki je vrtel film o magnetogorskih komsomolcih, so povabili, da ohrani na platnu zmago človeka nad naravo: morje se je izpremenilo v toliko in toliko tisoč hektarjev prvovrstne poljedelske zemlje. Vse so predvideli: stroške za dela, patos platna in celo varstvo narodnih avb. Pod njimi so ležali fascikli aktov z ogromnimi množinami števil. Medtem se je nekega sivega, meglenelega dne pridružila dosedanjim številkam nova: v žitnih skladiščih sveta je ležalo 630 milijonov bušljev (1 bušel = 35.24 litrov) pšenice — pšenice, ki je gnila, ker je niso mogli prodati.

Preveč pšenice

Žito ni avba, ni se mu treba bati modnih kapric, vsi in vsak čas ga potrebujejo. Toda ljudje so se pokazali bolj neumni od strojev: uračunali so

se. Vsako leto so sejali vedno več in več pšenice — v Kanadi, v Argentini, v Avstraliji. Zaloge so se kopičile, cene so padale, farmarji so bili pred propadom.

Na prvem kosu osušenega morja je imel holandski pastor službo božjo: naj bi obrodila bogato žetev. Onstran morja so drugi pastori blagoslavljali ogenj. To niso bili nikaki oboževalci ognja, ogenj so blagoslavljali le zato, ker je bilo preveč pšenice na svetu in so jo morali zato uničevati.

Če rečejo visoko učeni ekonomski, da je preveč pšenice na svetu, ne smemo tega dobesedno vzeti. Za vse tiste milijone bušljev, ki jih je »preveč«, bi se našlo dovolj zdravih zob in praznih trebuškov. Kakor so hitro naraščale zaloge žita, je še hitreje raslo število brezposelnih, od lakote so se krivile nepregledne množice Kitajcev. Toda to spada v etnografijo ali sentimentalnost. Žitna borza je notirala pšenični kurz. Banke so propadale. Farmarji so delali temne obraze. Na mednarodni konferenci v mestu Rimu so se pričeli zastopniki 46 držav posvetovati o projektu za »organizirano uničenje pšenice«.

Eosin je rdeča barvna snov. Državnikom je prišlo na misel, da bi denaturirali pšenico z eosinom. Hoteli so podpreti cene žitu: naj preljuba živina zoblje pšenico! Iz denaturiranega zrna so začeli pripravljati krmo za krave. To je bila sijajna kulturna prireditev, toda zgodba o eosinu je šele postranski dogodek pravlјice — pravlјica sama šele pride.

Krave vsega sveta so začele žreti lepo pšenico — »manitobo« ali »barlett«. Jedle so pšenico in dajale mleko. Ljudje so iz mleka delali maslo. Razen tega so ljudje jedli beefsteake in rostbeefe. Zdelo se je, da se je našla prava pot iz stiske, če že ne za krave, pa vsaj za ljudi. Toda že zopet so se vmešale v igro številke in sedaj sem prisiljen, da se pomudim pri skriti naravi teh števil.

So statistične številke. Študirajo jih strokovnjaki. Vplivajo na tako ali drugačno odločitev. Potrebne so za gospodarstvo po načrtu. Pojasnjujejo in služijo — to so krotke številke. Potem pa imamo številke, ki so podobne roparskim zverem. V Monte Carlu n. pr. izhaja časopis, ki ne vsebuje niti brzojavk, niti člankov, niti kronik dogodkov. Ta vseskozi čudovit list je napolnjen samo z enim: z dolgimi kolonami števil. Bedasti igralci prečitajo ta list od prve do zadnje vrstice — kajte v njem so ruletne številke, ki so bile izigrane prejšnji dan. Te številke ne pomenijo nič, samo spomin na včerajšnje izgube. Toda igralci se kljub temu ne utrudijo pri iskanju skrivnostnega zmisla teh števil. Ti igralci spadajo v zdravniško nego, toda kaj naj rečemo o onem svetu pšenice in premoga, bakra in masla, bombaža in usnja, kjer menda trezni in razsodni ljudje trepečejo in izgublјajo glave pred kopicami prav tako nerazumlјivih in fatalnih števil?

Tako je padla na nje nova številka: je preveč živine, preveč krav, bikov, telet.

Srečna danska dežela

Danci so nekoč sejali pšenico. Pravočasno so to opustili, ker so razumeli, da v tem ne morejo tekmovati z Ameriko. V Ameriki je bilo poljubno veliko deviške zemlje, Danci so pa živel na majhnih otokih. Bogastva so si mogli pridobiti le z vztrajnim delom in z visoko kulturo. Začeli so gojiti rogato živino in svinje.

Storili so: v strašnem in divje razgibanem svetu je bila Danska srečna izjema, idiličen, majhen otok, bela hišica med javori. Danski kmetje so pili

cocktail in se vozili z avtomobili. Smelo se je pričakovati, da bodo kmalu prešli na šampanjec in da si bodo nabavili mala letala.

V igro so se vmešale številke: izbruhnila je kriza. Kot doslej se je debelila mastna smetana, kakor doslej je vsaka otroke ljubeča svinja vrgla po ducat nežnih prašičkov, kakor doslej je smrtno tuljenje v klavnicah obetalo sočne beefsteake. Živina ni odpovedala, odpovedali so ljudje: druge dežele so nehale kupovati prvovrstne danske proizvode.

Nikjer ni bilo kravam tako dobro kakor na Danskem. To je sploh prijetna dežela: ljudje so tam gostoljubni, hiše čiste in zelena barva tako nežna, da bi mogel vsako kmetijo smatrati za svetopisemski paradiz. Tudi ljudem na Danskem se je dobro godilo, toda posebno lepo življenje so imele krave. Pred štirimi leti sem bil na Danskem in več nego enkrat sem v svojem srcu zavidal bitjem. Živele so v sijajnih hlevih s tekočo vodo — hladno in toplo — poleti so se sprehajale po pašnikih, svežih kot vrtno grede, spoštovanje in ljubezen sta jih obdajala. Vsaka krava je imela svojo knjigo, v katero so zapisovali vse dogodke iz njenega življenja. Vedno so ji izbrali nje vrednega ljubljenca. Če je ob nepravem času mukala ali če je le malo premalo jedla, nego bi morala, so zaskrbljeni posestniki takoj stekli v telefonu — in iz bližnjega mesteca se je pripeljal živinozdravnik, ki se je delal važnega kot kak profesor.

Sedaj nadlegujejo živinozdravnika mnogo redkeje: ali se mar izplačajo ti stroški — pri teh cenah masla in mesa? Da, ali je danes sploh vredno negovati te lepe živali, ki tako padajo v cenah?

Anglija, Nemčija, Francija, vse so omejile uvoz masla. Maslu je cena močno padla. Še nedavno je teklo iz kravjega vimena tekoče zlato, sedaj teče iz njega najprej voda. Seveda, če je prav dobra molzna krava, jo je še vredno negovati. Slabo pa je, če pojenja gorečnost krave — potem je ne ženejo več na svetopisemske pašnike, temveč v klavnico.

Mnogo slabše nego z maslom je z mesom. Odjemalka danskega mesa je bila v glavnem Nemčija. Prvi sunek izvozu v Nemčijo je dalo število brezposelnih. Milijsi Nemcev so prešli od mesa na krompir. Potem so posegli v usodo govejega mesa visoki politični problemi: nacionalni socialisti so izjavili, da je danski Schleswig prav za prav nemški. V Schleswigu goje klavno živino. Nemci niso več kupovali mesa: mislili so, naj zadenejo vsaj schleswiški žep, če že srca ne. Nenadoma se je meja zaprla. Ekonomski so prav važno sporočili nadprodukcijo mesa. Danci so postali malodušni. Kaj naj počno s temi kravami, ki so »odveč«?

Že so vse pripravili za fabrikacijo mesa v konzervah, pa jim je Argentinija stopila na pot. V tej Argentiniji je vsega preveč: preveč pšenice, preveč volne, preveč mesa. Argentinija prodaja konservno meso po ceni, ki komaj presega stroške samih škatel, Danci tako niso našli nobenih odjemalcev za svoje konserve.

Kaj naj torej počno s kravami?

Čudovit stroj

V malem mestu otoka Laaland sem videl zadnjo pridobitev kapitalistične civilizacije. Kmetje so vodili zdrave, mlade krave v klavnico. To so bile svetovno slavne črno-rjave danske krave. Za ustvaritev te pomembne pasme je delalo več kakor en človeški rod. Koliko kmetom bi še lahko bile te »rjavke« v srečo? Gonili so jih sedaj v klavnico in sprejemni uradnik je kratko pripomnil: »V uničenje.«

Cene mesu so padale z vsakim dnevom. Da zadrži padeč, je začela država uničevati živino. Najprej so pokončali bolne živali. To se je še dalo razložiti s skrbjo za zdravje prebivalstva. Nato so prišle na vrsto slabe in stare krave — rekli so, da hočejo s tem izboljšati kvaliteto mesa. Sedaj pokončavajo mlade in zdrave krave — in nič več ne pojasnjujejo. Časopisi molče! Veterinarji v klavnicah molče! Poljedelci molče! Vsak teden uničijo na Danskem pet tisoč glav rogatega živine.

Šest odstotkov od trupel porabijo za fabrikacijo mila in drugih tehničnih produktov. Ostanek zažgô — sežgô juhino meso za revne, pečenko za družino, ker je preveč mesa na obubožanem, trpečem svetu, če hočemo verjeti častitim ekonomom.

V mestu Naksov so vendarle iznašli postopek za »razumno uporabo mesa«. Ne uničijo ga, temveč ga predelajo za vzvišene namene. Tam sem videl stroj, nad katerim sem se tako močno začudil. Ta stroj izpreminja med grmenjem in pokanjem meso in kosti v neko maso. To maso kuhajo, stiskajo, dokler ne dobé kolačev prstene barve: krma za svinje! Tak bi bil izhod iz krize: pokončujejo krave, da z njimi krmijo svinje!

Rešitev te produkcijske uganke je enostavna: Anglija še kupuje svinjsko meso. Angleške gospodinje še zahtevajo bacon (angleška jed) in danske svinje so ustvarjene, vzgojene in pripravljene za to jed, ki si jo servira Anglež za zajutrek. Prej so na Danskem gojili šekaste svinje. Njihovo meso in mast nista slabša od mesa in masti belih svinj. Ali Angleži so spleen-ljudje, nočejo šekastih prašičev, šekaste svinje so danes parijske, ki stanejo samo polovico toliko kakor bele.

Skoro vsak teden omeji Anglija množino svinj, ki naj se uvozijo. Bacon ostane bacon in vsi Angleži vedo, da na vsem svetu ni boljšega baeona, kakor je danski. Ali tudi dominijoni ostanejo dominijoni. Treba je gledati ne samo na nežnost slanine, temveč tudi na zahteve Nove Zelandije. Morda bo kmalu angleška meja prav tako zaprta za danske svinje, kakor je nemška za dansko govedo. In potem? Potem bodo najprej pokončali tiste prašiče, ki začasno še brez skrbi žrô meso pobitih krav.

To je tragičen ples kapitalističnega sveta! Sušijo morja, da bi sejali pšenico. Nato uničujejo pšenico, da dobé iz nje krmo za krave. Nato pobijajo krave, da dobé iz njih krmo za svinje. Gotovo že kaka iznajdljiva glava izdeluje projekt za racionalno predelavo svinj.

Že si poljedelci belijo glave, s čim bi mogli nadomestiti krave in svinje. Njihove vztrajnosti, njihove delavnosti se ne da iztrebiti. Sedaj se posvečajo sadjarstvu in sadé jablane in hruške. Plodove bodo prodali v inozemstvo. Za sedaj so samo še drevesa. Toda ni več daleč dan, ko jih bodo napadle mrtve številke, ki so podobne ruletnim številkam, in potem bodo morali posekati te dragocene vrtove.

Nikjer ne učinkuje tako pogubno topa, razdiralna moč kapitalizma kakor baš v tej mali, lepo urejeni danski deželi. Tu gojé vsako ped zemlje kot cvetlično gredo. Ljudje so tu navajeni delati od zore do mraka. Tu je podoben svinjski hlev kliniki in delo preprostega kmeta je tesno zvezano z zadnjimi pridobitvami znanosti. Ta dežela je doživela fano morgano srlošnega blagostanja. Seveda je tudi še danes življenje tam mnogo popolneje in lažje nego v Nemčiji ali Angliji. Toda Danci so videli, do kake stopnje je njihova usoda zvezana z usodo vsega sveta. Valovi pljuskuje čez srečen, mali otok. Doslej niso Danci poznali ne lakote ne bede, toda že so morali okusiti nekaj grenkega: da je delo za man.

Prizor uničenih krav je za vsakega človeka neznosen. Videl sem bolesten izraz v obrazu mestnega veterinarja. Videl sem temne poteze delavcev, ki so stregli skrivnostni stroj. To ni samo uničevanje dobrin, to je vandalstvo. Vse oči vidijo sramoto tistih grmad, na katerih uničujejo knjige pobesneli nemški fašisti. Ko sem gledal sežgana trupla živali, sem se spomnil na goreče grmade knjig: človeško delo propada in nihče, kdor ve, kaj je delo, ne more brez razburjenja gledati na to topo, strašno uničevanje.

V uničevanju mesa je še nekaj drugega, prav tako sramotnega. Nočem sedaj govoriti o gladnih strahovih, ki sem jih videl na ulicah Berlina in Manchesterja. Spominjam samo na sosedne sorazmerno nedotaknjene ostale dežele. Na Švedskem, v ozemlju gozdne industrije sem videl tisoče brezposelnih, ki so le dvakrat ali trikrat na leto jedli meso. V Kramforsu sem videl delavce iz celuloznih tovarn; ti se hranijo s krompirjem, slaniki in ovsenim zdrobom — meso je za nje nedosegljivo. V Trondtjenu sem videl mornarje in težake, ki so stegovali roke, da so izprosili nekaj novcev za kruh. Nikdar ne jedo mesa. Dobro vem, kaj je lakota, in za mene je bilo strašno gledati na meso, ki so ga strokovnjaško in vestno uničevali na Danskem.

Ladja, ki me je prepeljala z Danske v Francijo, je bila natovorjena s starimi kljuseti. Reveži v Parizu bodo žvečili suho, trdo konjsko meso. So zaščitne carine. Je »mesna politika«. So številke. More se pa uvoziti v Francijo staro kljuse, ki stane na Danskem več kakor tri mlade krave. To je kakor mrzliččen sen. Ali to je ekonomija, s katero skušajo rešiti svet.

Prej je bil proletariat razred pod drugimi družbenimi razredi. Boril se je za pravico obstoja. Apeliral je na interese zatiranih. Zahteval je pravičnost. Nastopal je proti drugemu, grabežljivemu, toda živemu razredu.

Buržuazija je tedaj še zidala imenitne tovarne, gojila je plemensko živino in na svoj način je gonila človeštvo naprej. Ta čas je davno minil. Upravičeni smo, da sedaj nič več ne apeliramo na čuvstva posameznega razreda, temveč na preprost človeški razum. Upravičeni smo, da govorimo o rešitvi civilizacije. Oni so spravili svet na rob razdejanja. Najprej so zahtevali dela sužnjev, ki so jim zgradili silne zgradbe. Sedaj zahtevajo Sizifovo delo, brezsmiselno, na uničenje obsojeno delo. Svet so izročili kaosu, svet so izpremenili v ruletno mizo in življenje vsakega človeka v mrzličnost igralca, ki si ni siguren prihodnje minute. Pripovedovali so neokusne zgodbe o delavkah, ki palače s petrolejem polivajo, in o mladoletnih anarhistih, ki povsod bombe mečejo. Toda tu jih imajo sedaj — metalce bomb, polivalce s petrolejem, barbare našega stoletja! Videli boste: jutri bodo začeli uničevati svinje in svinjsko meso izpreminjati v gnoj, da bodo sejali pšenico, s katero bodo krmili krave, ki so ušle uničenju, da bodo potem te krave dajali svinjam, s katerimi bodo zopet gnojili zemljo. Nekoč so bili to trdi, brezdušni trgovci. Danes so se izpremenili v splošno nevarne norce.

Osnova protiverske kritike je: človek dela vero in ne vera človeka. In sicer je vera samoiskanje človeka, ki se še ni našel ali ki se je že zopet izgubil.

Karl Marx.

Oslí so bili otovorjeni. Stali so potrpežljivo, postopicali korak, dva naokrog in zopet obstali. Včasih so se obrnili. Čakali so na klic in niso prav razumeli, čemu še ne odidejo. Bili so vajeni, da so ob določenem času odšli, sedaj pa je bil že pozen dopoldan. Nalaganje je stalo Dobbsa mnogo več truda, kakor je pričakoval. Prav nič lahko ni bilo brez pomoči druge osebe osle tako otovoriti, da so ostali tovari trdno privezani; kajti na obeh straneh živali ni mogel ob istem času stati. Prav tako se mu tudi nikakor ni posrečilo, da bi oba stranska tovara ob istem času dvignil na nosilno sedlo, ker sta bila tovara pretežka in ju ni mogel tako visoko dvigniti, da bi ju posadil v sedlo in bi bila v ravnovesju. Če bi vsaj hoteli osli pri nakladanju počeniti kakor kamele. Toda kaj takega osli ne napravijo, ker pač niso kamele. Sicer bi se pa tudi ne mogli s takim tovorom dvigniti, čeprav capljajo s tovorom ure in ure po gorah navzgor in zopet navzdol in niso niti malo utrujeni. Končno pa se je Dobbsu vendarle posrečilo, da jih je otovoril.

Pravkar je nameraval zaklicati oslom in jih obšvigniti z bičem, ko se je spomnil na Curtina. Sicer je že vse jutro, zlasti pa pri nakladanju mislil neprestano na Curtina, vendar je mislil nanj bolj kakor na odsotnega človeka ali človeka, ki je odšel že naprej, kakor pa na mrtvaka. Da je bil Curtin mrtev, mrtev za vselej, mu še ni prešlo tako v zavest, da bi lahko mislil samo na mrtvega Curtina. Sedaj, ko bi morala karavana odkorakati, pa je mislil na mrtvega Curtina. In sedaj se je spomnil, da ga je vendar nameraval pred odhodom radi večje varnosti pokopati. Za trenotek je okleval, ali bi ga naj rajši ne pustil, kakor pač leži. Kojoti, gorski levi, jastrebi, mravlje in muhe bodo že poskrbeli, da bo prav hitro izginil. Toda potem bo še zmeraj preostalo nekaj kosti in cunj. Prav nič potrebno pa bi ne bilo, da bi deale kosti reklamlo in pričale, kaj se je zgodilo, oziroma, kaj se je utegnilo zgoditi.

Te misli pa so se začele mešati z neko drugo mislijo, ki mu je bila doslej docela tuja in ga je pričela vznemirjati. Mislil je namreč, da ne bo mogel pogledati mrtveca, ne da bi napravil kake neumnosti. Vse krog njega je bilo tako nenaravno samotno in tiho. Gozđ je bil tako mršav in drevesa so se mu zdela, kakor bi se ne bila docela razrasla. Zdelo se mu je, kakor bi se ne mogla odločiti, ali naj še malo rasto ali pa naj ostanejo, kakršna so. Suša je že vse predolgo trajala in bi jih lahko stala življenje, če bi potrebovala preveč vode. In ker marsikatera iz previdnosti niso marala rasti, zemlja pod njimi pa se ni s tem skladala, so se razrasla v krivenčaste, pokvečene, vegaste in smešne oblike.

Komaj da je zapel kak ptič ali pa je hušnila divjačina pod drevjem. V zraku je vel veter. Dobbs ga je čutil in ga videl po plavajočih oblakih. Toda drevesa se niso pregibala. Stala so kakor okamenela. Zdela se mu niso zelena, nego sivo modrikasta, podobna krhki lavi. Tudi zrak krog njega je dobival prav tako sivo barvo in dozdevalo se mu je, kakor da je okamenel; niti dihati se ni dalo. Oslí so stali sedaj povsem mirni, kakor bi čakali, da bodo okameneli kakor vse drugo krog njih. Tu pa tam so grozljivo počasi obrnili glavo k Dobbsu in so zrlí z velikimi očmi dolgo vanj. Za hip se je celo oslov zbal. Da bi se obranil strahu, je stopil k nekemu oslu in tesneje zadrgrnil vrvi. Potem je stopil k drugemu in podrmal tovor, kakor bi hotel preizkusiti, ali je dodobra privezan, ali ne bo zdrknil s sedla, ko bo šla karavana po hribu navzdol. Bil

pa je dobro privezan. Ko je suval v živali in čutil njihovo dlako, se je umiril in pozabil na pogled iz velikih, steklenih, kakor oglje svetlih oči. Ali so mu oči odprte, steklene, prazne in medle? je premišljeval Dobbs. Seveda, saj je to naravno, si je rekel, vsak mrtvec ima odprte oči in oči so zmeraj steklene in medle. Ne, je zopet premišljeval, niso steklene in se tudi ne svetijo kakor oslove oči, nego so uskočeno, medlo, kalno steklo. Je že bolje, da ga zakopljem. Oči se bom morda pozneje spominjal. Toda moram ga pokopati.

Iz prtljage je izvlekel lopato. Toda ko jo je držal v rokah, je zopet mislil, da je povsem odveč, da bi ga pokopal; samo čas bi potratil. Prav zato bi utegnil morda zamuditi vlak in, čim preje odide s tega kraja, tem bolje je.

Ko je hotel lopato znova vtakniti med jermene, je postal radoveden, ali niso morda Curtina že napadli jastrebi. Ko bi to natanko vedel, bi postal mirnejši, si je mislil. Zopet je izvlekel lopato in stopil v goščavo.

Šel je naravnost proti mestu, kjer je ležal Curtin. Smer, morda celo mesto bi našel z zavezanimi očmi. Ko pa je prišel tja, ni bilo Curtina nikjer. Zmotil se je. V temi sinočnjega večera in v luči goreče veje se mu je morda dozdevala smer drugačna. Začel je iskati, plazil se je pod drevjem in skozi vejevje grmovja. Nenadoma mu je postalo slabo. Bal se je, da bi se ne zadel ob mrliča, ko bi kaj takega najmanj pričakoval. To je hotel preprečiti. Mislil si je, da bi se mu moglo celo pripetiti, da bi nehote prijel mrliča za obraz. Ta misel mu je povzročala neprijeten občutek. Sedaj je nameraval opustiti iskanje.

Ko pa je bil na polu pota, si je rekel, da ne bo našel nikoli miru, če ne bo še enkrat videl mrliča, kako leži pred njim, in se prepričal, da je Curtin res mrtev in mu ne bo mogel povzročati neumnosti.

Znova je začel iskati. Križem kražem je tekal med grmovjem. Nato je tekal nazaj k taborišču, da bi našel pravo smer. Nenadoma se ni mogel nič več natanko spomniti, v katero smer je gnal sinoči Curtina. Desetkrat, petnajstkrat, dvajsetkrat ga je pognalo v ono smer. Bilo je zaman. Mrtveca ni našel. Ali se je res tako motil v smeri?

Bolj in bolj je postajal razburjen. Sonce je stalo navpično nad njim in je neusmiljeno žgalo. Sopol je in oblil ga je pot. Strášno ga je zažejalo. Toda ni pil, nego je brez misli vlival vodo v veliki množini vase.

Ko se je plazil v goščavi, se je vsak hip vznemirjeno obračal. Za trenotek je pomislil, da je to strah. Toda skušal se je prepričati, da je samo nervozen. Vest pa gotovo ni bila, o tem je bil prepričan. Samo vznemirjen je bil.

Oslu so postali nemirni. Prvi so pričeli odhajati. Kmalu so jim še ostali sledili. Korakali so nebrizno. S kletvijo je skočil za njimi. Pričeli so dirjati. Moral je prve prehiteti, da jih je ustavil. To pa mu je zaprlo sapo. Osle je znova segnal k taborišču. Sedaj so stali mirno in so mulili suho travo. Ta ali oni se je obrnil proti njemu in ga debelo in začudeno pogledal. To je Dobbsa preplašilo in sklenil je, da jim bo zavezal oči.

Toda pričel je znova iskati. In ko je bil stotič prepričan, da je na kraju, kjer je ustrelil Curtina, je zapazil na tleh kos zoglenele veje. Sedaj je vedel, da je na pravem kraju. Ta kos se je ponoči odlomil od veje, ki je z njo svetil.

Tla so bila razrita. Toda razril jih je najbrže sam, ko se je plazil tod okoli. Krvi ni opazil. Na takih tleh bi se jo dalo tudi le težko opaziti. Ali je Curtina morda odvedla kaka žival? Ali pa ga je kdo našel in odvedel? Sam ni mogel nikamor, ker je bil pač mrtev. O tem se je Dobbs vendar prepričal. Prav gotovo ga je odvedla žival.

Tem bolje, si je mislil Dobbs. Potem kmalu ne bo od mrtveca nič ostalo. Ko se je nekoliko umiril, je začel misliti na odhod. Toda zmeraj se je znova

oziral okoli. Za hip je menil videti Curtina med drevjem, hipoma se je zopet ustrašil, ker je menil, da je nekdo drugi. Nato se je znova ustrašil, ker je bil prepričan, da je slišal glasove. In če se je kje odlomila veja ali se je skotalil kamen, je takoj mislil, da se plazi okrog njega gorski lev, prav tisti, ki je odvrlel Curtina, okusil človeško kri in ga hoče sedaj od zadaj napasti.

Zaklical je oslom in začeli so korakati. Toda pot je bila težavnejša, kakor si je Dobbs mislil. Če je šel na čelo, so zadnji osli zaostajali, se začeli razhajati in iskati ob stranskih poteh in v goščavi travo. Večkrat je moral karavano zaustaviti, ker je moral zaostale osle zopet zbrati.

Potem je stopal za karavano. Sedaj pa so se raztepli prednji osli in vsa karavana se je razšla. Potem je vzel vrv in privezal vsakega osla na sedlo prednjega, da bi jih obdržal skupaj. Znova je stopil na čelo. Toda kakor hitro se je kateri osel ustavil in začel vleči prednjega, se je tudi prednji ustavil in tako se je ustavila vsa karavana. Sedaj se je začel pečati samo s prvim oslom, ga bičati in ga siliti, da bi vlekel ostale za sabo. Kakih petdeset korakov je šlo. Nato pa je postalo to oslom preneumno. Ustavil se je, se uprl s prednjima nogama trdno v tla, vrgel dolge uhlje nazaj in je stal trdno ko skala. Najsi ga je Dobbs še tako bičal in ga s škornji brcal v lakotnico, osel se ni premaknil. Saj ni vedel, kako in kaj. Korakati bi moral naprej, istočasno so ga pa ostali vlekli nazaj. Dobbs je znova menjal taktiko, stopil je na čelo karavane in vlekel prednjega osla. Nekaj časa je šlo prav dobro. Vsi osli so sledili. Ko pa je prvi osel spoznal, da je zanj laže in udobneje, da se da vleči, kakor pa, da prostovoljno teče, se je dal bolj in bolj vleči, dokler ni vlekel Dobbs tolikšnega tovara, kakor bi mu visel na vrvi, ki jo je imel prek rame, cel železniški vlak. Tudi to je moral opustiti; znova jih je poskušal poganjati od zadaj, pri tem pa je moral zmeraj tekati ob karavani sem in tja, da je zadržal osle, ki so se mu hoteli razbegniti. Potem pa je šla karavana nekaj časa voljno in brez težav. Osli so prišli v tek in so šli lepo po stezi. Sedaj je šlo tako lepo, da je mogel Dobbs udobno capljati zadaj in si celo prižgati pipo. In ker ni imel drugega opravka kakor mirno pohajkovati dalje, so zopet začele delovati v njem misli.

Nisem vsega dovolj natanko pregledal, je premišljeval. Mogoče pa le ni bil mrtev, nego samo težko ranjen. Sedaj se plazi po goščavi in morda dospo do indijanske vasi. Potem je pa vsega konec. Sunkoma se je obrnil, kajti zadelo se mu je, da že sliši za sabo Indijance, ki ga zasledujejo, da bi ga izročili policiji.

Toda v vasi še ne more biti. Vasi so daleč. In čeprav ni morda mrtev, je vendar zadet in le zelo počasi bi mogel kam priti. Moram ga najti in ga pokončati, je razmišljal Dobbs dalje. To pa je že na vsak način poizkus umora in rop. To bi me stalo dvajset let na otoku Svete Marije.

Končno ni našel drugega izhoda, kakor da se znova vrne in poišče mrtvega ali ranjenega Curtina. Spomnil se je, da ene smeri sploh ni poiskal. To je bila nasprotna smer od tistega mesta, kjer je obležal Curtin, od ogrja v nasprotno smer v goščavo. Tja sploh ni pogledal. In popolnoma jasno je bilo, da se je Curtin odplazil tja, ker je bila v oni smeri vas, ki sta jo prejšnji popoldan videla. Dobbs je mirno spal in ni nič videl ne slišal. Mogoče se ni Curtin niti približal taborišču, da bi ne zbudil Dobbsa, ki bi ga pobil do smrti. Braniti bi se itak ne mogel. Ni dvoma, v tisto smer se je splazil Curtin, tam ga bi bilo treba poiskati. Tik pred večerom je bilo, ko se je Dobbs vrnil k taborišču. Oslov ni raztovoril, nego je začel takoj iskati. Iskal je v oni smeri prav tako hlastno in prav tako vneto kakor dopoldne v nasprotni smeri. Toda kmalu se je znočilo in Dobbs je moral iskanje opustiti.

Sedaj mu je preostal samo še en izhod. Niti ure ni smel več zapraviti z iskanjem. Zjutraj je moral takoj oditi in čim preje priti na postajo v Durangu, takoj prodati osle in orodje in sesti na naslednji vlak, da bi se skrila v kakem večjem mestu. V Loreda, Eagle Pas, Brownsville ali na kako drugo obmejno postajo zaenkrat ni smel. Kajti če je Curtin res prispel v kako vas ali če je bil Howard na potu, potem ga bodo iskali predvsem na meji.

Z visoke gore je Dobbs že prejšnji popoldan opazil v daljavi dim drvečega vlaka. Sedaj potemtakem ni bil več daleč.

21

Dobbs je že zgodaj odpotoval. Karavana je korakala še precej dobro. Živali so bile bolj voljne kakor prejšnji dan, ker jim ni bilo treba tako dolgo stati in so že del pota poznale. Vkljub temu pa je neki osel pobegnil in Dobbsu se ni posrečilo, da bi ga ujel. Moral ga je pustiti, sicer bi izgubil preveč časa. Med potjo se mu je namreč potrgalo jermenje, osel je izgubil tovor in brez njega oddiral dalje. Dobbs je nato tovor razdelil na ostale osle. Saj bo osel zvečer itak prostovoljno prišel k taborišču.

Dobbs je sedaj iz daljave neprestano videl železnico. Pot ga je vodila ves dan navzdol, v dolino. Lahko bi še isti popoldan prispel na postajo v Chinacatesu ali Guatimapu. Toda v teh majčkenih vasicah bi zbudil s svojo karavano preveliko pozornost, sedaj še bolj ko preje, ker je bil popolnoma sam. Postal bi sumljiv. Razen tega bi mu v teh majhnih krajih nihče ne odkupil oslov, orodja in ostalih predmetov, ki jih je bil primoram prodati, da bi plačal vozovnico in prtljažne pristojbine.

Zato mu ni preostalo nič drugega, kakor da je prehodil še pot do Duranga, kjer bi opravil kupčijo, ne da bi vzbujal pozornost. Do tja pa je bilo še dva dni krepke hoje. Mogoče celo tri. Če bi le vedel, ali je Curtin mrtev ali ne. Toda končno je treba vendarle zaupati nekoliko tudi sreči.

Ko se je Dobbs zvečer utaboril, se je čutil mirnejšega kakor v preteklih dveh dnevih. Res ni bila vest, ki ga je vznemirjala. Bilo je marveč samo mračno čuvstvo, ki se nam vzbudi, če kako delo samo napol ali slabo opravimo. To se je maščevalo. To ga je delalo neodločnega. Moral bi Curtinu popolnoma razbiti lobanjo, mu zabosti nož v srce in ga takoj nato pokopati. To bi bilo dobro izvršeno delo, ki bi mu prineslo zadovoljstvo in mir. »Vsako delo dobro opravi in opravi je takoj,« tako so ga učili že kot otroka. In ko bi moral tako storiti, ni opravil vsega dobro in tudi takoj ne.

Tedaj pa je pricapljal osel, ki je podnevi pobegnil in se je sedaj vrnil k tovarišem. Dva pasočca se osla sta iztegnila glavi in zarigala. Bila sta gotovo njegova intimnejša prijatelja. Toda tisti, ki se je vrnil, je stopil k nekemu drugemu oslu, ga ovehal po vratu, ga popraskal tam z zobmi in se začel poleg njega pasti tako nebrizno, kakor bi pravkar samo za pet minut stopil na stran in bi ne capljal ves dan nekaj milj za karavano.

»Srečo imam,« je Dobbs smejoč se vzkliknil, ko je videl prihajati osla. »Tako mi je ostalo petnajst pez rešenih. Še dva dni, pa bom smel mirno pisati staremu pismo, za onim pa poslati zdravnika. Nihče mi ne bo mogel kaj.«

Postal je tako dobre volje, da je pričel žvižgati in nato popevati. Tudi spal je to noč mnogo mirneje kakor poprejšnjo, ko ga je vsak šum preplašil, čeprav je bil povsem naraven. Ko je šel proti poldnevu naslednjega dne po stezi, ki je vodila preko griča, je zapazil v daljavi že Durango. Durango, ljubki biser Sierre Madre, ki se zmeraj koplje v zlati luči, ki pihljajo v njem mehki

topli vetrovi, božajoč ga kakor nežne ženske roke, in ki leži med varujočimi ga gorami. »Mesto sončnih žarkov« ga imenujejo tisti, ki so ga videli in hrepene po njegovi prijazni ljubkosti. Mati Zemlja je poleg njega postavila čudež, kakršnega ni nikjer drugje, »Cerro de Mercado«, goro iz čistega železa, šest sto milijonov ton čistega železa. Mati Zemlja ni skopa, kadar se ji poljubi raztresati darove.

Ta večer se je poslednjič utaboril. Jutri zvečer bo v Durangu in pojutrišnjem zjutraj bo že sedel v vlaku proti Canitasu. Osle in ostale predmete bo kar hitro poprodal, zahteval bo toliko, kolikor bo približno potreboval.

Virskal je od veselja. Čutil se je varnega. Če je bil veter neugoden, je slišal skozi nočni mir pisk tovornih vlakov. In ta čudni pisk lokomotiv, ki zveni včasih tako grozljivo in strahotno, ga je navdajal z občutjem, kakor bi bil že v hotelu blizu železnice. To je bil krik civilizacije. V tem kriku se je čutil varnega. Hrepenel je po postavah, po čistosti, po močnih mestnih zidovih, po vseh rečeh, ki mu naj zavarujejo premoženje. Tam, kjer postave varujejo lastnino in kjer močne sile prisilijo vsakogar, da jih spoštuje, tam je bil varen. Tam je treba vsako reč, vsako obdolžitev dokazati. In če se ne da nič dokazati, potem je imejitelj pravno priznani lastnik in njegovo lastnino varujejo s puškami in ječami. Toda sploh se bo pa varoval, da bi se spuščal v dokaze. Vsem kamnom in kamenčkom, ki bi se ob nje utegnil spotakniti, se bo previdno umaknil in bo pazil na vse plati. Kaj lahko napravi Howard? Nič. Če bo poizkušal s policijo ali sodnijo kaj doseči, ga bodo zaprli. Kopal in izrabljaj je mino, ne da bi imel dovoljenja od vlade. Okradel je državo in narod. Zato se bo kar lepo varoval in bo molčal. In Curtin? Če res še živi, kaj mu more? Prav nič. Tudi Curtin je okradel državo, to mora priznati, če ga bo naznanil. Dobbs pa ni okradel države. Tega mu ne more nihče dokazati. Da ga je poizkušal ubiti? Tudi tega mu ne more Curtin dokazati. Nihče ni videl. Rane od strelav? Kdo ve, pri kakem tepežu ali ropu, ki ga je napravil, je dobil rane. Dobbs je sedaj fin, eleganten, bogat gospod, ki si lahko najame dragega odvetnika. Verjeli mu bodo, če bo z izbrano, nebrižno gesto izjavil, da sta onadva obcestna roparja. Saj ju je treba samo pogledati, razen tega pa sta vendar okradla državo. Bo že kako zasukal. Prav nič mu ne moreta, če ga štiti nostava. Je že dobro, da so postave. Samo tule, preden pride na postajo, preden se skrije pod varna krila postave, samo tu mu lahko kaj napravita. Toda daleč sta in jutri bo na varnem. Mogoče ga najdeti pozneje slučajno kje, v Državah ali na Kubi ali v Mehiki ali celo v Evropi. Kajpak, da mu lahko nesramno zalučita v obraz, da je roparski morilec, da je pocestni ropar, da je podel lopov. To že lahko napravita. Tega bi se ne mogel ubraniti. Toda to ga ne bo prav nič vznemirjalo. Če bosta pa le preveč rogovilila, ju bo izročil sodniji radi obrekovanja in zasramovanja. Kajti to je obrekovanje, ker ne bo noben sodnik v civilizirani državi verjel, da so take reči na zemlji mogoče. Sedaj ne več, dandanes ne več. Pred sto leti, pred petdesetimi morda še. Danes pa ne več. Nikjer na zemlji. Takih odročnih in nezavarovanih pokrajin ni nikjer več. To ve vsak sodnik. Smejal bi se taki reči. In potem bo moral obrekovalec plačati visoko kazen ali pa bo moral v ječo. kajti Dobbs je častivreden in imovit gospod, ki si je pridobil denar z zakonito špekulacijo.

Stari in Curtin bi ga seveda lahko skrivaj umorila. To že, tega se človek vkljub vsem postavam ne more ubraniti. Toda potem ju bodo obesili ali pa posadili na električni stol. To bosta vedela, zato ga bosta pustila pri miru.

Skozi noč je zapiskala lokomotiva. Dobbsu se je zdelo, kakor bi poslušal godbo. Godbo, ki mu govori o varnosti.

Čudno, da Curtin ni zakričal, ko ga je ustrelil, da ni zastokal, ne zahropel, ne zavzdihnil. Nič, nič. Padel je kakor spodsekano drevo. Zvrnil se je, kakor je bil dolg in širok, in bil je mrtev. Samo kri je tekla in rdečila srajco. To je bilo edino gibanje. In ko ga je Dobbs obsvetil z gorečo vejo in čakal, da bi občutil grozo, je videl samo bel, otrpel obraz. In sploh ga ni moglo biti groza, kajti Curtin je ležal tako smešno zviti, da bi se Dobbs skoro zasmejal.

In Dobbs se je smehljaj sedaj predse. Zdelo se mu je vse tako smešno, kako se je Curtin zvrnil, kako je tako nemo ležal in kako je vse njegovo življenje za zmeraj ugasnilo s samim, tihim gibom na revolverju.

Kje je le sedaj mrlič? Ali se je odplazil? Ali ga je kdo našel in spravil na varno? Ali ga je odvelkel lev ali jaguar? Toda to bi moral videti. Mogoče pa ni bil mrtev?

Dobbs je postajal nemiren. Začelo ga je mraziti. Drezal je v ogenj. Obrnil se je in pogledal po goli planjavi, nato tja v goščavo. Končno je moral vstati. Hodil je okoli. Prepričeval se je, da mora, da se ogreje. V resnici pa je hodil sem in tja, da bi tem laže skoro istočasno na vse strani videl. Včasih se mu je zazdelo, da vidi nekoga, kako se plazi proti njemu. Potem se mu je zopet zazdelo, da sliši nekoga, kako se bliža ognju. In nenadoma ga je prevzelo občutje, kakor bi stal nekdo tik za njim, kakor bi pravkar občutil njegov dih na svojih ušesih in kakor bi bila ost dolgega noža namerjena v njegov hrbet. S hitrim gibom je skočil Dobbs naprej in se obrnil, v rokah držec revolver. Toda ničesar ni videl. Ničesar drugega ni videl kakor temne sence oslov, ki so se dolgočasno pasli ali pa polegli.

Dobbs se je sam pri sebi opravičeval, da mora človek zmeraj paziti in ni tako ravnanje kar nič smešno in ni v nikakršni zvezi s strahom ali celo z vestjo. Kdor je popolnoma sam v taki divjini in nima s sabo dragoceno blago, je zmeraj nekoliko vznemirjen. To je popolnoma naravno. Kdor si tega noče priznati, vara samega sebe. To noč ni spal tako dobro kakor poprejšnjo. Toda takoj je našel tudi vzrok. Bilo je samo zato, ker je bil preutrujen. Davi se je nekoliko zakasnil z odhodom, ker so se osli razkropili in jih je moral zbrati. Tako je zamudil dve celi uri.

Pot se je boljšala in Dobbs je proti poldnevu izračunal, da bo v treh urah v Durangu. Ni pa nameraval oditi takoj v sredo mesta, marveč se je nameraval ustaviti pri prvi gostilni v predmestju in raztovoriti. Potem se je hotel z gostilničarjem dogovoriti, da bi mu priskrbel kupce za živali, če bi jih ne hotel že kar sam kupiti po nizki ceni, s čimer bi napravil dobro kupčijo. Potem bi naložil vso ostalo prtljago, torej vreče z dragoceno vsebino na voz, ki bi ga dal prepeljati na oddajališče za brzovozno blago. To bi ne vzbujalo nikakršne pozornosti. Označil bo blago kot suhe kože. Plačal bo najvišjo pristojbino, potem se nihče več ne bo zanj zanimal.

Pot je postajala silno peščena. Na eni strani je bila pot odprta. Na drugi strani pa se je dvigala stena suhe, krhke ilovice in drobljivega, vlaknastega in izpranega kamenja. Na nekaterih mestih ob poti so rasle rastline, bodeče grmovje trudno, žejno in bile so pokrite z debelim prahom.

Če je zapihal veter ali pa priplesal vrtnec, so se dvignili v zrak debeli oblaki dušечеga prahu. Človeku je bilo težko dihati. Pesek je silil v oči, da so bolele in za nekaj hipov skoro oslepele. Kadar je vrtnec odplesal, je ležal zrak tiho, težko, železno in moreče nad pokrajino. Zrak se je kahal in žarel in prah je smodil in žgal kožo. Zemlja, ki je že mesece in mesece čakala na dež, ni mogla več prenašati vse sončne teže in je odbijala žarke nazaj v zrak, kjer

so žareli v mučni vročini. Bleskot težke sončne svetlobe je udarjal ljudem in živalim v oči in možgane, da so se opotekajoč vlekli dalje in zapirali oči; misliti niso mogli na nič drugega kakor na to, kako bi čim preje ušli tej muki. Osli so z napol priprtimi očmi capljali dalje. Nobeden se ni zaustavljal ali skušal pobegniti. Hodili so kakor stroji. Komaj so premikali glave. Tudi Dobbs je mižal. Če je samo ozko odprl oči, je udaril vanje paleči val rezke svetlobe in zdelo se mu je, da mu bo zenica ta hip zgorela.

Skozi ozko odprto oči je zagledal ob poti nekaj dreves. Menil je, da bi se dalo tu malo postati, za pet minut ali za deset, da bi se naslonil za nekaj časa na drevesno deblo, počil v senci in odprl oči, da bi se malo odpočile. Tudi osli se bodo radi ustavili in bodo zadovoljni, če bodo mogli za hip počivati v senci.

Dospel je do dreves, stekel naprej, obrnil prvega osla in vsa karavana se je ustavila. Osli so se sami od sebe zgnetli v senco in so mirno obstali. Dobbs je stopil k mehu za vodo, si izpral usta in pil.

»Imaš cigareto, človek?« je zaslišal nekoga. Prvi hip, ko je začel govorjenje, je pomislil na Curtina, nato pa na Howarda. Toda še v isti sekundi je doumel, da je bilo špansko in da ni bil zato ne Curtin ne Howard. Obrnil je glavo in je zagledal tri može, ki so ležali pod bližnjim drevesom. Bili so docela razcapani in propadli mestici. Možje, ki so delali nekoč morda pri kaki rudokopni družbi in so bili sedaj že dolgo mesecev brez dela. Potepali so se tod v bližini mesta, spali, lenuharili, prosjačili, in če se jim je nudila priložnost za tatvino, so smatrali, da jim jo nudi sam bog, ki ne dovoli, da bi en sam vrabec od lakote poginil, čeprav ne orje in ne seje.

Morda pa so bili tudi pobegli jetniki ali pa so jih radi kake ponesrečene zadeve iskali in so se skrivali tod, dokler bi jim ne zrasla brada in bi se upali vrniti v mesto, ne da bi jih tam prepoznali. Cesar mesto niti na smetiščih ne trpi, to pohajkuje zunaj ob potéh, ki vodijo v mesto. Precej daleč od tam, kjer se pričenjajo zarjavele konzervne škatle, razbite steklenice, preluknjani lonci iz emajla, razbite posode, porumeneli časopisni papir in vsa druga zavržena ropotija, ki jo vsako civilizirano mesto dnevno izločuje. V tropskih krajih ni prav nič bolje kakor drugod. Nobena žival ne ustvarja toliko nesnage in blata kakor civilizirani človek; in da vso nesnago, ki jo dnevno ustvarja, odstranjuje, ga stane prav toliko truda, dela in razmišljanja kakor izdelava in uporaba predmetov, ki o njih meni, da so mu potrebni.

Dobbs je že dovolj časa živel v deželi in se je zato zavedal, da je v bolj hudičevem položaju, kakor je mogel pričakovati. Ta izmeček mest je poznal. Bili so to ljudje, ki niso imeli kaj izgubiti — in sicer v pravem pomenu besede ne.

Pomislil je, da je zagrešil strašno napako, ko je stopil s pota, da bi se za četrť ure v senci odpočil. Sicer tudi na poti ne bi bil popolnoma varen, vendar pa bi ne bil v taki pasti, kakor je bil ta hip.

»Cigarete nimam. Sam že deset mesecev nisem nobene okusil.«

To je dobro zvenelo. S tem je obenem povedal, da je ubog hudič, ki si ne more niti cigarete kupiti.

»Imam pa še nekaj tobaka,« je pristavil.

»In papir?« je vprašal eden od njih.

Možje so še mirno in leno ležali na tleh. Vsi pa so se obrnili k njemu, prvi napol sedé, drugi se je oprl na roko, tretji pa je po dolgem ležal na trebuhu in, je samo leno obrnil glavo, da bi si ogledal Dobbsa.

»Kos časopisnega papirja imam,« je rekel Dobbs.

Izвлеkel je tobačni mehur, kos papirja iz žepa in ponudil oboje tistemu, ki mu je ležal najbliže; ta se ni niti potrudil, da bi vstal in bi vzel tobak, kakor se spodobi.

Vsi so odtrgali kos papirja in nasuli nanj tobak. Potem so si zvrli cigarete in najbližji je vrnil tobačni mehur.

»Cerillos? Vžigalice?« je vprašal tisti, ki je vrnil mehur.

Dobbs je segel v žep in izvlekel vžigalice. Tudi škatlo z vžigalicami so mu vrnil.

»V Durango?« so ga vprašali.

»Da, osle nameravam prodati. Potrebujem denar. Sem suh.«

To je bil pameten odgovor, si je mislil Dobbs, sedaj že vedo, da imam prazne žepe.

Vsi trije so se zasmeli. »Denar. Saj to je tisto, kar tudi mi potrebujemo, kaj, Miguel? Prav nanj čakamo, na denar.«

Dobbs se je naslonil na drevo in ni pustil niti enega iz vida. Natlačil si je pipo in si jo prižgal. Utrujenosti ni več občutil. Iskal je izhod. Najel jih bom za gonjače, si je mislil, potem ne bo kar nič sumljivo, če pridem v mesto; bolje je, kakor če bi sam prispel s karavano. Potem bodo imeli delo, čakali bodo na denar in pozabili na vse drugo. Čutili bodo že jed v želodcu in nekaj kozarčkov tekvile.

»Potreboval bi dva ali tri gonjače,« je rekel.

»Bi jih?« se mu je eden izmed njih zasmeljal.

»Kaj boš pa plačal?« je vprašal drugi.

»Pezo.«

»Vsem trem ali vsakemu?«

»Vsakemu. Seveda šele, ko bomo v mestu in dobim tam denar, sedaj nimam niti centava v žepu.«

Zopet je mislil Dobbs, kako pameten in premeten je bil njegov odgovor.

»Ali si sam?« ga je vprašal tisti, ki se je naslonil na roko.

Kaj naj odgovorim, je premišljeval Dobbs. Da bi pa ne čakali predolgo na odgovor in bi ne postal sumljiv, je rekel: »Ne, nisem sam. Dva prijatelja gresta za mano, na konjih.«

»Čudno, Miguel, se ti ne zdi?« je rekel tisti, ki je po dolgem ležal na trebuhu.

»Da,« je rekel Miguel, »to je res prav čudno. Sam potuje z veliko karavano, prijatelja pa mu sledita na konjih.«

»Ali kaj vidiš, kako prihajata prijatelja na konjih?« je vprašal tisti, ki si je z rokami podprl glavo.

»Bom pogledal,« je rekel tisti, ki je ležal. Počasi se je dvignil, stopil na plano in pogledal po poti navzgor, ki se jo je dalo v daljavi lepše pregledati kakor njen poslednji konec.

Vrnil se je in rekel: »Prijatelja s konjema sta še daleč zadaj. Zaostala sta gotovo za dobri uro. To je čudno, Miguel, ali ne meniš tudi ti tako?«

»A decir verdad,« je rekel Miguel, »tudi jaz menim, da je čudno. Kaj pa si tu vse natovoril?« je vprašal nato, vstal in stopil k oslu.

S pestjo je potolkel po zavojih.

»Zdi se, da so kože,« je rekel.

»Da, tudi kože,« je priznal Dobbs. Počutil se je zmeraj manj prijetno in je začel misliti na odhod.

»Tigrovina?«

»Da,« je rekel Dobbs kar tja vendan, »tudi tigrovina je vmes.«

»Donaša lep denar,« je menil s strokovnjaškim obrazom Miguel in stopil zopet proč od oslov.

Da bi zakril neprijetni občutek, je stopil Dobbs k oslu in pritegnil jermenje tesneje, čeprav ni bilo potrebno. Potem je stopil k drugemu in potresel zavoje, kakor bi se hotel prepričati, ali so dovolj trdno privezani. Potem je nategnil pas in povlekel hlače kvišku, kakor bi se pripravljaj na odhod.

»Bom pač moral —, da, sedaj moram pač dalje, da bom še pred večerom v Durangu.« Ko je to govoril, je iztrkal pipo ob škornjevi peti, ki jo je dvignil. »Kdo pa gre z mano kot gonjač v Durango?« Ogledal se je, obenem pa obkrožil osle, da bi jih signal skup. Noben fant mu ni odgovoril. Spogledali so se in si pomežiknili. Dobbs je to zapazil in je sunil v osla, da bi ga pognal. Osel je odcapljal in eden mu je še leno sledil. Drugi pa so ostali in so mulili travo. Dobbs je stopil k nekemu drugemu oslu in ga poklical. Tudi ta je začel capljati.

Možje so se dvignili. Stopili so med zaostale osle in so jih potiskali, kakor se je dozdevalo, nenamerno nazaj ali pa so se postavili tako, da osli niso mogli oditi, nego so zopet obstali, ko so že napravili nekaj korakov.

Potem pa so začeli osli postajati nemirni, ko so videli, da so prvi že odšli in bili že na potu; začeli so potiskati može v stran, da bi lahko odšli. Toda možje so postali sedaj živahni, zgrabili so osle predrzno za uzde in jih zadržali.

»Proč od oslov!« je zaklical Dobbs jezno.

»Kaj?« je rekel Miguel predrzno in iztegnil glavo naprej. »Tudi mi jih lahko prodamo prav tako dobro kakor ti, radi tega ne bodo nič slabši, če jih mi prodamo.«

Ostala dva sta se zasmejala in zgrabila še drugega osla.

»Proč od oslov, še enkrat rečem!« je zakričal Dobbs s povzdignjenim glasom. Skočil je korak nazaj in potegnil revolver.

»S tistim železom nas ne boš ustrašil,« se je rogal eden izmed njih, »nas že ne. Ustreliš lahko samo enega, temu je pa itak vseeno.«

»Proč in izpustite osle!« je zakričal Dobbs.

Potem je ustrelil v najbližjega. Bil je Miguel. Toda revolver je samo mrzlo in trdo odjeknil. Strel ni počil. Dobbs je strmel in možje so strmeli. Od začudenja so se pozabili smejati in rogati.

Toda eden izmed njih se je sklonil in pograbil težak kamen. Sledila je sedaj sekunda, samo kratka sekunda. V tej sekundi je vzrojilo v Dobbsovi glavi toliko misli, da je moral celo v tej kratki sekundi, ko je šlo za njegovo življenje, pomisliti, kako je le bilo mogoče, da more človek v eni sekundi toliko premisliti. Prva njegova misel je bila, kako se je zgodilo, da mu je odpovedal revolver. In tedaj se je zavedel vse dolge zgodbe. Tisto noč, ko je ustrelil Curtina, se je splazil k spečemu Curtinu, mu odvzel nabiti revolver in ga s tem revolverjem pozneje ustrelil. Curtin je imel v žepih oba revolverja, svojega in Dobbsovega. Ker sta bila oba revolverja zaznamovana in bi Howard povedal, čigava sta, je vrgel Dobbs Curtinov revolver, ki ga je z njim ustrelil, k mrliču, ko ga je drugič poiskal in znova nanj ustrelil. Lastni revolver pa je vtaknil v žep. Če bi Curtina našli, bi tako vsakdo menil, da ga je kdo napadel in se je branil. Dobbsov revolver je bil drugačnega kalibra, potemtakem ga on ni ustrelil. Dobbs pa je samo na nekaj pozabil. Ko je svoj revolver vzел, ga je pozabil nabiti. Pozabil je, da je Curtin tisto noč, ko je vzел Dobbsu

revolver, revolver izpraznil. Radi različnih misli, ki so ga v poslednjih dnevih tako zaposlovali, ni niti pomislil na to, da je revolver še zmeraj nenabit.

V isti sekundi pa je pomislil. Dobbs na drugo orožje. Stal je tik ob oslu, na čigar zavojih je bila privezana maheta*). Zgrabil je zanjo, da bi jo izvlekel in se z njo branil. To bi se mu tudi posrečilo. Morda bi se mu posrečilo z maheto v roki nabiti revolver, ker je imel nekaj nabojev v srajčnem žepu.

Toda sekunda je minula in kamen je sfrčal v njegovo glavo. Videl ga je frčati, ni pa mogel več glave dovolj hitro odmakniti, ker je poslednje svoje misli posvetil le maheti.

Zadet od kamna je padel na tla, dasi ni bil preveč ranjen.

Preden pa je mogel poskočiti na noge, je bil Miguel že pri maheti, ki ga je nanjo opozoril Dobbsov gib. S spretnim prijemom je potegnil maheto iz dolge usnjene nožnice, skočil k ležečemu Dobbsu in mu z močnim, kratkim in dobro namerjenim zamahom odsekal glavo od vratu.

Vsa trojica je buljila v mrtveca; bila je mnogo bolj začudena nad hitrim dejanjem kakor pa prestrašena. Glava je bila samo za širino mahete oddaljena od trupla; oči so nervozno trzale in ostale nenadoma na tri četrtine odprte. Roke so se mu iztegnile in pesti so se krčevito stisnile. To se je večkrat ponovilo. Potem ko so se nohtovi poslednjič zagrebli v dlan, so se pesti mirno razklenile in napol odprte odumrle.

»To si ti napravil, Miguel,« je rekel eden izmed obeh polglasno in stopil bliže.

»Jezik za zobe,« je jezno zakričal Miguel in se tako hitro okrenil k govorniku, kakor da bi ga hotel ubiti. »Sam vem, kdo mu je udarec primazal, ti razbojnik. Če se razve, bosta vidva prav tako ustreljena kakor jaz. To že vesta, ali pa naj morda povem žandarjem. Meni je itak vseeno in nisem vajina krušna mati.«

Ogledal si je maheto. Samo malo je bila krvava. Obdrgnil jo je ob drevo in jo nato zopet vtaknil v nožnico.

(Konec prihodnjč.)

---

*) indijanski nož, precej velik, ki ga uporabljajo zlasti za sekanje goščavja.

Voditelj bo tem bolje delal, čim bolj so mu pristaši blizu po inteligenci, poznavanju dejstev, navdušenju in sili. Odpovedal bo, če bo samo on misel te lastnosti in če bo pri pristaših prevladovala nevednost, brezbržnost, slabotnost. Nič ni bolj zmotnega kakor misliti to, da voditelj tem več ustvari, čim bolj prekaša svoje pristaše, to je, čim bolj zaostaja za njim.

Karl Kautsky.

Naš pokret

Kranj. — 24. septembra je bila v Kranju okrožna konferenca gorenjskih »Svoboda«. Na predvečer je priredila kranjska »Svoboda« lepo uspeli prosvetni večer. Najprej je zbor predvajal Župančičevo »Kovaško«. Nato je pevski oktet javorniške »Svobode« zapel »Himno delu«, »Pri oknu sva molče slonela« in »Pelin roža«. Vsaki pesmi je sledil gromovit aplavz. Mala Krčeva je sicer malo plašno, toda prav z občutkom deklamirala »Srce«. Pevski moški zbor kranjske »Svobode« je zapel »Slavo delu« in nekaj narodnih pesmi. Imel je malo »treme« in zato ni tako korajžno nastopil, kakor smo vajeni. Javorniški oktet je žel aplavz za svoje nadaljne pesmi, tako da je moral pridejati še nekaj narodnih. Mešani zbor kranjske »Svobode« je z uspehom zaključil večer. Mešani zbor je predvajal pesmi mnogo bolj učinkovito nego sam moški zbor in je s tem dokazal, da je »Svoboda« v Kranju dobro storila, ko je ustanovila mešani zbor. V odmoru med pevskimi točkami je s. Vehovc recitiral iz Cankarjevega »Mojega življenja« dve črtici »Firbec« in »Mati«. Obenem je razložil na kratko pomen Iv. Cankarja. Take recitacije so prav potrebne in vzgojne, da se počasi privajajo ljudje čitanju in razumevanju dobre literature. — Po končanem sporedu se ljudje nikakor niso mogli raziti, zato se je razvil prav vesel družabni večer.

Drugi dan dopoldne so delegati in člani »Svobode« zopet skoro napolnili dvorano. Nikjer drugod ni članstvo pokazalo toliko zanimanja za okrožno konferenco kakor baš v Kranju. V Kranju je res živa »Svoboda«, ker je v njej mnogo postrtovalnih in sposobnih sodrugov in sodružic. Konferenca se je začela ob devetih dopoldne. V imenu centrale je s. dr. Jelenec ugotovil, da so po svojih delegatih zastopane »Svobode« iz Kranja, Lesca, Javornika in Trziča. Gorje ni opravičilo svoje odsotnosti. Nato je s. Jelenec očrtal pomen okrožne konference in stanje posameznih podružnic »Svobode« na Gorenjskem.

K debati se je oglasil prvi s. Sova iz Trziča. Pojasnjeval je, da trpi začasno tržiška »Svoboda« pod razmerami, ki niso od nje odvisne. Ko se bo popravilo to, se bo »Svoboda« zopet mogla razmahniti.

S. Justinova z Lesca pravi, da misli njihova podružnica v tej jesensko-zimski sezoni prirediti predvsem predavanja in spopolniti knjižnico. »Svoboda« na Lescah je premagala razne notranje težave in se prav lepo razvija.

S. Noč z Javornika pravi, da bi njihova podružnica lahko štela več članov, če ne bi bili ljudje tako mlačni. Pogreša na bolj zanimanja za knjige. Mohorjeva družba ima v njihovi občini več članov nego Cankarjeva družba, to pa samo iz malomarnosti naših ljudi.

S. Vehovc iz Kranja pravi, da mora priti do rednega, ožjega sodelovanja med vsemi »Svobodami« na Gorenjskem. Nato razlaga razvoj kulturne organizacije v Kranju. Radi sodelovanja med kulturno in strokovno organizacijo delo lepo napreduje. Temu se imamo tudi zahvaliti, da smo si uredili svoje društvene lokale. Predavanja so seznanila ljudi z našo idejo. Dramatični odsek se je dobro uveljavil. Pridno deluje moški in mešani pevski zbor. Tudi delavske otroke smo pritegnili. Število naročnikov Cankarjeve družbe se bo pomnožilo. Na vsak način si mora kranjska »Svoboda« v tej sezoni ustvariti močno knjižnico.

S. Moškrič je podal obširen in dober referat o pomenu in nalogi delavske kulturne organizacije. S. Štukelj je govoril tako o načelnih smernicah kakor o praktičnem delu v naših podružnicah.

Nato se je razpravljalo o organizaciji okrožnega odbora. V debato sta posegla zlasti ss. Jelenec in Vehovc. Zvezina pravila ne predvidevajo okrožnih odborov, zato se formalno ne morejo ustanoviti. Pa to ni niti potrebno. Vse podružnice naj sodelujejo med seboj, naj tekmujejo, katera bo bolje delala in na aktivnejša podružnica bo vzgled vsem drugim. Vsako leto naj se vrši večja skupna prireditve, konferenca po vzoru današnje itd.

S. Vehovc je nato utemeljeval predlog kranjske »Svobode«, naj bi se poskrbelo za to, da bi vse strokovne organizacije od svojih članov plačevale neki kulturni davek, ki naj bi kril del izdatkov za lepo revijo »Svoboda« in omogočil vsej zvezi večji razmah. S. Štukelj pojasnjuje, zakaj že ni tega kulturnega davka. Strokovna komisija se je svoj čas na kongresu odločila zanj, toda posamezne zveze niso pokazale razumevanja. Danes je pa to dvakrat težko, ko so vse strokovne zveze finančno preobremenjene. Na ta način ni šlo, zato naj se poskusi od spodaj gor: podružnice »Svobode« naj vzbude razumevanje za kulturni prispevek pri svojih strokovnih podružnicah in, ko bo nekje led prebit, bo stvar laže prodrla. V Kranju je najlepše sodelovanje med strokovno in kulturno organizacijo, pa naj gre akcija za kulturni davek iz Kranja; vzgledi vlečejo in prvemu dobremu vzgledu bodo sledili drugi. S.

Krč izjavlja v imenu kranjskih strok. organizacij, da bodo sklepali o tem in da bodo bržkone uvedli ta prispevek.

Nato so se še z raznimi dodatki sprejeli organizacijski predlogi »Svobode« iz Trziča in Lesc.

S. Vehovec je izjavil, da je konferenca izredno dobro uspela in vlila nove sile v nas za nadaljnje delo. Ob zaključku je moški zbor učinkovito in lepo zapel dve delavski pesmi. Člani se kar niso mogli raziti in sklenilo se je, da se popoldne priredi družabni izlet v okolico. Soderugom je bilo kar težko, ko smo se končno morali le posloviti in se z vlaki odpeljati na razne strani na novo delo.

Mežiška dolina. — V nedeljo, dne 1. oktobra, se je vršila v Prevaljah okrožna konferenca za Mežiško dolino. Zastopane so bile podružnice Prevalje, Guštani, Mežica in Črna. Od strani centrale sta bila navzoča ss. Teply in Moškrič. S. Teply uvodoma razlaga pomen okrožnih konferenc, katerih naloga je med drugim tudi ta, da se določijo smernice, katerih naj se drži naša organizacija, kajti pri nas ne sme biti tako kakor pri meščanskih društvih, kjer igrajo odločilno vlogo razne osebe, za katerimi mora članstvo drveti brez premisleka, ali je prav ali ne. Pri nas mora prihajati inicijativa od spodaj, iz članstva samega. To pa je članstvu omogočeno na teh konferencah. Po uvodni besedi s. Teplega so podali svoja poročila delegati posameznih podružnic in sicer poročila za **Prevalje** s. **Prosenik**. Podružnica ima dramski odsek in knjižnico, dramski odsek je še nekam agilen, ne pa knjižnica, katera ima sicer okrog 800 knjig, a večinoma nemških, ki pa ne gredo tako v promet kakor slovenke. Velika ovira za razmah knjižnice je tudi v tem, ker nima svojega lokala, kajti nahaja se na hodniku, kar pa nikakor ni primerno za razmah knjižnice; toži tudi nad brezposelnostjo, ki zelo ovira razmah podružnice, ker nekateri člani kljub dobri volji ne morejo plačevati članarine. Zato namerava podružnica presežek prireditev uporabiti v ta namen.

Za Guštani poročila s. Lepko: Podružnica ima dramski in godbeni odsek ter knjižnico. Delujejo vsi. Knjižnica ima okrog 1200 knjig, vendar ne deluje tako, kot bi morala, to pa zato, ker nima določenih dni in ur, kdaj je odprta, zato tudi obiskovalcev ni, ker ne vedo, kdaj naj bi prišli. Tozadevno se nasvetuje predsedniku, ki je navzoč, da čimprej skliče sejo odbora, ki naj to stvar uredi. Če se sedanjí knjižničar vsled prezaposlenosti ne more držati določenih ur, potem naj postavi odbor drugega knjižničarja, kateri se bo z vso ljubeznijo posvetil knjižnici,

v kateri je podlaga izobraževalnega dela v organizaciji.

Za Mežico poročila s. Lesnik: Podružnica ima dramski odsek, ki je zelo agilen, težave so imeli z odrom, katerega sedit popravljajo; knjižnica ima okrog 200 slov. knjig, ki pa niso dosti vredne, zato nameravajo prirediti tombolo, da nakupijo nove knjige. Članstvo je zavedno in požrtvovalno, med njim vlada najlepša harmonija in skupnost. Podružnica je podobna kolektivu, kjer je pripravljen vsakdo prijeti za vsako delo, zato tudi uspehi ne bodo izostali.

Za Črno je poročal s. Puhan: Podružnica ima dramski in godbeni odsek ter knjižnico. Podružnične prireditve so zelo dobro obiskane, pri prireditvah sodeluje podružnica Z. D. Ž. in D.; sedaj pripravljajo »Golgoto«. Tudi godbeni odsek je že večkrat javno nastopil, posebno pri izletih. Priredili so tudi eno mladinsko igro, a v kratkem nameravajo drugo. Knjižnica šteje nad 500 knjig, večinoma slovenskih, ker je knjižničar vesten in agilen, vedno na razpolago, zato se tudi knjižnica lepo razvija.

Na poročila odgovarja s. Teply, ki opozarja na mladino, katero moramo na vsak način navezati nase; če jo ne moremo z igračami kot naši nasprotniki, jo moramo pa z našimi idejami. Poudarja važnost izobraževalnega dela med delavstvom, stare postojanke ponekod danes hirajo ravno zato, ker se svoj čas ni posvečalo dovolj pažnje razredni izobrazbi, to je marksizmu. Marksizem bo šele dal elan in borbeno silo delavskim organizacijam. Danes ne potrebujemo samo volivcev, pač pa apostolov delavskega gibanja, a to moramo postati mi »Svobodaši«.

K razgovoru o bodočem delu se oglasi s. Moškrič, nakar se razvije živahna debata, katere so se z zanimanjem udeležili vsi delegati. S. Raušer govori o potrebi delavske šole za Mežiško dolino, ker ta ima že tudi obljubljeno podporo za to šolo, zato se že definitivno odloči, da se začne s predavanji v začetku novembra. Predavalo se bo: zgodovina del. gibanja, kaj je marksizem, dopisništvo in govorništvo, dolžnosti in pravice delavskih obratnih zaupnikov in knjigovodstvo.

Nadalje se je iznesla želja, da centrala izdela seznam vseh dramskih del, ki jih imajo v posesti posamezne podružnice. Žele tudi, da dobimo čimprej svoj društveni znak. Da bi se na ustanovili stalni okrožni odbori, temu je večina delegatov nasprotna, pač pa naj bi se vsako leto vršila taka okrožna konferenca, eventuelno, če bi nanesla potreba, tudi večkrat.

Mežica. — 8. okt. smo uprizorili »Prisega o polnoči«. Igra je dobro uspela in tudi obisk je bil dober. V kratkem se uprizori »Carski sel«.

Po okrožnih konferencah. — Za nami so konference vseh okrožij izven rudarskega v Trbovljah. Tam se ni mogla vršiti konferenca, ker do volivnega boja niso bili dovoljeni nobeni sestanki. Ta konferenca se bo vršila sedaj in bo samo spopolnila dosedanje sliko, ki so jo dala ta zborovanja. Naša »Svoboda« je po zadnjem zvezinem občnem zboru zopet napredovala. Delo v celotni zvezi »Svoboda« se razvija v lepi enodušnosti in harmoniji. Poglobila se je zavest, da mora »Svoboda« vršiti predvsem vzgojno-izobraževalno delo s predavanji, izobraževalnimi tečaji in delavskimi šolami. Centrala »Svobode« bo pripravila predavanja in diskusije o treh najaktualnejših problemih: fašizem, stanovska družba, demokracija in diktatura. Poleg teh bodo seveda še druga predavanja, tečaji in šole. Vse podružnice se zavedajo, da je najvažnejši pripomoček k izobraževalnemu delu revija »Svoboda«, ki ji je treba nabrati novih naročnikov, med dosedanjimi je pa treba vzbuditi več zanimanja za čitanje razprav, ki izhajajo v njej, in za diskusijo o teh razpravah.

Vse podružnice so si svestne tudi tega, da morajo skrbeti za naraščaj, za delavsko mladino. Ovire za to delo so zelo velike. Splošnih navodil ni mogoče dati, ker zavisi to delo od krajevnih razmer in od tega, koliko je sodrugov, ki so sposobni posvetiti se vzgoji mladine. Kajti mladinskemu odseku se mora prav posebej posvetiti vsaj en sodrug. Kjer se je to že zgodilo, tam je že tudi lep naraščaj »Svobode«. Formelno ni treba ustanavljati posebnih odsekov, temveč dejansko naj se dela na tem polju. V velikih krajih bomo spomlad organizirali velike prireditve delavske mladine.

Med podružnice prodira tudi razumevanje, da je treba pritegniti v organizacijo delavska dekleta in žene. Doslej smo imeli le en mešani pevski zbor — v Mariboru. Sedaj je led prebit in imamo že drugi mešani zbor v Kranju in tretji v Ptujju. Tema bodo sledili drugi. V posameznih krajih je prav lepo sodelovanje s podružnicami »Zveze del. žena in deklet«.

Knjižnice se bodo v nekaterih krajih znatno okrepile, po drugod so že trdno zasidrane.

Dramatičnim odsekom primanjkuje iger, ki so lahko uprizorljive na podeželskih odrih. Zato se je predlagalo, naj centrala sestavi seznam vseh iger iz centralnega in podružničnih arhivov; te igre bi

se med seboj zamenjavale. To se bo zgodilo.

Pri športu se izven nogometa ni razvila nobena druga plemenitejša panoga. Za to bo treba poskrbeti.

Povsod se je sklenilo, naj podružnice enega okrožja tesneje sodelujejo med seboj in vsako leto po možnosti priredé po eno veliko skupno prireditev. Enodušna je bila želja, da se odslej vsako leto redno vršé take okrožne konference; sicer se je pa ponekod izrazila misel, da ni treba ustanavljati nobenih posebnih okrožnih odborov, ki bi postali samo nepotrebna uradna vmesna stvar med centralo in podružnicami. Tista podružnica, ki je žarišče enega okrožja, naj skrbi za napredek »Svobode« v celem okrožju, v splošnem naj se pa dela po navodilih zveze.

Z veseljem se je ugotovilo, da se ustanavljajo nove podružnice »Svobode«, ki se jim pa, žal, delajo velike ovire pri potrjevanju pravil itd. Sklenilo se je, da je treba poskusiti z ustanovitvijo podružnic okrog mest po vseh vaseh, kjer stanuje delavstvo, ki je zaposleno v mestih.

Tako so se izvršile vse priprave za poživljeno in pogobljeno delo naše kulturne zveze v tej jesensko-zimski sezoni. Rezultati tega dela se pa bodo pokazali na kongresu zveze prihodnjo pomlad.

Ivan Cankar, Hlapci. — Ta Cankarjeva drama, ki žigosa hlapčevstvo slovenske inteligence, zlasti učiteljstva, je prišla v nedeljo 15. okt. na oder ljubljanske »Svobode«. Delak jo je po svoje prežiral in izpustil vse nebitveno, tako da je bil namen drame bolj jasno in izrazito poudarjen. Sodeč po ploskanju so ljudje stvar pravilno razumeli. Prvo dejanje se godi pred občinskimi volitvami, »napredni« učitelji si naprej obetajo zmago in eden od njih grdo sramoti klerikalnega učitelja. Pri volitvah pa zmagajo klerikalci, vsi »napredni« učitelji izpremené svojo barvo in še na koleha poklekne tisti, ki je bil prej najbolj glasen naprednjak. Edino socialističen učitelj se ne ukloni. Vztraja. Zato ga prestavijo v hribe. Prej skliče shod, kjer nahujskani ljudje navalé nanj, vsem po robu se pa postavi kovač Klander — proletariat. S tem se drama v Delakovi režiji konča.

Prizore so pojasnjevali deloma prav uspeli Ravnikarjevi diapozitivi.

Igralci so bli vsi prav dobri. Le v prvi sliki se je čutila trema in hripavost. Zbor za odrom je podčrtaval bistvene stvari.

Dvorana ni bila polno zasedena. Menda je bil temu kriv — 15. oktober. In ven-

dar bi morali ti »Hlapci« doživeti veliko dobrih obiskanih uprizoritev, saj prav nič ne zaostajajo za režijo »Hlapca Jerneja« v lanskem letu, temveč jo deloma celo prekašajo. Med gledalci sem videl delavce, študente, tudi nekaj učiteljev. Delavski oder je dobro pričel z novo sezono. —elj.

Ptuj. — Naša »Svoboda« je po izrednem občnem zboru začela zopet lepo delovati. Prav posebno dobro napreduje pevski zbor z novim pevovodjem. Ustanovili smo tudi mešani pevski zbor, ki napreduje še hitreje od moškega. Na delo v zimski sezoni se pridno pripravljajo tudi vsi drugi odseki.

Narodno gledališče

Bernard Shaw, Sveta Ivana, dramska legenda, poslovenil Zupančič. — Duhoviti satirik Shaw (izgovori: Šó) si je izbral za svojo »dramsko legendo« eno najzanimivejših poglavij francoske zgodovine; razgalil je »stebre« človeške družbe in se ponorčeval iz človeške neumnosti in vseh tistih sil, ki še danes močno vplivajo na človeštvo. V dobi sv. Ivane ali takozvane device orleanske je katoliška cerkev v Franciji moralno še bolj propadla nego v Nemčiji za Martina Lutra.

Cerkev je bila tedaj gospodujoča oblast v družbi. Ker je kot taka sama postala ne le revna na idejah, temveč tudi popolnoma korumpirana po svojih zastopnikih, je povzročila propast vse družbe.

Rektor pariške univerze Clémengis je tedaj v posebnem spisu — ki pa ni dosegel tistega učinka kakor sto let pozneje Lutrov boj v Nemčiji — obtožil papeže, kardinale, škofe in menihe njihovega razvratnega življenja, njihovih orgij po bordelih, v igralnicah, pivnicah; napadel je prostitucijo nun, ki so se za denar udajale vsakemu; razgalil je hinavščino »usmiljenih redovnikov«, ki so se hlinili, da sami živé v revščini in zbirajo sredstva le za cerkev, dočim so v resnici hodili od hiše do hiše samo zato, da so popivali in da so zapeljevali omožene ženske, katerih možje so bili na delu ali pa v vojski.

Souval pripoveduje v svoji »Kroniki škandalov«, da so menihi dovajali nunam plačujoče goste, da so pijančevali, se udeleževali roparskih vlovov in umorov in so bili celó — solastniki bordelov.

Ta moralna propalost se ni omejevala samo na Francijo. Shaw namiguje v svoji drami na enako demoralizacijo v Angliji. Angleški škof iz Winchestra je bil n. pr. lastnik celega bordelskega okraja in je prostitutkam za dober denar podeljeval »licence« za izvajanje njihovega poklica, kar je pomenilo zanj lepe denarne dohodke. Shakespeare imenuje tega

škofa v svoji drami »Henrik IV« morilca in zapeljivalca.

Duhovščina je toliko služila s prostitucijo in bordelstvom, da je papež Inocenc VIII. v posebni »buli« prepovedal duhovnikom, da bi bili posestniki bordelov!

Agrippa pl. Nettesheim pripoveduje n. pr. v svojem delu »De Vanitate et Incontinentia Scientiarum«, kako je neki prelat razlagal, odkod ima svoje dohodke. »Imam«, je dejal, »dva različna vira dohodkov: svojo prižnico, ki mi nese dvajset zlatih goldinarjev, in tri vlačuge v bordelu — tres putanas in bordello — ki mi prinesejo vsak teden dvajset julijev.« Isti kronist poroča, da je dal papež Sikst IV. v Rimu zgraditi odličen bordel — »nobile admodum lupanar«.

Prostitutke so imele tak vpliv, da so imele tudi svoje cerkve, tako v Parizu cerkev sv. Magdalene — zaščitne svetnice prostitutk.

Francoska državna oblast je skušala pobiti in omejiti prostitucijo, toda proti premoči cerkve ni mogla skoro nič opraviti! Posvetna oblast torej ni mogla čuvati morale pred cerkveno nemoralno.

Sicer so pa najvišji gospodje živeli najbolj pohujšljivo. N. pr. Karl VII., ki nastopa v Shawovi drami »Sv. Ivana« kot ena glavnih oseb, je navadno potoval s tremi ženami, s katerimi je imel pred vso javnostjo intimne odnose. Katero so bile te tri ženske? Njegova zakonska žena, njena mati in dvorna frajla Agnes Sorel, ki mu jo je njegova tašča na dan poroke podarila »v osebno uporabo«. Baže je ta Henrik nastopil proti angleški vojski, ki je vedno bolj prodirala v Francijo, samo zato, ker mu je ta lepa Agnes nekega dne hotela pobegniti k angleškemu kralju. Tako pripoveduje Brantôme.

Tako moralna propast v 15. stoletju pojasnjuje to, da se je tedaj sploh izgubila vsaka moralna tradicija. To tradicijo je ubila **stoletna vojna**, v kateri so živele razne francoske pokrajine. V vojnah so

drug drugemu ropali, se medsebojno pobijali in aristokracija je šla z »dobrim« vzgledom naprej. N. pr. maršal Gilles de Rétz, tedaj eden najbogatejših in najmočnejših gospodov Francije, je pomoril iz same sadistične naslade 140 dečkov! To je sam priznal. In to zverino je v Shawovi drami nastopajoči Karl VII. povišal v maršala, in ko je sv. Ivana peljala Karla VII. h kronanju v Reims, je imel ta maršal posebno čast, da je nosil sveto ampulo. Ta sadistični maršal je istočasno veljal med ljudmi kot pobožen človek — saj je dal na svoje stroške zgraditi sijajno cerkev!

Sodstvo, cerkev, vse je bilo podkupljivo. Ljudstvo je pa bilo do golega izropano. Samo v taki propadli dobi se je mogla zgoditi tragedija Ivane iz Arca, kasneje sv. Ivane. Ko je bila Francija že pred tem, da jo vsi zasedejo Angleži, je to dekle povedlo v boj zadnje francoske vojske in Francozi so zmagali. In kaj je dobila Ivana za plačilo? Francozi so jo za drag denar prodali Angležem, ki so jo potem sezgali na grmadi: francoski škof se je, podkupljen po Angležih, pogajal s francoskim knezom za ceno, za katero izroči Ivano Angležem. Karl VII., ki je samo po zaslugi Ivane postal v Reimsu kronani in maziljeni francoski kralj, ni mignil niti s prstom za n'eno rešitev in je niti z eno besedico ne omenja v svojih pismih!

Da se tudi ljudstvo ni razburilo nad tem strašnim izdajstvom, pojasnjujejo zopet tedanje razmere: čeprav so bili tedaj Angleži na francoski zemlji, je bila prava gospodarica nad Francijo neka banditska banda, ki je imela več desetisoč članov, ki so se sami imenovali »Écorcheurs« = »konjederci«. Ti so bili v službi nekaj časa Angležev, potem francoskih knezov ali kralja. Ker pa je kralju in večini knezov primanjkovalo denarja, so morali ti za nagrado za osvojitve mest dovoliti »écourcheurjem«, da so po svoji volji izropali osvojená mesta. In »konjederci« so se vselej izkazali vredni svojega imena, pa so ljudi slekli do nagega. Tako ni prav nič čudno, če so si prebivalci nekega mesta želeli bolj zmago Angležev nego svojih rojakov, ker Angleži so jim naložili vsaj kolektivna bremena in tribute, dočim so »konjederci« oropali človeka sredi ceste. Prebivalci so se v vsakem boju med francoskimi in angleškimi četami vprašali in ravnali po tem, na čigavi strani stojé »écourcheurje«.

Kajti tedaj še ni bilo nacionalizma. Bila je kvečjemu ljubezen do rodnega kraja, »Heimatgefühl«. Ljudje so šli s tisto stranko, ki je najmanj ogrožala njihove privatne interese. Sicer se je pa

Francija delila v Burgundsko, Lotrinško, Normandijo, Bretanjo, Dofinéo — vsako teh provinc je vladal drug knez, vsaka provinca je imela svoj jezik. Sač je šele francoska revolucija s krvjo izvojevala eno francosko nació in državo. Francoska duhovščina je večinoma držala z Angleži — ker je dobivala podkupnino — in pod vplivom cerkve je bilo tudi mnogo francoskih knezov na strani Angležev.

V tej propadajoči fevdalni družbi, tik pred prodorom in zmago denarnega gospodarstva, se torej odigrava dejanje Shawove »Sv. Ivane«.

Ta doba in mojstrska sposobnost B. Shawa sta morala ustvariti učinkovito dramatično legendo, v kateri je polno satire na tedanje in namigavanja na današnje francosko-angleške razmere.

Režiser je dobro rešil svojo nalogo. Igralci prav tako. Izboren je bil Železnik v vlogi Karla VII. in prav dobra je bila tudi Danilove vloga device. S tem nočem podcenjevati drugih igralcev.

Tudi kritik »Slovenca« se je zadovoljil s to dramo in satiro, ker danes ni več na svetu »ecclesia militans« (bojujoče se cerkve); obstoječi prihuljeni politični katalicizem pa priznava dela že priznanih pisateljev svetovnega slovesa.

Tako bo »Sv. Ivana«, mislim, najbolj uspeła prireditelj te gledališke sezone in še mnogo predstav bo tako dobro obiskanih, kakor je bila ta, ki sem jo videl podpisani. — Y.

August Strindberg. Sonata strahov, komorna igra — Veliki švedski pisatelj A. Strindberg, ki v svojem iskanju resnice in s svojo življenjsko borbo v marsičem spominja na Leva Tolstega, je umrl kot aktiven borec za preobrazbo človeške družbe, kot socialdemokrat. 60-leten mož in velik pisatelj je stopil v socialistične vrste kot navaden vojak. To ni bilo zanj nikako strankarsko, temveč človeško vprašanje. Pridružil se je delavskim vrstam iz istih čustvenih razlogov, kakor se je drug veliki nordijski dramatik Ibsen, ki je izjavil na delavskem shodu: Razmere na svetu kličejo po preobrazbi od znotra; to preobrazbo pa morejo izvršiti samo tisti, ki morajo največ trpeti pod današnjimi razmerami. To so po Ibsenovem naziranju delavci in ženske. — Strindberg je najbolj ljubil kmete in kmečko življenje in dolgo ni mogel razumeti socializma, ki pravi, da je nosilec nove družbe proletarski razred. Končno je spoznal, da more imeti interes na ustvaritvi nove družbe samo tisti razred, ki ne poseduje nobene privatne lastnine, temveč mora drugim prodajati svojo delovno moč.

Komorna igra »Sonata strahov« izvira iz časa, ko je bil še Strindberg sam v sebi razdvojen, ko še ni videl iz nesreče in kaosa nobene poti, nobenega cilja. Dobro v tej igri je strasten pisateljev nagon, da strga vsem ljudem krinke z obrazov. V igri razgali tudi starca, ki je hlinil svojo poštenost in ki je druge razkrinkaval, dočim je bil sam najslabši med vsemi. To je Strindbergovo sovraštvo ne proti ljudem kot takim, temveč proti njihovim konvencionalnim lažem, proti njihovim ustanovam. Vampiriji in strahovi v Strindbergovih komornih igrah so brezupne razmere, v katere vklepa ljudi sedanjí sistem.

Odbija nas pa v tej igri mistična, metafizična navlaka, budistično filozofiranje o nekem nepoznanem bogu. V tem fantaziranju se zadnje dejanje izgubi in človek ne doživi tistega, kar bi po prvem dejanju pričakoval.

Igralci so dobro igrali svoje vloge. Inscenacija v prvem dejanju je bila zgrešena. Y.

Shakespeare, Komedija zmešnjav. — Smo jo že prej videli v Ljubljani. Če je pri upravi našega gledališča toliko ljubezni do Shakespeara, da se mora z njim sezona začeti, naj bi uprizorili vsaj kako drugo njegovo boljše delo, ki ga pri nas še nismo videli. Komedija je prav »luštna«, dobrih dovtipov je mnogo v njej, fabula sama je pa preveč izumetničena. Izmed igralcev je bil najboljši Sancin. Y.

Čajkovski, Pikova dama je po dolgih letih zopet prišla na repertoar ljubljanske opere. Režija je marsikaj zboljšala od uprizoritve pred desetimi leti. Vse pevske vloge pa niso baš dobre. K uspehu te ruske opere bo menda največ pripomoglo gostovanje Kunčeve v glavni vlogi. Z.

Zapiski

Elitni kino »Matica« in »Ljudska univerza«. — Rotary-klub je ameriška iznajdba za preganjanje dolgega časa. Člani se redno sestajajo na dobre večerje in pri zdravi prebavi jim prihajajo v glavo razne misli, s katerimi osrečujejo svet, kakor si domišljajo rotarijevci. Tak rotary-klub se je ustanovil tudi v Ljubljani. Med drugim je lansko leto pogruntal, da bi bilo dobro, če bi se v Ljubljani ustanovila takozvana ljudska univerza. Letos je pa raznim korporacijam predložila ustanovitev neke »ljudske univerze« znana »Zveza kulturnih društev« (skrajšano ZKD). Misel torej ni zrasla na njenem zelniku. Ta zveza obeta, da bo ljudska univerza pod njeno inicijativo »nudila splošno kulturno izobrazbo in izobrazbo o nacionalnih, umetnostnih, literarnih, gospodarskih, socialnih, socioloških in drzavoslovnih predmetih«.

»Splošna kulturna« ali nevtralna izobrazba je težavna zadeva. Mogoča je n. pr. pri računstvu, knjigovodstvu, tipkanju, stenografiji, elektrotehniki, astronomiji itd. Nemogoča pa je pri predmetih, ki jih je zgoraj navedla ZKD: o nacionalnem vprašanju n. pr. bo pravi katoličan Mahničevega kova predaval popolnoma drugače kakor nacionalni socialist, ta pa zopet drugače kakor marksist. O umetnosti in literaturi ima zopet katolicizem drugo stališče kakor liberalni l'art pour l'artizem, ki zopet popolnoma

nasprotuje marksističnemu gledanju na stvar. V gospodarstvu si bosta morda še precej blizu katoliški in liberalni zastopnik kapitalistične ekonomije, ki nasprotuje socialistični. Še večje razlike so pri presojanju socialnih in drzavoslovnih vprašanj. Nikakor ni v interesu delavstva, da bi se vzgajalo v kapitalistični ideologiji, pa čeprav se ta marsikje skriva za imenom »nevtralne znanosti«.

Še težje je človeku verovati v nevtralnost »ljudske univerze«, če pomisli, da bo pod vodstvom ZKD. ZKD je sicer znana po svoji opredeljenosti in po kinematografski politiki v Ljubljani, ni pa niti malo upravičena, da bi vodila kako ljudsko univerzo.

Če so že mislili ustanoviti ljudsko univerzo v Ljubljani, če že mislijo, da se bo naš narod bolje izobraževal izven tistih kulturnih organizacij in ustanov, ki so zvezane z vsem razvojem naroda, naj bi inicijativo Rotary-kluba izvedli tako, da bi prevzela vodstvo te nove nevtralne ustanove ljubljanska univerza. Pod vodstvom ZKD se pa ne bo razvila nobena ljudska univerza, temveč kvečjemu navaden izobraževalni tečaj Zveze kulturnih društev.

Ljubljanski župan dr. Dinko Puc je elastičen človek. V »spominsko knjigo za sedemstoletnico prihoda očetov frančiškancev v Ljubljano«, ki je pravkar izšla, je

napisal to-le posvetilo: »Vdanost v voljo božjo, potrpljenje in ponižnost, ljubezen do bližnjega je učil sv. Frančišek. Vsi imamo interes na tem, da se na širše plasti naroda prepolje s temi lastnostmi. Očetje frančiškani so v zgodovini našega mesta vedno igrali važno in veliko vlogo. Zato jim čestitam k velikemu jubileju in želim, da bodo tudi v bodoče njihovo delo usmerjeno po naukih velikega ustanovitelja njihovega reda in da bodi sožitje oo. frančiškanov z našim prebivalstvom v popolnem skladu z gori navedenimi večnimi in svetimi načeli.« Če ne bi bilo v čestitki moderne besede »interes« in pisarniških »gori navedenih«, bi bilo to posvetilo naravnost vzor religiozno doživeti in globoko izraženih verskih čuvstev.

Protifrancoski film z nemško nacionalistično tendenco »Planine kličejo« se je predvajal v »elitnem« kinu »Matica« Zvezde kulturnih društev. Film kaže »junaške« boje nazadnjaških Tirolcev proti Napoleonu. Roman, po katerem je posnet film, nedvoumno namiguje: Kakor smo jih 1813., tako jih bomo 1933. l. . . . Ko so pred leti pripravljali turnejo Glasbeni Matici po Franciji in postavili spomenik »Ilirij« v Ljubljani, so bili naši narodni krogi bolj ilirski. No, pa danes že grdo rjavé figure na ilirskem spomeniku in tako postajajo tudi naši ilirski krogi bolj tirolski. Sicer je pa vse to zlobno očitjanje, če hočemo biti pravični napram samim sebi, kajti film se ni predvajal radi njegove tendence, temveč zato, ker ima igralec Trenker to lepo sposobnost, da napolni kinematografske blagajne. To je pa v času krize najvažnejša stvar.

Dobrodelnost se je v naših krajih tako bujno razvila, da se prav čudimo, da je pri nas sploh še kak človek lačen. Druga za drugo se vrste razne »nogometne« tekme med uradništvom astronomske opazovalnice in človečanske lige, mestnega mitniškega obojba in poštarjev itd. — vse samo iz dobrodelnih namenov za rudarje, poplavlence, bolne na pljučih itd. Če bo šlo tako naprej, se bo lahko vsaka stvar priporočala iz dobrodelnih razlogov. Ljudje bodo pijančevali, prešuštovali, goljufali, odpuščali delavce, reducirali plače — vse iz dobrodelnih namenov.

Listnica uredništva

Književnik S. M. Štedimlja iz Zagreba nam je sporočil, da je pesem »Kragujevac« M. Telatka, objavljena v zadnji številki »Svobode«, plagiat pesmi »Sofija«, ki je izšla izpod peresa Hrista Radevskega v sofijski reviji »Zvezda« 15. avg. 1932. Štedimlja nam je tudi poslal tisto pesem, ki jasno kaže, da je Telatkova samo plagiat. Zato vsem pesnikom prijazno nasvetujemo, naj ne kradejo drugih del in se sami podpisujejo pod nje. Uredništva ne zadene nobena krivda, ker ne more vedeti za vse pesmi, ki izidejo po svetu.

Sotrudniki, katerih prispevki niso objavljeni v tej številki, naj potrpe, ker imamo preveč materiala.

Danes je objavljen tudi **inserirat** »Drame«. To je samostojno podjetje, ki nima nobene zveze s »Svobodo«. Kar bo nudilo koristnega za delavske odre, bomo v naši reviji priporočili. **Uredništvo.**

„SVOBODA“ in „CANKARJEVA DRUŽBA“ se borita z istimi sredstvi za iste cilje!

Zato:

Vsak zaveden „SVOBODAŠ“ mora postati član „CANKARJEVE DRUŽBE“!

Prijavite se pri poverjeniku ali pa pišite dopisnico družbi (Ljubljana, poštni predal št. 290).

SLOVENSKA NARODNA PODPORNA JEDNOTA

največja slovenska gospodarska in dobrodelna zadruga v SEVERNI AMERIKI. — Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezni, poškodbe itd. — Posluje v Zedinjenih državah, Kanadi in Mehiki. — Ima približno 63.000 članov v obeh oddelkih in blizu 650 podružnic po raznih krajih Amerike.
PREMOŽENJE NAD 4.000.000 — DOLARJEV

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S.N.P.J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill

Kaj se vse dobi pri nas?

Galanterijsko in nürnberško blago, pletenine, rokavice in nogavice / Porcelan, steklo, kuhinjsko posodo, usnjene predmete, torbice, turistovske potrebščine, otroške igračke, konfekcijo / Potrebščine za krojače in šivilje / Čevlje iz lastne tovarne, moške, ženske in otroške po najnižjih cenah

ANT. KRISPER

LJUBLJANA, Mestni trg 26, Stritarjeva ulica 2-3

Tvoj iskreni prijatelj
v današnjih dneh je samo

**„DELAVSKA
POLITIKA“**

Nabirajte hitro člane za delavsko književno založbo

„Cankarjeva družba“

in takoj odpošiljajte zbrani denar. Saj 20 dinarjev lahko vsakdo zmore, posebno če pomisli, da se mu ta denar s takimi knjigami zelo visoko obrestuje. S knjigami, ki jih je izdala družba lani, so bili vsi zelo zadovoljni. Letošnje knjige bodo še mnogo lepše in zanimivejše. Zato: vsi na delo za C. D.

„Drama“ vas vabi

Ljudski odri, ljudski igravci in režiserji, šolski odri, ljubitelji dram. predstav!
Prve dni oktobra je izšla v založbi »Drama«

1. številka revije „Drama“,

ki vsebuje razmotrivanje o dramski umetnosti, o ljudskih odrih in njih pomenu, zraven pa poročila o raznih predstavah, igradah itd., predvsem pa

poljuden strokoven pouk

o režiji, mimiki, maskiranju, sceneriji, oderski razsvetljavi itd. izpod peres naših najboljših gledaliških strokovnjakov.

Založba »Drama« izda tekom tega leta za svoje naročnike odre, ljudske igravce in ljubitelje oderske umetnosti

4 drame-igre

in sicer:

Goldoni: Sluga dveh gospodov (komedija),
Anzengruber: Slaba vest (komedija),
Joža Vomberger: Zlato tele (komedija),
Jože Kranjc: Katakombe (drama).

Odri dobivajo 10 številke revije in 12 knjig za Din 260.— ali mesečno desetkrat po Din 30.—

Naročniki revije plačajo za 10 številke Din 50.— ali mesečno desetkrat po Din 6.

Naročniki revije in 4 knjig letno Din 100.— ali mesečno desetkrat po Din 12.—

Naročniki odri so za 3 leta oproščeni vseh tantijem. Knjige bodo v navadni prodaji znatno dražje. Naročniki imajo posebne popuste v Narodnem gledališču!

Iz vrst naročnikov bo založba izbirala igravce in igravke za »Slovenski film«.

Pišite po pojasnila. Pošljite nam svoj naslov, da Vam pošljemo na ogled prvo številko.

Založba »Drama«, Ljubljana, Tržaška cesta 10/I.

V S E B I N A

Dr. Drag. Lončar, Beseda o šolstvu

Ilja Ehrenburg, Talent in krepost

Ina Slokanova, Naše božično drevo

Dr. Henrik Tuma, Življenje in ljubezen

Horvat Drago, Iz dveh najdenih pisem

Karel Čapek, Po premijeri

Traven, Zaklad Sierre Madre

Popolnoma na svoje noge

Naš pokret / Iz življenja naše intelektualne mladine

Kronika / Zapiski

Dr. Drag. Lončar, Beseda o šolstvu

(Nekaj načelnih misli)

Šolstvo je med glavnimi sredstvi omike za veliko večino ljudstva. Ni izključno, zlasti ne v dobi časnikarstva, gledališč, knjig, društev, kina in radija; vendar velja to vsaj za delovno ljudstvo, ki mu je osnovna šola skoraj edina podlaga namerne izobrazbe.

1. Šola je po svoji zunanji uredbi ter po notranji vsebini in učnem postopku izraz vsakokratnega duhá časa. To se pravi: stanje človeške družbe v gospodarstvu in verstvu, v družbenem in javnem življenju se kaže tudi v šolstvu. Ker sta bila v srednjem veku duhovnik in plemič odločilna stanova človeške družbe, sta dajala tudi šolstvu svoj značaj: šola je bila latinska in namenjena izobrazbi glavno njunega naraščaja. Pozneje se je začelo dvigati meščanstvo, ki je ustanavljalo in vzdrževalo svoje šole. Ako se je pri nas v drugi polovici XVIII. stol. ustanovila splošna ljudska šola, je imela dvojen namen: seznanjati ljudstvo s »pristinimi pojmi« o njegovih dolžnostih do Boga in države, a obenem s poukom množiti blagostanje in tako večati davčno zmožnost države: torej versko-fiskalen namen.

2. Veliki češki vzgojeslovec Jan Amos Komenský (letos praznujemo 300 letnico, odkar je izšla češka izdaja njegovega prvega latinskega spisa, po katerem je zaslovel po vsem svetu) je označil kot končni namen vse vzgoje: plemenito človečnost. Modroslovec Spencer, ki sam ni bil šolnik, je zahteval pred 72. leti od vzgoje, da pripravlja za popolno življenje, in moj učitelj, pokojni profesor Drtina, je dejal, naj se posameznik vzgaja od družbe in izobražuje za vrednega uda družbe, s čimer je mislil t. z. socialno vzgojo. Ako sta bila v prejšnjih časih stebra družbe duhovščina in plemstvo, ako ju je pozneje izpodrinilo meščanstvo: vstajata danes iz zgodovinske brezpomembnosti kmet in delavec, da se uveljavita v človeški družbi; zato je potrebno, da se zanimata za vzgojeslovje, ki naj ju usposablja za njuno nalogo.

3. Spoznamo-li namen današnje vzgoje, moremo izbrati primerna sredstva. Gotovo je težja odločba o tem, česa naj se učimo, kakor o tem, česa naj se ne učimo — pravi Anglež Quick v svoji knjigi o vzgojnih reformatorjih, ki jo uporabljam kot pripomoček. Že veliki nemški vzgojeslovec Pestalozzi, ki je živel v drugi polovici XVIII. in v začetku XIX. stoletja, je rabil pravilno prispodobo, da za potrebno šolsko reformo ni dovolj, ako vprežemo v šolski voz boljše konje, ampak moramo voz zaobrtniti na novo pot. Večina ali mnogo novih vzgojnih misli je bilo izrečenih in celo deloma že izvajanih od prejšnjih vzgojeslovcev; vendar se nove misli le polagoma uvajajo v življenje: danes gre ob izpremenjenih družbenih razmerah za krepak udarec po boljših konjih, ki naj spravijo voz po novi poti — da ostanem pri Pestalozzi je vi prispodobi — hitreje naprej preko vseh ovir. Zato ne more biti šolska reforma samo v učnem postopku, ampak tudi v šolski upravi in učni vsebini.

4. O tem so lahko mnenja različna, kaj je boljše: ali državna uprava šol ali tudi zasebna. Mislim, da za splošno izobrazbo ljudstva ni dobra izključno državna uprava, ker postaja okostenela in duši osebnost. Tega vprašanja se je dotaknil Masaryk pred 52. leti v prvem svojem velikem znanstvenem spisu (»Samomor«) ter ga, primerjajoč nemško, angleško in ameriško šolstvo, rešil takole: V Nemčiji je vse šolstvo podržavljeno; toda šolska izobrazba nikoli ne nadomesti praktične vzgoje, ki jo človek dobiva povsod v življenju. Tu se šola in življenje razhajata: ljudje se uče zelo veliko, a tega ne uporabljajo. Nemčija ima jako mnogo velikih učenjakov, ki ne pišejo za ljudstvo, ker stojé visoko nad njim; ljudstvo pa se uči preveč nerabnih in nepraktičnih stvari. — Na Angleškem ni šolska izobrazba zadostna; toda tam daje izvenšolsko življenje bogato izobrazbo, da angleški človek ni tako učen kakor nemški, pač pa je razumnejši ter bolj uporablja svoje znanje v raznih življenjskih razmerah. Velikokrat so dejali sami Nemci, da preprost angleški obrtnik razume več od absolviranega slušatelja nemškega vseučilišča. — V Združenih državah ameriških se ceni vednost samo s praktičnega stališča; zato se ljudstvo izobrazuje, kolikor mogoče, tudi izven šole. Tam je malo učenjakov; toda izobrazba je bolj sorazmerna in razširjena, ker se ujemata vednost in življenje. —

S tega stališča zagovarjam načelno, da pri vzgoji in pouku ne smemo zenačevati (uniformirati), ampak razločevati (diferencirati). Poleg državne oblasti se morajo pritegniti k sodelovanju tudi starši s svojimi pobudami, potrebami in zahtevami, da šolstvo ne odveni in ne postane rokodelsko opravilo, ki se rešuje po številu aktov, a ne po kakovosti svojstvene vsebine. Koristno bi bilo, da se vzgoja in pouk ločita od splošne državne uprave kot posebno področje enako sodništvu.

5. Vsebinsko moramo zavreči načelo, da spada čisti nauk ali teorija n. pr. v srednjo šolo. To je naloga vseučilišča, da goji znanost zaradi znanosti, čeprav bi bilo dobro, ako bi se tudi visoka šola nekoliko bolj brigala za praktičnost pri tistem svojem slušateljstvu, ki se ne namerava baviti z raziskovanjem čiste znanosti. V srednjo šolo spada t. zv. uporabljena znanost, ki se seveda ne more ogniti vsake teorije, a jo goji na osnovi praktičnosti.

Današnja šola sloni na knjižni modrosti, ki so jo pobijali vsi veliki vzgojeslovci, kakor so bili Rabelais, Montaigne, Komensky, Locke, Rousseau in Pestalozzi. Vprašanje je to, ali je glavno veliko vedeti ali pravilno znati: ali besedno poučevanje in učenje na pamet ali razvijanje vseh duševnih in telesnih sposobnosti, ki spe v nosareznem človeku, na osnovi prirode, t. i. čutov in izkustva. Za življenje je gotovo bolj potrebno, da znamo obvladati vsakokratno položaj, ki nas je vanj postavila priroda ali družba, kakor pa vedeti polno brezpomembnih podrobnosti. Zato mora šola buditi zanimanje in sodelovanje, lastno opazovanje, premišljanje in razsodnost: najprej bodi stvar, potem beseda, ker namen šole je vzgoja, a pouk je sredstvo.

6. Vsi šolski predmeti se dele v tri skupine: a) znanstvene, b) umetniške, c) ročne (tehnične). Znanstveni predmeti so: jezikovno-zgodovinski in matematično-prirodoslovni. Pri jezikovnem pouku s književnostjo moramo zahtevati, da mladina res pozna vsaj nekaj glavnih domačih in tujih slovstvenih spisov, a ne, da se uči književne zgodovine mehanično na pamet iz priročnikov, kar je golo spominsko znanje za izkušnje, ki hitro izpuhti. Enako je zrešen zgodovinski pouk. Že Spencer je poudarjal pravilno, da velika množina zgodovinskih dogodkov, ki niso med seboj spojeni organsko, ne morejo nuditi

načel za ravnanje v življenju; zato je zahteval učenje na osnovi družboslovja ali sociologije, saj je bil sam med njenimi ustanovitelji. Mislim, da bi imela šola nalogo, podajati zgodovinske dogodke v njih razvoju (dinamiko), zlasti pa tudi družbeno stanje (statiko), kaj je država, narod, cerkev, poklic, razred i. t. d. Enako bi se moralo prirodoznanstvo opirati na biološke (biologija = nauk o pojavih telesnega življenja) in fizikalno-kemične zakone; mladina naj bi se v šolskih delavnicah seznanjala, kako se teoretična znanost pretvarja v praktičnost. Še vedno velja pravilo rimskega modrijana Seneka, da je bolje malo vedeti, a to uporabljati pravilno, kakor pa vedeti veliko, a tega ne znati uporabljati.

Zahteva po uvedbi umetnosti (risanja in slikarstva, rezbarstva in kiparstva, petja in glasbe) v šole je stara, da koristno združujemo s prijetnim. Tudi pomen ročnega dela (poljedelsko-obrtniškega) ter telesne vzgoje (tekanje, skakanje, plavanje, vaje na drogu in z ročkami) je poznal že francoski vzgojeslovec Rabelais v XVI. stoletju. Namen telesne vzgoje naj bi bila danes skrb za zdravje, da more v zdraven telesu prebivati zdrava duša, kakor se glasi staro pravilo, a ne gojitev napadalnega vojaškega duhá: ljubezen do lastnega naroda ne izključuje spoštovanja do drugih.

7. Šolska uprava naj se postavi na demokratično osnovo, učna vsebina na biološko, fizikalno-kemično in sociološko, a učni postopek na psihološko (psihologija = znanost o človeški zavesti, o duševnih pojavih). Izhodišče vsega učnega postopka bodi poznavanje duše otroka in mladine. V tem oziru se veliko greši, ker odrasli svoj način mišljenja, čustvovanja in hotenja kratko in malo prenašamo na šolsko mladino, pozabljajoč, da imamo opraviti z dorasčajočimi ljudmi. Na to osnovno napako je zgovorno opozoril že francoski vzgojeslovni revolucionar Rousseau v XVIII. stoletju. Gotovo je načelno pravilno geslo: Iz otroka za otroka! Mladina ima svoj svet ter pravico, da po svoje doživlja in oblikuje. Nanjo vpliva vse, kar vidi in sliši, kar se godi okrog nje. Zato ne smemo z avtoriteto in disciplino od zunaj vlivati ji v glavo svoje modrosti, ampak njeno notranjost pametno voditi.

Učni postopek, ki računa s tem dušeslovnim dejstvom, ne postavlja v ospredje knjige, ampak samostojno delo (ročno-duševno); ne gleda v šolski klopi edinega izhodišča za pridobivanje znanja in veščin, ampak predvsem v prirodi; ne zaposluje samo spomina, ampak vsega človeka, zlasti oči in roki. Že Komensky je poznal kot vzgojno sredstvo potovanje; tudi Slošek je priporočal izprehode, kjer naj bi učitelj seznanjal mladino s prirodopisom. Učni postopek mora v šoli združevati ročno in duševno delo tako, kakor sta združena v življenju.

8. Dotakniti se moram v kratkem svetovnega nazora v šoli. Osebnostojim na stališču ločitve cerkve od države; tudi dva odlična slovenska duhovnika sta takšno misel načelno zagovarjala: Andrej Einspieler (že 1861. leta) in dr. Krek. Vsekakor ne bi smeli nihče vsiljevati svoje »vere« ali »nevere« drugim s policijo: to je slabo izpričevalo prepričevalne dokaznosti za ene kakor za druge. V tem vprašanju potrebujemo svobode no sporazumu, ker tu ne more odločati večina, ko gre za prirodno človeško pravico.

9. Končno še nekaj besed o naših društvih »Šola in dom«, ki imajo svojo »Zvezo«, v kateri so doslej poleg ljubljanskega enaka društva v Kranju, Litiji, Mariboru, Novem mestu, Ptujju, Trbovljah in Trzinu. Ime društva pove njegov namen: ustvariti ožje sodelovanje med šolo in domom za vprašanja »šolskega ustroja ter nraвне, umske in telesne vzgoje« (§ 2., odstavek 3. pravil).

Dvoje poglavitnih nalog čaka društev v sedanjem času:

ustanoviti v Ljubljani poklicno svetovalnico in vplivati na zakonodajo glede izpremembe dosedanjega šolskega ustroja.

a) Profesor vzgojeslovja na ljubljanskem vseučilišču, dr. Karel Ozvald, je dejal v nekem predavanju pred kratkim, da dvakrat v življenju potrebuje mlad človek svéta: ko si izbira poklic in ko stopa v zakon. Marsikdo si po golem slučaju izbere življenjski poklic, ki ni zanj; zato ga teži in dela nezadovoljnega. Pomagati mu pri izberi poklica, povedati mu vsaj toliko, za kaj nima ne telesnih ne duševnih sposobnosti — to je namen poklicnih svetovalnic, ki jih drugod že imajo (pri nas v Zagrebu). Poleg tega vodi tak urad statistiko o delovnem trgu, da se namerno ureja zaposlitev, ker brez nadzorstva prevladuje v nekaterih poklicih obilica, a v drugih pomanjkanje primerne strokovnega osebja.

b) Sedanji naš šolski ustroj pozna razne vrste šol, ki so si po učnem načrtu podobne. V istem kraju je več takšnih šol, a prestopi med njimi so otežkočeni in tudi pravice teh šol so različne. Prezgodaj je doba 10 ali 11 let, da bi se otrok mogel zanesljivo odločiti za to ali ono vrsto šolanja. Starši ga dostikrat dajo v takšno ali drugačno šolo na slepo srečo ali po vplivu zunanjih okolištin. In kaj potem, ako otroku v tej šoli izpodleti, a ima sposobnosti in nagnjenja za drugačen način šolanja? Izpodbiti je tudi treba predsodek naših ljudi, da je odrešilna samo gimnazija in da je n. pr. obrt dobra takrat, kadar otrok v gimnaziji ne uspeva. Ustvarjamo duševni proletariat.

Vsej mladini dajmo poleg osnovne šole še nekaj let eno tne nižje šole, kjer je pa že tudi možna cepitev ali prestop v razne panoge. S tem zadržimo končno odločitev do 14. ali 15. leta, da prestopa mlad človek v dobi dozorevanja v višje razrede gimnazijskih, poljedelskih, obrtnih ali trgovskih študij. Predružačiti moramo tudi ocenjevanje učnih uspehov in mnogo drugih podrobnosti, ki leže danes na šolstvu kot mōra ter tlačijo starše, učiteljstvo in mladino.

Ilija Ehenburg, Talent in krepost

(Skrajšan prevod razprave o zadnjih pojavih v javnem življenju Francije.)

Pred nekaj leti je francoski Pen-klub priredil banket v čast dvema sovjetskima pisateljema. Po pečenki je imel predsednik kluba Jules Romains (izgovori: Žül Romèn) pozdravni nagovor. Obema inozemcema je hotel povedati nekaj prijetnega. Smehljaje se je obrnil k enemu od obeh: »Morem vam čestitati, da bo prevod vaše knjige v kratkem izšel v Franciji.« Potem se je še enkrat nasmehljaj in dejal drugemu gostu: »Vi? Vi ste napol Parižan.« Nikakor se ni hotel šaliti; trdil se je biti vljuden, — ali ni mar največja sreča, če vidiš, da so v Franciji izdali tvoje knjige, ali ni najvišja pohvala, da si petdesetodstoten Parižan?

Tako so tudi živeli, prepričani, da živé v središču sveta. Res je, Američani so zgradili neke nebotičnike in napravili so neke filme, toda Američani so barbari. Zajtrkujejo stojé in ne morejo ločiti bordoja od burgundca. Res je, Rusi so si izmislili neke »sovjete«. Toda Rusi so Azijati. Pri njih je že razveseljivo, če ne žro stearinskih sveč. Pijejo alkohol pred kosilom in se bahajo s svojo vestjo, kakor da bi bila vest renta. Koga briga, da živé na tečaju Samojedi in podobno . . .

Potem so prišli temni dnevi. Majhni Italijani so izjavili, da nameravajo osvojiti skoro ves svet, in Nemci so se šli učiti v Rim. Pa ne samo Nemci, celo neoporečni angleški gentlemeni so šli tja. Skozi Francijo so se peljali. Francoski nacionalisti so postali nemirni; prvič se jim je zazdelo, da jih je nekdo prehitel, da se je premaknilo središče sveta in da je karavana zgodovine napravila obrat...

Fašizem se rodi povsod slep kakor večina vrst sesalcev. Najprej ne more ne grizti ne lajati. Nenadoma izidejo mali lističi, polni naivne filozofije, strastnih priseg in množine klicajev. Nekje v globini je slišati slučajen strel. Majhna banda uprizori prvi, majhen, nedolžen pogrom. Resni ljudje majejo z ramami: ali naj resno vzamejo te norce, ki jih pač roke srbé?...

Poznamo zgodovino Evrope v zadnjem desetletju in vemo, kako hitro postanejo ti norci — ministri in državniki.

Tudi v Franciji opazamo začetne oblike fašizma. Kramarji zapro svoje prodajalne, davkopllačevalci vdro ponoči v stanovanje kakega socialističnega poslanca, v nekem malem mestecu v južni Franciji naskočijo katoliki in patrijoti šolo, v kateri podučuje brezverski učitelj, in orožniki blagohotno opazujejo ves napad.

Gustave Hervé je bil nekoč neizprosni anarhist. Sedaj je ustanovil »narodno-socialistično stranko«... Toda Hervé ima konkurente: neki mladi ljudje izdajajo časopis »L' Assant« (izgovori: asò = pohod, juriš!). Imenujejo se »nacionalni sindikalisti«. Počno vse, kar se spodobi še ne izleglim se fašistom: jokajo nad trpljenjem brezposelnih, obtožujejo Citroena (avtomobilska ind., op. p.) in prisegajo pri spominu komunardov. In vemo, da se iz takih ličink izležejo prav lepi metulji, ki bodo frfotali med ministrstvi, državnimi blagajnami in vojaškimi paradami...

Vendar niti demonstracije kramarjev niti živijo-klici Hervéja ne kažejo nikakršnega novega razodetja. To so kvečjemu učne ure v italijanščini in nemščini. Fašisti okrog časopisa »L' Assant« zavidajo celo Portugalce. Zdi se, da je na Portugalskem močna nacionalno-sindikalna stranka. Torej tudi Portugalci so nas prekosili. Kam sedaj z našim nacionalnim ponosom?

Zdi se, da je skrajni čas, da se začnemo pečati namesto s prevodi s kakim prenosom in da ta prenos oznamimo kot popolnoma originalen izdelek.

Nemški fašizem je nastal v skromnih pivnicah. Klical je na pretepaštvo in na vojno. Obljubljal je, da bo spremenil meje in da bo lačne nasitil z judovskimi piškami. Briljiral je z upokojenimi poročniki in z neupokojenimi vlačugarji. Revoluciji je ukradel njeno rdečo zastavo, besedo socializem in stotisoče prevaranih brezposelnih. Duhovne plasti se je izogibal. Denarja si je nabavil pri Thyssenu in kričanje so dobavljali ruinirani malomeščani. To je bil sirov fašizem poraza, bede in obupa.

Francoska buržuazija si nima kaj osvojiti. Najmanjša sprememba mej ali idej pomeni za njo katastrofo. Ona mora čuvati ravnotežje. Francoski fašizem je sramežljiv in mehak. Boji se imenovati svoje ime. Ne nastaja v vinotočih, temveč v mondenih salonih. Nima niti strankarskega programa, niti napadalnih oddelkov, niti sumljivih zastav. Spominja na literarno diskusijo: gre samo za »prevrednotenje vrednot«.

Za razliko od nemških in italijanskih fašistov so njihovi francoski somišljeniki polni miroljubnosti: oni so kričali s teškim želodcem, ti pa so zaposleni s počasnim prebavljanjem versajske pojedine. Njihov pacifizem dosega evangeljske višave. Ploskajo italijanskemu filmu »Črne srajce«, čeprav se na platnu bahavo demonstrira nadmoč Italijanov nad Francozi. Prijateljsko se razgo-

varjajo s Hitlerjevimi emisarji, čeprav ti emisarji navdušeno oznanjajo potrebo revizije vseh pogodb in spremembo vseh mej. Z rojalisti nočejo imeti nobenega opravka, Judov ne obtožujejo, z rdečo zastavo ne koketirajo. To so bivši radikali in se učeno izražajo. Njihov fašizem ni podivjanost, temveč panika: ne gredo v juriš, temveč se samo branijo.

Med temi plašnimi fašisti bo težko najti brezposelne. Zato je med njimi nemalo pisateljev. Göbbels se zaveda, da je dramatik brez talenta in da so krog njega otroci, ki so prej sposobni, da si razbijejo glave, kakor pa da bi izmislili nove filozofske sisteme. Drugače francoski literati. Zavedajo se svoje vzvišenosti nad Ewersom kakor nad Marinettijem. Fašizem hočejo še enkrat odkriti.

Krištof Kolumb se je hotel peljati v Indijo, pa je slučajno odkril Ameriko. Našim sodobnikom se taka presenečenja ne morejo pripetiti. Parniki poznajo svojo pot in prevozijo ocean v pičlih petih dneh. Seveda si pa še vedno lahko predstavljamo na parniku »Isle de France« ponosnega Tartarina, ki zagleda new-yorški svetilnik, pa važno brzojavi svoji ženi: »Pravkar sem odkril novo celino.«

Trije mladi francoski pisatelji izdajajo časopis »Pamphlète«: Pierre Dominique (izgovori: Dominik) je pisal prej romane. Bil je besen radikal, vdan jakobinskim tradicijam... Sedaj mu ugaja samo še Rim. Jean Prévost (izgovori: Prevo) je nekoč tudi pisal romane, največ iz življenja športnikov. Toda sedaj so se vzbudila v njem meščanska čuvstva in začel je sanjati o drugih dirkališčih. Ne vem, ali je Alfred Fabre-Luce kdaj pisal romane. Poznam samo enega njegovih spisov, ki je posvečen potovanju v sovjetsko unijo. Fabre-Luca je bilo groza nad pomanjkanjem etike v sovjetskem redu...

Ti trije mušketirji napadajo v svojem časopisu vse in vsakega. So skoro novi Voltairi. Vendar je tem skeptičnim pamphletistom marsikaj sveto: so za »red«, za lastnino in za hierarhijo. Daladier je imenoval Francijo »zadnji strelski jarek Svobode«. Toda naši trije mušketirji nočejo biti zadnji: Z boleščjo gledajo na deželo naokrog: prva mesta so že zasedena.

Gospod Luchaire urejuje časopis »Notre Temps«. Različni razboriti pisatelji raziskujejo v njem fašizem. Ker so to fini in duhoviti ljudje, se odlikujejo njihovi članki po posebni globini... Pisatelj Robert Aron izdaja časopis »L'ordre nouveau«. Njegovi pristaši hočejo uvesti avtoritativni režim, milico in tajno diplomacijo. Težko je reči, v čem se ta »novi red« razlikuje od čiste diktature buržuazije.*) Toda francoski literati se znajo izražati temno in pesniško. Kakor so oznanjali za literarne dogodke svoje romane, v katerih so tisočkrat opisovali zakonsko nezvestobo, prav tako sedaj, ko so prešli na politiko, proglašajo vsebino zaprašenih arhivov za nova razodetja.

Niti športni Jean Prévost niti mondeni Fabre-Luce se ne moreta ponašati s posebno slavo. Za »povrednotenje vrednot« je bilo potrebno veliko ime, slaven in nesporno prvovrsten pisatelj. Ta ni izostal.

Jules Romains je znan predvsem kot avtor odličnih romanov in kot spreten in duhovit dramatik. Vendar se je v svojem življenju zanimal že za mnogo stvari. Napisal je razpravo o pesništvu. Bil je profesor filozofije. Izdal je knjigo o Freudu. Študiral je medicino in je spisal celo obsežno strokovno delo. Razven tega je nekoč prepotoval različne dežele in tam zastopal francosko kulturo. Bil je tudi na kongresu pri zvezi narodov v Madridu. Imel je predavanja v »Inštitutu za duhovno sodelovanje«. V angleškem Kings-Collegu je imel predavanja o bistvu francoskega duha. V Berlinu je nastopal z referati

*) Za te se navdušuje »Slovenec« z dne 16. nov. — Op. p.

o potrebi nemško-francoske zveze. V Helsingforsu je skromno propagiral unanizem. Težko je najti snov, ki je on ne bi obdelal. Skupna poteza vseh njegovih manifestacij je tista sijajna lahkotnost, tista očarljiva koketnost, ki so jo naši pradedi pripisovali krepostnim Francozinjam.

Jules Romain je potoval v srednjo Evropo, da bi ugotovil, ali je tam beda res tako velika. Na Madžarskem se je razgovarjal z regentom Horthyjem. Horthy mu izjavi: »Bolje bos hoditi nego s praznim želodcem. Kruha pa je na Madžarskem v izobilju.« Jules Romain globokomiselnostno razmišlja o Horthyjevih stilističnih umetnostih. Ne pride mu pa na misel, da bi šel v madjarske vasi ter tam videl, kako kmetje od lakote umirajo, sredi skednov, napolnjenih z žitom...

... Videl je samo ljudi svojega razreda, ki so mu tožili: »Prodati sem moral svoj avto« ali »Svoji ženi ne morem kupiti nobene nove večerne obleke«... Po takem temeljitem raziskovanju pride Jules Romain do svojega zaključka: »Beda v srednji Evropi ni toliko beda proletariata kakor beda srednjega stanu...«

Članki, v katerih razlaga Jules Romain svoj francozirani fašizem, nosijo naslov »Kriza marksizma«. To kaže predvsem dobro vzgojo. Göbbel lahko kriči: »Smrt marksizmu!« Je pač samo sirovež. Jules Romain je pa — filozof. On obravnava znanstven problem. Saj je že pisal tudi o panoptičnem gledanju in o prostem verzu. Zakaj ne bi pisal tudi o marksizmu?... Marksizem je po njegovem mišljenju nemška iznajdba. Ideja razrednega boja se upira pravemu Francozu »s svojim hladom in pomanjkanjem dobrine...«

Jules Romain pravi: »Marksizem je germanizem«. Gospod Adolf Hitler to odločno odklanja: »Marksizem je judaizem«. Če so stavkali ruski delavci, so rekli caristi: »Anglija uganja svoje spletke.«

Jules Romain zagotavlja, da je marksizem otrok nemškega militarizma. O nemškem fašizmu se izraža znatno bolj milo: »To je poskus pozitivne rešitve problemov sedanosti.« Nemški militarizem očitvidno Julesu Romainu ni vedno zopern; občutljivejši in finejši francoski genij se sicer ne more strinjati z elementarnim bojem delavstva proti buržuaziji, nima pa nič pripomniti proti vzvišeni diktaturi buržuazije nad proletariatom.

Jules Romain popisuje vse dobre fašizma: »Fašizem skuša ustvariti družbo, v kateri je vsakdo na svojem mestu in je vsakdo zadovoljen s svojo usodo, družbo, v kateri delavec ne gleda tovarne kot jetnišnico, direktor pa ne svoje delovne sobe kot utrdbo, ki jo oblega sovražna tolpa.« Desettisoči nemških delavcev so po koncentracijskih taboriščih — ali je Jules Romain mislil na nje, ko je pisal te lirične vrstice? Saj so res »na svojem mestu.« Masa ne grozi več gospodom direktorjem — Thyzenom in Kruppom, izbrane telesne garde jih čuvajo, in popolnoma so »zadovoljni s svojo usodo« ti idealisti.

Jules Romain pravi, da predstavljata italijanski in nemški fašizem diktaturo intelligence: profesorjev, inženerev, zdravnikov. Buržuazija da nima s tem nič opraviti...

Ni inteligenca streljala v Neuköllnu in Weddingu. Streljali so sinovi upokojenih uradnikov, obubožani malomeščani in разоčarani brezposelni; streljali niso niti podoficirji, temveč prav navadni vojaki. Ti, pa ne zdravniki, so tudi v Italiji napajali z ricinovim oljem različne svobodomiselne profesorje. Komandirali so zastopniki težke industrije, v boj pa je šla masa deklasirancev. Inteligenca se je pa poskrila doma, kakor se je poskrila v Rusiji v dnevih oktobrske revolucije.

— — Sedanja italijanska literatura in kinematografija dokazujeta nazorno vso ohromelost fašistovske inteligence. Ali naj govorimo še o Nemčiji? Fašistovski pedagogi uvajajo zopet telesno kazen v šoli, fašistovski kritiki zažigajo neljube knjige in fašistovski zdravniki predlagajo sterilizacijo pripadnikov drugih ras. To je pot inteligence, ki služi meščanski diktaturi . . .

O tem, na čigavo stran se je postavila inteligenca, bi se dalo še prepirati. Brez dvoma, Jules Romans je slaven pisatelj. Toda gotovo je tudi on slišal o drugih prav tako slavnih pisateljih: o Gorkem, André-u Gidu, Romainu Rolandu, Dreiserju. Najboljši zastopniki inteligence so prišli do prepričanja, da buržuazna družba uničuje kulturo, in prinašajo svoje moči in svoja spoznanja mlademu razredu.

. . . Jules Romains postavlja nad vse drugo »hierhijo kreposti in talentov.« Trdi, da delavci niso sposobni ceniti genije. Piše: »Marksizem je dal razumeti ljudem s krepostmi in talentom, da jih ne bo več upošteval. Biti morajo srečni, če uidejo iztrebljenju. Trpeli jih bodo še, dokler jih proletarska družba še potrebuje, kakor je antična družba trpela sužnje in meteke, kakor je srednjeveška družba trpela Jude.«

Julesa Romainsa moramo spomniti na to, da so v kapitalistični družbi ljudje s talentom sužnji, da je smel pisatelj obsojen na molk, da so velike založbe in časopisi odvisni od trustov, da je kino že davno postal industrijska panoga, da tudi polete letalcev diktirajo denarni interesi. Lahko ga spomnimo na to, da so postavljene sedaj carinske meje tudi na duhovnem polju in da se trpé inozemski »geniji« le kot meteki. Sicer pa Jules Romains ne prebiva na luni, niti ni šele pravkar prišel na svet. Tedaj, ko je pisal »Opatijo«, je sam zelo dobro sodil o tem, kako propada duh pod jarmom kapitala.

Danes vidi rešitev v fašizmu, ki bo »ljudem s krepostmi in talentom« zagotovil možnost ustvarjanja. Komentar k temu nudijo časopisi. Kaj se je zgodilo Nemcem, ki so imeli talent in kreposti in med krepostmi posebno eno, ki je ne smemo pozabiti — trden značaj? Kje so danes Einstein in Thomas Mann, Klemperer in Reinhardt, Gropius in Pabst? »Na svojem mestu?« Ali daleč onstran meja od fašistov osvojene zemlje?

— Ko sestavimo črno listo buržuaznega vandalizma, bomo zapisali na njo tudi usodo Julesa Romainsa, ki je s plemenitimi verzi pričel in do fašistovskih zarotništev došel. In mi pravimo: Glejte, kaj naredi ta družba iz ljudi s talentom in krepostjo!

---

*Umetnost postati bogat ni v bistvu nič drugega kakor umetnost prila-
stiti si premoženje drugih ljudi.*

Wieland.

*S primernim dobičkom postane kapital korajžen. Deset sigurnih od-
stotkov — in že ga lahko povsod uporabiš, 20 odstotkov — postane ži-
vahen, 50 odstotkov — pozitiven akrobat, za 100 odstotkov potepta vse
človeške zakone, 300 odstotkov — in ni več zločina, ki ga kapital ne bi
riskiral, čeprav mu grozé same-vislice.*

Karl Marx.

Tina Slokanova, Naše Božično drevo

*Tudi mi imamo božično drevo,
njegov vrh presega visoko nebo
in njegove veje preraščajo ves svet.
Na njem gori milijone luči —
čudovitih luči: naša srca v krvavih plamenih.
Na vejah bleščeči okraski visé —
iz solz so jih vlile naše žene —
in naši otročki so glad darovali
z zlato nitko bede ga skrbno prevezali ...*

*Naše drevo raste visoko, visoko,
njegove veje segajo široko, široko, —
v tiste dni, —
ko se Odrešenje tudi za nas rodi.*

*In takrat,
ko bomo slavili svoj prvi sveti večer,
se bo posušilo našega trpljenja drevo.
In mi
— kot nekoč pastirji jutrovski —
bomo blagoslavljali Odrešenje
ter darovali mu svoja trpeča, krvaveča srca ...*

Dr. Hencik Tuma, Življenje in Ljubezen

(Iz predavanja na prosvetnem večeru ljubljanske »Svobode«)

Ljubezen je centralni problem življenja — je v bistvu življenje samo. Brez ljubezni si ne moremo misliti življenja. Seveda moramo pod besedo ljubezen razumeti ves kompleks združevanja človeka s človekom in preko tega, od prvega početka človeka, da, seči bi morali celo nazaj v postanek življenja na zemlji. Saj je ljubezen ono stremljenje, ki veže moža na ženo, da se ustvari novo življenje. Veliki nemški mislec Goethe je trdil, da sta »lakota in ljubezen« edini tvornici človeštva. Pa smem spopolniti ta rek v »lakota in pohota«. Celó preidem lakoto in trdim, da je na dnu človeškega življenja pohota, t. j. poželenje po spolnem združevanju. Res je dala priroda človeku veliko slast, ko zadošča svoji potrebi po hrani; lačen človek, ko se naje, čuti v sebi silno zadovoljstvo, lahko rečemo srečo, v prvi surovi obliki. Hrana je nujno potrebna, da si človek ohrani življenje. Brez hrane tudi ni življenja! No, lahko takoj dostavim, da bi človeško življenje izginilo s sveta, ako bi ne bila priroda dala človeku še večjo slast v spolnem združevanju, kajti le-to je življenjski temelj človeški družbi. Hrana živi posameznika, spolna spojitve pa živi človeško družbo. Le potom spolnega združevanja se človeško življenje nepretrgoma ohranja na svetu. Predaleč bi zašel, ako bi Vam hotel razkladati iz biologičnega, sociologičnega in filozofičnega temelja postanek in pomen življenja in ljubezni. Navesti hočem le nekaj epizod iz tega življenja.

Moja teta Mica je bila stara devica, seveda jako pobožna, pri tem pa srčno dobra in požrtvovalna. Imel sem jo jako rad, takrat rajši od mame. Kot čista devica ni mogla gledati zaljubljenih parov, posebno ne, ko so se poljubljali. Stanovali smo v eni sami sobi in naša družina je bila precej številna. V družino je zahajal zaročenec moje sestre. Porabila sta priliko, ko ni bilo gledalcev, ako sebe izvzamem, da sta se več ali manj goreče poljubljala. Meni je bilo to prav ali pravzaprav vseeno. Stvari nisem razumel. Zato pa stari teti Mici ni bilo prav nič vseč, pa je momljala: »Tako se poljubljata, kakor se polži ližejo.« Ta primera se mi je silno čudna zdela, ter mi je vedno prihajala v spomin pozneje, ko sem taval po gozdnati okolici ljubljanski in videl marsikaterega polža v hišici in brez hišice, črnega in sivega, vsake velikosti. Nikjer in nikoli pa nisem mogel videti, kako se polži ližejo. Kot dijak sem se moral vzdrževati od 13. leta naprej sam. Tako sem bil kot akademik primoran služiti kot domači učitelj. Dobil sem jako lepo mesto v družini grofa Welsersheima, bivšega dolgoletnega ministra deželne brambe, ki je imel po ženi-Madjarki veleposestvo v Tabu pod Blatnim Jezerom. Graščina je stala sredi širnega parka. Pred verando se je vil lep, velik kolobar zelene trate. V prostem času sem se pridno učil madžarsčine, sprehajaje se po posutih potih parka, najrajši okoli kolobarja pred verando graščine. Nekoč, ko sem tako krožil, zagledam, da se nekaj v travi giblje. Bila sta dva polža. Poznate polže, da gledajo iz svoje hišice le z glavico in da imajo oči konec dveh majhnih rožičkov na glavici, katere lahko stezajo in krčijo poljubno. Poznate tudi dečjo vabnico: »polž, polž, pokaž' roge.« Polža sta se plazila v krogih drug okoli drugega. Ko sta se docela približala, sta zlezla vsak iz svoje hišice, se zravnala pokonci, skoraj navpično, prav iztegnjena v tesnem objemu. Dotikala sta se z ustnicami, kakor bi se poljubovala in otipavala s svojimi tipali, katere sta menjaje iztegovala, zopet krčila, in stiskala glavico h glavici. Pravijo, da polža, preden se približata, iz neke jaškice za glavico streljata drug proti drugemu, kakor majhne strelne puščice. Spominjalo bi to na grško-rimskega božjega dečka eros - cupido. Poznate sliko ljubkega odraslega dečka, ki ima plamenico, tulec s puščicami in lok ob sebi. Puščice strelja proti zaljublencem, da jim vzbudi poželenje. Polža bi tako nekako posnemala eros - cupido. Žal, da nisem mogel videti te mične prikazni. Pač pa sem videl, kako sta polža menjaje iztegnila poleg tipala daljšo puščico izza desne strani pod glavico in sicer tako, da se je na drugem polžu za glavico odprla jaškica, v katero je prvi polž vtaknil globoko svojo puščico. S puščico je izcedil svoje seme v jaškico. Polža sta se dolgo lizala, da se je cedilo od nju ter vtikala svoje puščice drug v drugega. Končno sta omagala, omahnila po tleh, še strnjena tesno drug ob drugem. Dolgo sem klečal nad to prikaznijo. Čez toliko let sem šele razumel rek svoje stare tete, da se polži poljubljajo in ližejo. Taka je polžja ljubezen!

Avgustov večer sem šel že v luninem svitu mimo vaške mlake. Živahno so žabe regljale in kvakale, lazile iz vode in zopet poskakovale nazaj. Posebno glasna je bila večja žaba, ki je pravkar zlezla iz vode in sedla nekam izzivalno na kupček blata, kakor bi koga klicala in čakala. Res je privabila krepkega žabca, ki se ji je splazil na hrbet, s spodnjimi bedri života se oprijel žabe, s prednjimi pa jo objemal okoli vratu ter pritiskal strastno k sebi toliko časa, da se ni več zganila. Ko je žabec opravil svoj posel in samico pustil, je obležala zadušena na tleh. Žabec ji je izkazal toliko ljubezni, da jo je zmečkal. Sedaj pa razumete, zakaj pravi fant: »Tako te imam rad, da bi te kar zmečkal.«

Pravijo pa tudi, da je žabec tako besen v svoji ljubezni, da kadar nima žabe, objame tudi kos lesa in ga strastno stiska k sebi. Bog zna, če ni tudi takih mož!

Ne ravno tako morilno, pa vendar kruto ljubezen dobimo tudi še pri človeku. Morda poznate narodno pesmico:

»Eno šibco bom vrezal, da leskova bo,
bom dekle namazal, da vriskala bo.«

Ruska narodna pa poje: mlada žena bridko joka, pa odgovarja sosedi, ki jo tolaži: »moj mož me nima več rad, že ves mesec me ni pretepel.«

V podstrešju v kotu ob lini je spredla velika pajklja svojo mrežo. Saj poznate pajčevine. Čudovita mreža, ki je na široko opeta s tenko nitjo ob steno, kako se namke mreže vedno bolj manjšajo proti sredini ter so končno tako gosto zmnknjene, da tvorijo polst, ki objema majhno, ugodno jamico za dom pajka. V njej preži na svoj plen in pajek je eden najbolj krvoločnih živali; kar pride v njegovo mrežo, je izročeno smrti. Pa nele samo muha, tudi, če se zamoča pajek. V sosednem kotu je imel svojo mrežo razpeto manjši pajek. Prišel je na obisk, previdno je splezal na veliko, razpeto mrežo. Par korakov naredi, pa pozorno obstane. Iz luknje pokuka pajklja in si ogleduje vasovalca. Pajek naredi previdno zopet nekoliko korakov bliže. Tako se bližata pajek in pajklja, a vendar se pajklja drži le noleg svoje jaškice. Končno se srečata. Pajek, samec zajme izpod čeljusti z malimi ročkami komaj vidno kapljico telesnega sivega soka ter ga vtakne pajklji pod čeljusti v malo vrečico. A komaj je odpravil, se ga pajklja loti, po kratkem boju premaga in izsesa. Plačilo za ljubezen! Sedaj pa razumete, zakaj pravi deklina fantu: »Tako te imam rada, da bi te kar snedla.«

Po jezerskem blatu med povirjem šviga podolgasta, žuželki podobna živalica. Je prava roparica. Vse, kar je živega, manjšega od nje, napade in požre. Tri leta tako ropa med povirjem. potem se pa zarije v blato. Nekega junijskega dne zleze iz bube mična, metuljčku podobna živalica. Zabrezel je prvi razsvit za gorami. Iz povirja ob jezeru se dvigajo sprva posamič, potem vedno gostejše in gostejše krilate živalice s svetlo-sivimi svilnatimi krilci. Dvigajo se v zrak, vedno več jih je, da se jih zbere kakor mal oblak. Rajajo v solnčnem svitu. se višajo in nižajo, dokler se končno ne najdejo pari med seboj. V zraku se oplodé, popadajo na tla, odležejo jajčka v blato in poginejo. Le nekaj ur živé, zato jim pravimo enodnevnice, skoraj lepši pa je narodni izraz »vodni cvet«. Saj v zraku se res zdé kakor leskeči srebrni cvet. Drugod jim pravijo »mana«, t. j. dobra vaba za ribe. Popade jih včasih toliko, da jih ribiči lahko s posodo zajamejo kot pičo ribam. Vzgleđ, kako je vse življenje živalice posvečeno le enemu samemu dnevju ljubezni.

Svetlo se leskeče sinja gladina morja v luninem svitu. Lahni plitvi valovi oplakujejo široo obal. V daljavi iz morske gladine pa se dviga širok, ploski val, kakor orjaška lobanja. Srebrnosivo se sem in tja zaleskeče iz vala, val pa se vanjka, dviga in boči iz gladine in zopet oplahne. Slaniki so! Iz neznanih globin ameriške strani Atlantskega oceana prihajajo. Milijone in milijone jih

je, morda milijarda. Vse rine in sili naprej k zaželeni obali. Skoraj ni mesta za plavanje in često spodaj plavajoče ribe dvignejo zgornje plasti nad vodo. V gnečo pa se zaganjajo morski volkovi, tjujnji, nad njimi švigajo galebi in morske roparice, pa zajemajo obilni plen. Iz morja se pojavi orjaški rep velikanskega kita, ki se zažene v maso in polni svoje nenasitno žrelo. Ribiči pa kar zavozijo nad gnečo in z lopatami mečejo slanike v čolne. Ribe niti ne slutijo nevarnosti, polne so poželenja. Dospete so do obale. Morsko dno pokriva tenak, mehak pesek, nad peskom se gnetejo ribe, ikrnice pa spuščajo milijarde svojih jajčec iz sebe. Nad njimi se gnetejo mrsniki, pravijo jim tudi mlečniki, pa spuščajo belkasti sok, mrs iz sebe, da se meša z ikrami, luskinami in motom, ki je nastal vsled trenja med ribami. Vse pomešano se polagoma potaplja na dno, morje je motno na kilometre na levo in desno, ikre se zarijejo v pesek ter mot pokrije ribjo zalego z varno odejo. Ko ribice iz nje prodro, nastopijo skrivnostno pot nazaj v globine morja onkraj Atlantskega oceana. Gorostasna prikazen spolne ljubezni v prirodi!

Vso pustno noč je preplesal mladenič. Fantje in dekle so se gnetli v plesni dvorani, kakor slaniki ob morski obali. Zarana na pepelnico sredo pa fant ves potrj zdravi svojega mačka v želodcu in srcu, pa si naroči slanika. Nehote mu uide misel na morsko obal, kjer je slanik postal — žrtev ljubezni Tudi on!

Visoko v gori je na strmo, zeleno polico z lahnim, ponosnim korakom stopil gams. Daleč okrog njega puhti čuden vonj, znamenje, da vabi samico. Poznate ta vonj. Nekako grdo pravijo: »smrdi ko mejmašni kozel.« Tam v grmovju ga željno čaka gamsica. Tudi ona vonja. Vonj pa je privabil drugega gamsa, tekmeča. Kdo bo močnejši? Prične se boji na življenje in smrt. Sprva skušata drug drugega telebniti po strmini v prepad, pa sta skoraj enako močna. In zaganjata se s svojimi kručji drug proti drugemu ter skušata z uognjeno, ostro konico pretrgati žilo. Vesta dobro, kako se zadá smrtna rana. Komur se udarec posreči, ostane zmagovalec, njegova bo samica.

Pa sem šel po razsvetljeni, široki ulici velemesta, pred mano je stopicala z lahkim, drobečim korakom vonjajoča ženska. Spomnila me je na vonj gamsa v planinah. Stopil sem mimo, pogledal, bila je lepo, mlado dekle. Bog zna, če ve, zakaj tako diši?

Stanoval sem — že davno je od tega, bil sem še mlad — v solnčni Gorici. Orjaške platane so spremljale korso, široko cesto iz mesta na kolodvor. Na obeh straneh so bile takrat le vile z vrtovi, ograjene s plotom tuj in cipres. V gošči plota je gnezdila meni nasproti slavka. Spal sem navadno pri odprtem oknu in zarana v prvem razsvitu je zapel slavec ne daleč od tam svojo svatbeno pesem. Vsako jutro me je zbudil, klical in iskal je družico. Ljubezenska melodija je jasno odmevala iz njegovega petja in vzbujala tudi v meni slast ljubezni. Saj je kakor vrela iz ptičjega grla!

Tam ob živi meji raste pomladi rastlina s širokimi, velikimi listi, cvet pa je kakor zvitek. Iz srede zvitka moli, kakor kijec, poln cvetnega prahu. To je štrkavec, (nemški mu pravijo Aaronstab). Daleč na okrog razširja čuden, neprijeten vonj. Privabi nanj muhe pljunkarice, ki naj posamejno s kijca cvetni

prah in prenesejo na drug cvet. Tudi rastline vabijo na svatbo, z dišavo kakor vijolica ali pa s smradom kakor štrkavec.

Prvo pomladansko solnce sije po brdih. Leska je obronila svoje ábranke. V solnčni gorkoti se tesno nanizane luskinice spusté, pod vsako se pokažejo žolti prašniki. Nekoliko nižje pod ábrankom pa je komaj za lečo velika cvetka samica, ki tvori gručico pritisnjeno v koticék vejice, sestavljena iz majhnih temnordečih cevč, iz katerih molé še nekoliko temnejše brazdice. Veter potrese vejice, iz ábrankov se siplje plod, cvetni prah, da oplodi male, rdeče samice pod njimi. Iz neznatne gručice narastejo v zelenih oklepkih in dozoré čádavi lešniki. Solnčna jesen! V nedeljo popoldne. — Vaški par po brdih bere lešnike in fant poje:

»Bod' moja, bod' moja, t' bom lešnikov dal,
boš tiste potolkla, t' bom drugih nabral.«

Bliža se maj in jablana se ogrne v cvetje. Vse belo in rožnato. Roji čebelic hite od cveta do cveta in nabirajo prašek na kosmata svoja stegenca, pa ga prenašajo iz ene cvetke na drugo. Veter pa veje in odnaša milijone žoltega peloda, ki zaman išče plodno brazdo. Tako troši priroda bogato seme zaman.

S senožeti prihaja kosec, stasit, širokogrud. Sreča brhko mladenko. Pozdrav in pogled iz duše v dušo! Nalahko boza roka roko — iz oči zasije radost — težka je ločitev. Mladenka pa poje osamela:

»oj snoči sva se srečala, prav mil sva se pogledala,
solzne so b'le naj'ne oči, vse to ljubezen stri.«

Kako lepa je boleost, ki spremlja ljubezen! Saj pravi tudi druga narodna pesem:

»kdor če pa vedet, kaj je ljubezen,
mene naj vpraša, jaz mu povem.
Gotova ljubezen, gotova bolezen,
gotovo je ranjeno tvoje srce.«

Kovač kuje železo, da iskre in skaje švrkajo na vse strani. Kuje ljubezen, kuje prihodnjost z močno roko! Oči mu svetlo žaré, kakor da bi gledal nekaj čudovitega, veselega v bodočnosti. Večerni zvon ga vede k dekletu, pa vpraša: »Si moja?« — »Sem.« A tudi krepko preko bolesti in sanjavosti zna zapeti deklina:

»Če nisem za tebe, izberi si drugo,
ne hodi za mano, nikar me ne glej.«

In fant:

»pa sem k njej pršov, dala mi je stov,
pa je drug pršov, vzela mi je stov,
sem pa zavriskov in sem šov.«

Ter šegavo zapoje dekle plašljivemu fantu:

»kaj se ti pobič v nevarnost podajaš,
čez Sav'co v vas hodiš, pa plavat ne znaš.«

Vidimo, da vsepovsod v neskončni narodi, po polju in jezeru, po gorah in dolinah, po vasi in mestu klije življenje, klije ljubezen. Vzbuja mike v človeku: svit, barva in oblika, vonj in smrad, zvok, soglasje in šum, med in grenčica, božanje in nasilje. Vnanja naroda je, ki nam daje mike skozi oko, uho, nos, jezik, tip, ustnice in vsega života, da poželi samec po samici. Spolna spojitev ustvarja nam največjo slast, ki se razvija stopnjevaje, ko človek jame izbirati, ko se razum in volja dvigneta nad pohoto. Takrat se človek tudi dvigne nad žival, takrat nastane ljubezen. Višje, ko se človek dviga po delu v tehniko in estetiki, finejša postaja izbira, pohota preide v čisto, spolno ljubezen, ki jo daje najvišja izbira, samoodločba in samoobvladanje moža in žene.

Horvat Drago, Iz dveh najdenih pisem

1. pismo.

Preljuba mamá, ti ne veš, kakó je tukaj lepó.
Lidy in jaz ves se dan kopljemo
in zarjavela sem že zelo.
Zvečer plešemo v Park-hotelu,
ali gremo v kino, v kavarno.
Moj kavalir je zeló eleganten in — bogat.
Avto ima,
oh, da veš, mamá, kako elegantno pleše!
Tenis že dobro igram in tudi golf se učim.
Avto znam upravljati...
Ti ne veš, kako nam je lepó.
Kako očka?
Oh, vem, v uradu je ves ljubi božji dan.
Gotovo ima dela čez glavo.
In kako se Ti zabavaš?
Nam ni dolgčas...
(Dež je izpral konec pisma.)

2. pismo.

Draga, ti ne veš, kako me srce boli
in kako mi je težko, ko ti to-le pišem.
Izgubil sem delo, ne vem zakaj.
Ni naročil, pravijo...
Skladišča v tovarni so polna gotovih oblek,
a vendar, koliko ljudi hodi po svetu v cunjah.
Jaz tega ne razumem...
Pridem domov...
Dolga je pot in denarja nimam za vlak
pridem peš...
V desetih dneh sem domá.

— — — — —
Ali že hodita Micika in France v glažuto?
Ali so pridni ta majhni?
In ti?
Še prodajaš časopise?
Dobro vam gotovo ne gre...
Kmalu se vidimo.

Ali so Tvoji znanci in prijatelji že vsi člani »Svobode«?

Karel Čapek, Po premijeri*)

Priobčujemo odlomek iz zadnje Čapkove satirično-humoristične knjige »Kako nastane gledališki komad«. V tem poglavju nam Čapek, znan pri nas po drami »R. U. R.«, pokaže gledališko kritiko, ki se zdi, da je na Češkem in po svetu taka kakor v Ljubljani.

Po premijeri ostane avtor v popolni negotovosti, ali je na vsej črti propadel ali je imel bombni uspeh. No, lepo, poklicali so ga na oder; toda morda si je občinstvo privoščilo samo šalo ali pa je čutilo sočutje z njim ali pa je tako... Poln strahu in nezaupanja izprašuje pisatelj poglede in besede svojih znancev!

»To ste veseli, kaj?«

»Jaz bi prvo dejanje malo skrajšal.«

»Ampak lepo so igrali.«

»No, k temu ti čestitam.«

»Morda naj bi se tretje dejanje krajšalo.«

»Ampak drugače bi morali igrati.«

»Konec bi jaz napravil drugačen.«

»Klara je bila enostavno nemogoča.«

»Najboljši je bil pač konec.«

»Drugo dejanje je nastalo malo predolgo.«

»No, popolnoma zadovoljni ste lahko.«

»Želim vam iz vsega srca.«

Avtor plava v temi negotovosti: ali je bil uspeh ali ne? In drugo jutro si kupi vse časnike, da vsaj iz glasov kritike izve, kakšna je bila prav za prav zadeva. In iz časnikov izve to-le:

Da je imela njegova igra neko dejanje, toda vsak kritik ga pripoveduje drugače.

Da je njegov komad

1. imel uspeh, 2. da so ga hladno sprejeli, 3. da je del občinstva sikal in 4. da je bil uspeh prisrčen in zaslužen.

Da režija:

1. ni imela nobenega dela, 2. da je storila, kar je mogla, 3. da ni bila dovolj pazljiva in 4. da je bila zelo skrbna.

Da so igrali:

1. gladko, 2. da se jim je zatikalo, 3. z navdušenjem, toda 4. igralci niso obvladali svojih vlog in 5. da so vsi prispevali k uspehu igre.

Da je bila Klara:

1. sijajna, 2. očitno nerazpoložena, 3. da svoje vloge ni pravilno razumela, 4. da je vlogo izpolnila z globokim notranjim doživetjem, 5. da je imela svetle lase, 6. da je imela črne lase.

(Končno bere še to, da je bila gdč. Potočnik odlična v vlogi Klare, četudi prav določno ve, da je Klara igrala ga. Novačan.)

Da je oprema:

1. popolnoma odgovarjala igri in 2. da sploh ni spadala k značaju igre.

Da je bila celotna igra:

1. popolna kot vedno, 2. pa zelo pomanjkljiva.

*) Premijera = prva uprizoritev igre.

Radi tega pisatelj ne bo nikdar izvedel, ali je žela njegova igra res uspeh.

Tudi število repriz (ponovitev) prav nič ne pove, kajti po stari gledališki modrosti velja pravilo, da je igra, ki doživi malo repriz, nemogoča in da propade; če pa doseže mnogo repriz, pa pomeni, da je igra navaden kič.

B. Traven, Zaklad Sierre Madce

Prevaja Talpa

22

Oslí, ki se v splošnem ne vmešavajo tako v človeške zadeve kakor psi, so počasi odcapljali. Ker so mnogo pametnejši kakor ljudje, ki nimajo z osli nikakršnega opravka, so korakali kar po pravi poti zmeraj proti Durangu.

Možje so bili toli razburjeni, da so popolnoma pozabili na osle. Odvzeli so mrliču hlače in škornje in se takoj sami oblekli vanje. Niti hlače niti škornji niso bili mnogo vredni; kajti v poslednjih desetih mesecih so več prenesli, kakor se da od takih reči pričakovati. V primeri s cunjami, ki so jih nosili možje, pa so bili še prav dobro ohranjeni.

Le za srajco ni nihče maral in je tudi nihče ni oblekel, čeprav so bili vsi trije namesto v srajco oblečeni v nekaj... o čemer bi se dalo le težko reči, česa je bilo več: ali lukenj ali krog njih visečih cunj.

»Čemu mu pa ne slečeš še srajce in se sam ne oblečeš vanjo, Ignacio?« je vprašal Miguel in sunil medtem z ного v mrliča, ki ni imel sedaj na sebi nič drugega razen ponošene srajce.

»Ni mnogo vredna,« je odvrnil Ignacio.

»Prav upravičen si kaj takega reči, ti zamazani pesjan ti,« je rekel nato Miguel. »Če jo primerjam s tvojo, se zdi boljša kakor nova.«

»Ne maram je,« je menil sedaj Ignacio in se obrnil stran. »Je preblizu vratu. Zakaj je pa ti ne vzameš?«

»Jaz?« je vprašal Miguel in jezno nagrbančil čelo, »jaz sploh ne oblečem srajce, ki jo je takle pasji gringo na svojem životu segrel.«

Resnica pa je bila, da je bila tudi za Miguela srajca preblizu mrličevega vratu. Sicer ni bilo na njej krvavih madežev, a je vkljub temu ni maral nihče obleči. Zdelo se jim je, da bi se v srajci nikakor ne počutili dobro. Tega občutka si niso znali razložiti, zadoščalo jim je, da je bila srajca pač preblizu vratu in to ji je odvzelo vso ceno.

»Saj bo imel lopov prav gotovo še nekaj srajc v zavojih,« je rekel Ignacio.

Miguel se je takoj obregnil vanj. »Najprej boš počakal, da bom jaz vse skupaj pregledal; kar bo preostalo, o tem se bomo pa še pogovorili.«

»Ali si mar naš poglavar?« je zakričal sedaj tretji, ki se je doslej dózdevno brez zanimanja naslanjal ob drevo. Imel pa je docela prav, da se za vse skupaj ni nič zanimal, kajti prilastil si je hlače, medtem ko je vzel Miguel škornje. Samo Ignacio je odšel od delitve praznih rok, ker ni maral srajce.

»Poglavar?« je jezno zatulil Miguel. »Poglavar ali ne poglavar, kaj pa si ti doslej napravil?«

»Ali mu nisem vrgel kamna v črepinjo?« se je bahal tretji. »Saj bi se mu ti sicer ne upal približati, ti strahopetec.«

»Ti s svojim kamnom,« se mu je rogal Miguel, »to je bilo toliko, kakor bi ga dregnil z zobotrebcem. Kdo pa je stopil k njemu in ga usekal? Garjavi mački in stokovca sta. In da vesta, še enkrat bom zgrabil za maheto in še enkrat in vaju oba pobil. Za to vaju ne bom prosil za dovoljenje.«

Obrnil se je in je nameraval stopiti k tovorom. »Kam pa so odšli osli, prekleto?« je začudeno zaklical.

Šele sedaj so se zavedli, da so osli odšli.

»Sedaj pa kar za živinčeti, sicer prispo v mesto, pa bodo takoj vthrali tod celi roji žandarjev,« je zaklical Miguel.

Možje so zdirljali za karavano. Morali so prav pošteno teči, kajti osli, ki so našli tod komaj suho bilko, ki bi jih zadržala, so bodro capljali naprej. Minila je dobra ura, preden so se vrnili možje z živalmi k drevesom.

»Bolje je, če ga zakopljemo,« je dejal Miguel, »sicer prilete jastrebi, pa bi mogel priti kdo, ki bi ne vedel nič boljšega početi, pogledat, kaj so jastrebi tod neki našli.«

»Kaj hočeš morda zapustiti pri njem listek s svojim imenom?« je vprašal Ignacio zaničljivo. »Nam je pač vseeno, ali najdejo mrhovino ali ne. Saj ne bo mogel povedati, koga je nazadnje srečal.«

»Ti si mi pa zvit, ti piščanec,« je rekel Miguel. »Če bodo našli psa, pri nas pa njegove osle, ne boš mogel prav nič zatajiti. Če pa najdejo pri nas osle, mrliča pa nikjer, potem ti pa naj le kdo dokaže, da si pomagal gringu v pekel. Osle smo kupili od gringa. Če pa najdejo, kar je še od njega ostalo, ti nihče ne bo verjel, da si osle kupil. Torej, na delo!«

In z isto lopato, ki je z njo Dobbs nameraval pokopati Curtina, je bil sedaj sam pokopan. Delo je bilo hitro opravljeno. Možje se niso preveč potrudili. Opravili so najpotrebnejše, ostalo delo pa so prepustili mravljam in črvom.

Nato so odpotovali in pognali karavano zopet nazaj v gore, ker se niso upali v mesto: prvič radi osebne varnosti ne in drugič, ker so menili, da bi mogli koga srečati, ki je karavano poznal in nanjo čakal. Mogoče pa je tudi bila resnica, kar je rekel Dobbs, da mu namreč sledita dva moža na konjih. Kajti zdelo se jim je res prav neverjetno, da bi Dobbs sam vodil vso karavano. In da bi ne srečali tistih mož, so zavili s pota, ki je po njem po njihovem mnenju Dobbs prišel, in odšli po drugi poti v gore.

Ko so bili zopet v grmičevju, niso mogli radovednosti več krotiti. Hoteli so videti, koliko so uplenili in kakšne dobre reči so v zavojih.

Stemnilo se je in kraj, kjer so se ustavili, da bi prenočili, je bil radi grmovja še temnejši. Da bi se ne izdali, si niso zakurili ognja.

Sedaj so oživele. Razložili so z živali tovore in jih pričeli odvezovati. Našli so še ene hlače in dva para lahkih čevljev. Razen tega so našli posodo za kuhanje, toda samo prgišče fižola in pest riža.

»Zdi se, da res ni bil bogat,« je rekel Ignacio. »Prav mučiti se mu je moralo v mesto.«

»Tudi denarja ni imel,« je zarenčal Miguel, ko je priskoval zavoje, ki jih je razvezal. »Samo sedemdeset centavov je imel lopov v žepu. Tudi tele kože niso najboljše. Komaj nekaj borih pez bomo dobili zanje.«

Nato je našel vrečice.

»Kaj pa je to? Pesek, pravcati pesek. Rad bi le vedel, čemu je vlačil pesek s sabo in še v takih malih vrečicah?«

»To je popolnoma jasno,« je rekel Ignacio, ki je tudi v svojem zavoju našel vrečice. »Popolnoma jasno. Fant je bil inženjer kake zlatokopne družbe. Preiskoval je gore in vzel s sabo pesek, da bi ga v uradu v mestu drugi inženjerji in kemiki preiskali. Potem vedo ameriške družbe takoj, kje morajo obkoličiti zemljo.«

Vse vrečice je izpraznil. Tudi Miguel je stresel vso vsebino vrečic, ki so bile v njegovih zavojih, po tleh; ko je videl, da so bile vrečice iz samih ničvrednih, raztrganih cunj, je preklel vse bogove, hudiče in Amerikance. Medtem se je tako stemnilo, da bi peska ne spoznali, četudi bi kaj več o njem vedeli.

Tudi tretji, Angel, je našel vrečice v zavojih. Razlagal pa si jih je drugače. Rekel je: »Fant je bil pravi ameriški slepar in goljuf, to vama že rečem. Vrečice je imel prav lepo skrite med kožami, kože pa je tesno povezal. Vesta zakaj? Kože je nameraval prodati v Durangu po teži; da bi več tehtale, je vtaknil med nje pesek, in da bi se pesek ne raztresel, ga je nasul v majhne vrečice. Zvečer bi prodal kože, drugo jutro, preden bi kupec opazil goljufijo, pa bi ptiček že odletel z železnico. Prav lepo smo mu pokvarili sleparijo, temu psu.«

In Miguelu in Ignaciju se je zdela to najboljša razlaga za pesek in zato sta ga kar hitro stresla na tla.

23

Še ponoči so otovorili osle in odšli. Popoldne so prispeli v neko vas in vprašali Indijanca, ki je stal pred vrati, ali ve za koga, ki bi kupil osle; nameravajo namreč prodati nekaj oslov, ki jih ne potrebujejo. Indijanec si je ogledal osle, jih obšel, pogledal vžgana znamenja, nato si je ogledal zavoje, nato pa je mimogrede ošinil s pogledom Miguelove škornje in Angelove hlače, kakor bi nameraval vse skupaj kupiti. Končno je rekel: »Oslov ne morem kupiti, ker nimam denarja. Toda moj stric bo morda kupil osle. Ima tudi denar zanje, jaz ga nimam. Popeljal vas bom k stricu, pa se pogodite z njim.«

Nu, saj gre kar dobro, so si mislili trije lopovi, kajti navadno mora človek prehoditi pol ducata vasi, preden najde kupca za osle. Navadno ljudje nimajo denarja in peza pomenja zanje že visoko vsoto.

Napravili so nekaj stotin korakov in prišli k stričevi hiši. Kakor večina drugih hiš, je bila tudi ta sezidana iz posušenih opek iz ilovice, pokrita pa je bila s travo. Stala je na velikem vaškem trgu, kjer so vaščani prirejali semnje, slavnosti nezavisnosti, spominske svečanosti revolucij in politične shode. Sredi trga je bil postavljen skromen paviljon, kjer je ob slavnostnih dneh igrala godba in kjer so nastopali tudi govorniki. S tega paviljona so govorili tudi voditelji zdravstvenih komisij, kadar so slednje prihajale na deželo, da bi poučevale indijansko prebivalstvo o gojitvi zdravja in negi otrok. Delavska vlada je v tem oziru napravila več kakor vse vlade skupaj od prihoda prvih Špancev. Indijanec je stopil v stričevo hišo, da bi se pogovoril z njim o nakupu oslov. Ni trajalo dolgo, ko se je prikazal stric in stopil k roparjem, ki so sedli v senco dreves, rastočih blizu hiše. Stric je bil že starejši mož, že osivel, vkljub temu pa trden in močan. Njegov bakreni obraz je bil napet, črne oči pa

so se mu svetile kakor dečku. Nosil je precej dolge vlaknaste lase, ki si jih je ob straneh česal nazaj. Pokonci in počasi je stopil k možem. Pozdravil jih je, nato pa takoj stopil k oslom, da bi jih pregledal. »Prav dobri osli, senjor,« je rekel Miguel, »prav dobri, verdad, boljših ne dobite niti na semnju v Durangu.«

»Res je,« je rekel stric, »prav dobri osli so. Seveda, nekoliko zdela ni in lačni. Gotovo ste prišli od daleč?«

»O, ne tako daleč, komaj dva dneva,« se je vmešal Ignacio. Miguel ga je sunil v rebra in dejal: »Moj prijatelj ni povedal vsega po resnici. Res da smo sedaj samo dva dneva potovali, namreč od dneva, ko smo počivali. Sicer pa smo že nekaj tednov na potovanju.«

»Potem pa ni čuda, če so osli nekoliko mršavi. Nu, jih bomo že še zopet spravili na noge.« Ko je to rekel, si je ljudi nekoliko natančneje ogledal, njihovo obleko in upadle obraze. Nihče pa ni opazil, da jih opazuje, nego se je delal, kakor bi jih opazoval popolnoma brez misli, medtem ko se je v duhu pečal s kupčijo in številkami. »Koliko pa stanejo?« je vprašal nato, še zmeraj opazujoč ljudi.

»O, mislim,« je rekel Miguel in se pri tem nasmehnil ter zaupljivo nagnil glavo, »mislim, da dvanajst pez ni preveč.«

»Za vse?« je povsem nedolžno vprašal stric.

Miguel se je glasno zasmel, kakor bi slišal dober dovtip: »Seveda ne za vse, mislim dvanajst pez za vsakega.«

»To je pa drago,« je rekel stric poslovno, »za to ceno jih dobim že na semnju v Durangu.«

»Kdo ve?« mu je odvrnil Miguel. »Tam so mnogo dražji in stanejo po petnajst ali celo po dvajset pez. Potem jih pa morate gnati še domov.«

»Res je,« je pokimal stric, »toda na poti že vržejo nekaj zasluzka. Nakupim si lahko še blaga in ga naložim na osle.«

Miguel se je široko zasmel: »Vidim, da ste premeten trgovec, zato pa tudi ne bomo trdovratno zahtevali tolikšne cene. Moja zadnja, moja prav zadnja beseda — kar udarite, moja prav zadnja beseda je devet pez za vsakega. Saj vem, da se vam tudi predobro ne godi, in letos imamo dolgo sušo.«

»Devet pez,« je rekel stric mirno, »ne morem plačati. Štiri peze in niti centavija več.«

»Nu, recimo pet, pa so osli vaši,« je rekel Miguel in vtaknil roke v hlačni žep, kakor bi imel v njem že denar.

»Štiri peze ponujam,« je rekel stric mirno.

»Kožo mi hočete sleči, senjor; toda prav gotovo ne maram biti zveličan in oslepim naj jutri, če niso osli za tako ceno toliko kakor podarjeni.« To je rekel Miguel, pogledal najprej strica, nato nečaka, končno oba tatova. Ta dva sta pokimala in napravila obraz, ki bi naj bil žalosten, hoteč pokazati, kakor bi pravkar svoji zadnji srajci za nič vrgla stran.

Tudi stric je sedaj prikimal z obrazom, kakor bi že včeraj popoldne vedel, da bo danes kupil osle po štiri peze.

Zopet je stopil k oslom in dejal: »Kaj pa zavoji, ali jih boste na hrbtih vlačili dalje?«

»Da, res, zavoji,« je rekel Miguel zmedeno in pogledal oba tovariša; to pot pa ne več tako bahato kakor navadno, nego tako, kakor bi ju hotel poprositi za dober odgovor ali nasvet. Ignacio je razumel pogled in

dejal: »Tudi zavoje nameravamo prodati, potem pa se odpeljemo z železnico dalje.«

»To je res,« je spretno priznal Miguel, »tudi zavoje prodajamo. Tak je bil naš namen.«

V resnici pa so na zavoje pri prodajanju oslov popolnoma pozabili. »Kaj pa imate v zavojih?« je vprašal stric. »Vse mogoče,« je odvrnil Miguel, »lopate in sekire in dleta in take reči.«

»Kje pa ste dobili to orodje?« je vprašal stric na videz kar mimogrede, kakor bi hotel samo nadaljevati pogovor.

»O — orodje — to je —.« Miguel se je nenadoma zmedel. Počutil se je neprijetno in je nekajkrat požrl slino. Na tako vprašanje ni bil pripravljen.

Tedaj pa je bušil Ignacio: »Delali smo vendar pri neki ameriški zlatokopni družbi, saj prihajamo pravkar od tam.«

»Da, tako je,« je rekel Miguel hitro in Ignacija hvaležno pogledal. Obljubil si je, da ne bo Ignaciju te pomoči nikdar pozabil.

»Potem pa ste torej to orodje zlatokopni družbi ukradli?« je rekel stric suho.

Miguel se je zaupljivo nasmehnil in pomežiknil stricu, kakor bi bil z njim v zvezi. »Nismo ga ukradli, senjor,« je rekel, »kajti mi ne krademo. Samo vrnili nismo orodja, ko smo bili zadnjikrat na delu. To pa se vendar ne pravi krasti. Saj ne zahtevamo veliko zanj, morda dve pezi za vse orodje. Samo da ga nam ni treba vlačiti na železnico.«

»Vseh oslov, kajpada, ne morem kupiti,« je rekel sedaj stric počasi. »Toliko oslov niti ne potrebujem. Dal pa bom sklicati ostale vaščane. Vsak ima nekaj denarja in potem vam lahko obljubim, da se boste znebili vseh oslov in tudi orodja. Potrudil se bom, kolikor je v mojih močeh. Kar sedite. Hočete vodo ali zavojček cigaret?«

Nato je stopil Angel v hišo in prinesel iz nje vrč vode in zavojček suprem.

Stric je nekaj govoril z nečakom in nečak je odšel, da bi sklical vaščane.

Možje so prihajali. Stari in mladi. Prihajali so posamič ali v dveh. Mnogi so nosili za pasom mahete, drugi so jo imeli v rokah, nekateri pa zopet niso imeli ničesar. Vsi so stopili najprej v stričevo hišo in govorili s stricem. Potem so prišli iz nje, si natanko ogledali osle, nato pa tujce. Prodajalce so si ogledali morda še skrbneje kakor osle, toda le bolj skrivaj. Tujci niti opazili niso, da jih skrbno ogledujejo; smatrali so to samo za običajno indijansko radovednost.

Čez nekaj časa so se počasi in nekoliko v strahu priplazile še žene. Vse so privedle otroke s sabo. Nekatero so jih nosile v bisagah na hrbtu, druge v naročju. Otroci, ki so že znali hoditi, so se podili okrog mater kakor piščeta okrog koklje.

Končno so bili vsi možje zbrani; tako se je vsaj zdelo, kajti nihče ni več prišel. Samo posamezne ženske so se še približevale hiši. Sedaj je tudi stric stopil iz hiše. Vsi možje, ki so bili do zadnjega z njim v hiši, so mu sledili. Bila jih je precejšnja gruča. Tisti, ki so že preje stopili iz hiše in si ogledali osle, so obstali med osli. Tako so bili roparji obkoljeni, ne da bi zapazili. Kamorkoli bi se obrnili, povsod jim je bil odhod odrezan. Vendar se je zdelo vse naravno, kajti možje so vendar prišli, da bi si izbrali osle.

»Cena bi ne bila previsoka,« je rekel stric, »le temu se močno čudimo, da prodajate tako dobre osle za tako nizko ceno.«

Miguel se je široko zasmeljal in rekel: »Glejte, senjor, potrebujemo pač denar in zato jih moramo prodati.«

»Kaj imajo osli vžgano znamenje?« je vprašal stric kar tako mimogrede.

»Seveda,« je rekel Miguel, »vsi imajo znamenje.« Ozrl se je po oslih, da bi videl znamenje. Toda možje so osle tako zakrili, da ni mogel nihče izmed tatov videti znamenja.

»Kakšno znamenje pa imajo osli« je vprašal stric.

Miguelu je pričelo postajati prav neprijetno, njegova tovariša pa sta se pričela obračati in se ozirati, da bi videla znamenje. Toda Indijanci so jih začeli potiskati dozdevno brez namena zmeraj dalje od oslov. Stric je uprl pogled v Miguela. In Miguel je postajal zmeraj bolj zmeden. Čutil je, da se mu nekaj bliža, kar bi moglo postati odločilno za njegovo življenje. Ko mu je stric še dalje tako čudno ostro zrl v obraz, ne da bi ponovil vprašanje, je vedel Miguel, da mu mora odgovoriti na vprašanje. Nekaj je mečkal in se dušil, nato pa je rekel: »Znamenje — da, znamenje, to je krog s črto pod njim.«

Stric je zaklical možem, ki so stali pri oslih, in vprašal: »Ali imajo tako znamenje, hombres?«

»Ne,« so oni zaklicali.

»Zmotil sem se,« je rekel nato Miguel, »znamenje je krog s križem.«

Možje so rekli: »Tudi tega znamenja nimajo.«

»Sem popolnoma zmešan,« je rekel sedaj Miguel in se skoroda sesedel, »znamenje je kajpada križ in okrog križa krog.«

»Ali je to prav?« je vprašal stric.

»Ne,« so rekli možje, »to je napak.«

»Saj ste mi vendar pravili,« je rekel sedaj stric mirno, »da so osli vaši.«

»Saj so tudi,« je Ignacio nesramno bruhnil.

»Toda nobeden od vas ne ve za znamenje, to je čudno.«

»Se pač nismo brigali zanj,« je rekel Miguel in skušal napraviti zaničljiv obraz.

»Ali ste,« se je obrnil sedaj stric k vsem navzočim možem, »že kdaj videli človeka, ki je imel osle ali pa kako drugo živino in ni poznal znamenj, pa četudi so bila različna in četudi so živino zredili različni ljudje?«

Vsi možje so se zasmeljali, rekli pa niso nič.

»Vem,« je rekel stric, »odkod so osli.«

Miguel se je ozrl po svojih tovariših, vsi pa so se ozrli nato na vse strani, ali bi se ne našla morda kje kaka odprtina, ki bi skozi njo mogli pobegniti, še preden bi stric izgovoril nov stavek.

»Osli so bili last senjore Rafaela Motoline v Avinu, vdove senjora Pedra Leona. Poznam njegovo znamenje. Je L in P zadaj na el-ovi črti. Ali ni tako, hombres?« je zaklical stric.

Možje, ki so stali pri oslih, so zaklicali: »Tako je. Tako je znamenje.«

Stric se je ozrl po gruči in zaklical: »Porfirio, stopi sem.«

Neki Indijanec je pristopil in se mu postavil ob stran.

Sedaj je rekel stric: »Moje ime je Alberto Escalona. Sem alkade tega kraja, po vseh pravih izvoljen in od guvernerja potrjen. Ta mož tule, Profirio, je v našem kraju policaj.«

Dežele in podnebja so raznovrstna, prav tako pa so na svetu tudi raznovrstni ljudje, ki podležejo vzgoji in vplivom, in še marsikaj je na svetu raznovrstnega. Vsekakor pa je takole: Če se predstavi kdo v Srednji Evropi z naslovom, potem hoče zbuditi s tem v onem, ki z njim govori, grozoten občutek, namreč občutek spoštovanja; pri tem pričakuje, da se bo njegov novi znanec, ves pretresen od veličine dogodka, poln spoštljivosti priklonil in da bo od tega hipa nositelju naslova zmeraj izkazoval dolžno spoštovanje. Tu, na tem kontinentu pa ne velja naslov prav nič, ime ne mnogo, vse pa je osebnost. Nihče se nikomur ne priklanja, le v izjemnih slučajih se prikloni kdo dami, in tisti, ki bi rekel prezidentu ekselencija, bi vplival prav tako smešno kakor prezident, ki bi se dal ogovarjati z ekselencijo. Prezident je mnogo redkeje mr. prezident ali senjor prezident, prav čisto, prav za prav skoraj zmeraj pa je mr. Coolidge ali senjor Calles in, kdor ima kak opravček pri njem, mu stisne roko, kadar pride in kadar odide, in govori z njim prav tako, kakor bi vse življenje jedel z njim iz iste skledice. Tega se morajo na novo zlikani ocilindrani prezidenti novo pečenih evropskih republik šele naučiti. Kajti evropski prezidenti se še zmeraj zgledujejo po absolutističnih kraljih, medtem ko tukajšnji prezidenti nikogar ne posnemajo; če že potrebujejo kak zgled, si izberejo za zgled kar sebe in zato so prav taki ljudje kakor vsi drugi v deželi. In če kdo tu reče: »Naš prezident je velika žival!«, ga radi tega noben prezident ne zapre za nekaj mesecev v ječo, nego če to izve, potem pravi pri sebi ali pa svojim prijateljem: »Ta mož ve o meni več kakor jaz sam, utegne biti prav razumen mož.«

Če se pa kdo predstavi tu z naslovom in reče: »Jaz sem v tem kraju župan, tale pa je policijski predstojnik,« potem pomeni to nekaj povsem drugega kakor v Evropi.

Vsi trije roparji so takoj vedeli, kaj to pomeni, in so se zavedali, da je sedaj, ko sta bila izrečena naslova, konec seganju v roke. Takoj so skušali pobegniti, ne da bi vzeli oslov s sabo. Sedaj bi dali vse osle tudi za pezo, celo podarili bi jih radevolje, samo da bi mogli zapustiti vas. Toda sedaj so jih pošteno zgrabili.

Miguel je poizkušal izvleči revolver. Toda žep je bil prazen. Bil je tako razburjen, da niti opazil ni, da mu je Porfirio ta trud že prihranil. Revolver bi, kajpak, prav malo pomagal, kajti še zmeraj ni bil nabit. Toda ljudje tega niso mogli vedeti in morda bi ga izpustili, če bi nameril vanje revolver.

»Kaj pa hočete od nas?« je zakričal Miguel.

»Doslej nič,« je rekel alkade. »Samo čudimo se, da nas hočete tako hitro zapustiti, ne da bi vzeli oslov s sabo.«

»Osle smemo odvesti ali pa ne, s svojimi osli smemo napraviti, kar hočemo,« je jezno zakričal Miguel.

»S svojimi že, toda ti osli niso vaši. Poznam zgodovino teh oslov. Senjora Montilina je prodala te osle pred desetimi ali enajstimi meseci trem Američanom, ki so nameravali na Sierro na lov. Tudi Američane poznam.«

Miguel se je zarežal in rekel: »Potem je pa vse v redu. Od teh treh Američanov smo kupili osle.«

»Za koliko?«

»Dvanajst pez smo dali za vsakega.«

»In sedaj jih hočete prodati po štiri peze? Prav slabi trgovci ste.«

Indijanci so se smejali.

»Saj ste mi vendar pravili,« je rekel alkade, »da imate osle že zelo dolgo. Koliko časa pa?«

Miguel je nekaj časa premišljeval in potem dejal: »Štiri mesece.« Spomnil se je, da je rekel, da so delali v mini in so bili že dolgo na potu.

Alkade je rekel suho: »Štiri mesece? To je čudna zgodba. Amerikanci so pred nekaj dnevi prišli z gora. Videli so jih v vaseh. Tedaj so imeli še vse osle, ki ste jih vi kupili od njih pred štirimi meseci.«

Miguel je sedaj znova poizkusil srečo z zaupljivim smehljajem: »Da povem resnico, senjor, osle smo kupili pred dvema dneva od Amerikancev.«

»To bi se že prej ujemalo. Torej trije Amerikanci so vam prodali osle?«

»Da.«

»Toda trije Amerikanci niso mogli biti, kajti vem, da je eden od trojice onstran Sierra v neki vasi, on je zdravnik.«

»Bil je samo en Amerikanec, ki smo od njega kupili osle.« Miguel se je praskal po obrazu in po laseh.

»Kje pa ste kupili osle?« je alkade neusmiljeno izpraševal dalje.

»V Durangu.«

»To je pa komaj mogoče,« je rekel alkade, »Amerikanec še ni mogel dospeti v Durango, in če bi prispel, bi vi še ne mogli biti tu.«

»Potovali smo vso noč.«

»Je že mogoče. Toda čemu naj bi Amerikanec upravi vam prodal osle, če je že bil v Durangu; tam bi našel vendar mnogo drugih kupcev.«

Sedaj se je vmešal Ignacio: »Kako pa naj vemo, čemu je upravi nam prodal osle in ne drugim? Je bil pač take volje.«

»Potem pa morate imeti pobotnico,« je rekel alkade, »pobotnico s ceno in znamenjem, sicer sme senjora Motilina vsak hip zahtevati osle, ko je v nje vendar vžgano njeno znamenje.«

»Pobotnice nam ni dal,« je odvrnil Miguel. »Ni maral plačati kolkov.«

»Tistih nekaj centavov bi že pač sami plačali, že radi dokaza, da ste osle res kupili,« je rekel alkade.

»Preklete,« je zakričal sedaj Miguel in zagrozil s pestmi, »kaj pa vendar hočete od nas? Mirno smo šli svojo pot, vi nas pa tu obkolite. Pri guvernerju se bomo pritožili proti vam, da vas bo odstavil, razumete?«

»To je pa že preveč.« Alkade se je smehljajal. »Prišli ste v našo vas, da bi nam prodali osle. Osle nameravamo kupiti in tudi za ceno smo se že pobotali. In tako imamo vendar pravico, da poizvemo, odkod so osli. Sicer prispo morda jutri vojaki in nam poreko, da smo banditi, češ, da smo pravnemu lastniku odvedli osle, njega samega pa ubili; tako nas lahko celo ustrelje.«

Miguel se je obrnil k prijateljema in jima pomežiknil. Potem je rekel: »Sedaj pa sploh nočemo več oslov prodati. Niti za deset pez. Sedaj pa gremo.«

»Toda orodje in kože nam pa boste pač prodali?« je vprašal alkade.

Miguel je nekaj časa premišljeval in, ko se je spomnil, da nimajo kože in orodje nikakega znamenja, je rekel: »Dobro, če že hočete imeti kože in orodje — Kaj menita?« se je obrnil k tovarišema.

»Dobro,« sta rekla. »Pa prodajmo.«

»Te reči so vendar vaše?« je vprašal alkade.

»Seveda,« je odgovoril Miguel.

»Zakaj pa ni prodal Amerikanec kož v Durangu? Čemu pa vlečite vendar kože sedaj sem nazaj? Saj tudi vode ne nosite na hrbtiščih oslov v reko?«

»V Durangu niso bile ugodne cene, pa hočemo počakati na boljše čase.« Miguel je stopil nekajkrat sem in tja, kolikor so mu pač možje pustili prostora.

»Ali je odšel Amerikanec nag na železnico?« Alkade je to kar nenadoma vprašal.

»Kaj menite?« Miguel je prebledel.

»Saj ste vendar obuti v njegove škornje, tale je pa oblečen v njegove hlače. Zakaj pa ni nihče oblekel njegove srajce, ki je bila še popolnoma dobra? Bila je prav tako dobra kakor nova, če jo primerjam s cunjami, ki jih nosite.«

Miguel je molčal.

»Čemu je ni nihče vzel?« je ponovil Alkade. »Vam pa jaz povem,« je nadaljeval, »zakaj ni hotel srajce nihče izmed vas obleči.«

Niti Miguel niti ostala dva niso počakali, kaj bo alkade povedal. Kakor bi trenil, je vsak izmed njih skočil na moža, ki mu je bil najbliže. To je može tako iznenadilo, da jih niso dovolj hitro zgrabili. Tako so jim fantje ušli in zdirjali po vaški cesti navzdol, da bi čim prej prišli na plano.

Alkade je pomignil nekaterim možem in čez nekaj minut je dirjalo pet mož na konjih za ubežniki. Niti toliko se niso pomudili, da bi osedlali konje. Samo uzde so vrgli prek živali.

Roparji niso prišli daleč. Indijanci so jih prehiteli, še preden so dosegli proslednjo vaško hišo. Ujeli so jih z lasom in jih privedli zopet na vaški trg.

»Sedaj pa gremo iskat Amerikanca in ga vprašat, za koliko vam je prodal osle in čemu se je do nagega slekel, da vam je podaril škornje in hlače. Tudi srajco bomo prinesli s sabo, ki je nihče od vas ni maral.« Vse to je rekel alkade s pomilovalnim glasom, ne da bi čakal na odgovor.

Fante so zvezali, nato pa so jih stražili trije Indijanci, ki so počenili nasproti njim, v naročju pa so jim ležale mahete.

Možje so osedlali konje, dali v torbice iz bičja tortile in odpotovali. Alkade in Porfirio sta odjezdila z njimi.

Ne pripeti se izlepa, da bi kdo dolgo potoval po kakem okraju, ne da bi ga ta ali oni videl. Tudi, če se skuša izogniti vsem bivališčem in ljudem, se vendar najdejo oči, ki ga vidijo, ki zasledujejo njegovo pot in opazujejo njegovo početje. Sam se navadno niti ne zaveda, da je opazovan. Tisti, ki mu prihajajo nasproti, se mu umaknejo že dolgo prej, preden jih opazi, s pota in zlezejo med grmovje; potem počakajo, da gre mimo, in ne stopijo prej na pot, dokler ga ne izgube iz vida. Natanko so ga videli, on pa niti slutil ni, da so si ga od glave do nog tako natanko ogledali, da čez nekaj ur vsa vas ve, kakšen je bil mož po videzu in kaj je imel s sabo. Iz vodnih jarkov, izza gričev, izza skal, izza grmovja vidijo oči vsak gib in vsak korak, ki ga tujec napravi. Možje na konjih

so šli po tisti poti, ki je po njej hodil Dobbs, ne pa po oni, po kateri so prispeli roparji. Ker so bili na konjih in niso imeli prtljage s seboj, so že popoldne prispeli na kraj, kjer se je Dobbs ustavil. Kraja ni bilo težko najti.

Dva moža sta nato zasledovala sledove od onega kraja proti mestu. Toda kmalu sta spoznala, da so se osli samo razkropili in jih je Dobbs signal nazaj.

Sedaj pa je Alkade, ki je bil čistokrvni Indijanec, prav kmalu spoznal, kaj se je zgodilo. Osli so se razkropili, torej se ni nihče utegnil zanje brigati. Zato se je moralo na tem kraju nekaj pripetiti, nekaj, kar je vse navzoče, čijih sledove stopinj se je dalo razpoznati, tako zaposlilo, da niti opazili niso, kdaj so se začeli osli razhajati. In pripetiti se je moralo nekaj prav važnega, sicer bi se osli ne razkropili tako daleč.

Amerikančevih stopinj ni bilo niti od kraja, kjer so bila drevesa, in do kraja, kjer so bili osli zajeti, niti od tega kraja dalje proti mestu. Njegovi sledovi bi se dali razpoznati, četudi bi hodil bos. Oblika njegove noge ni tako lepa kakor kakega Indijanca, ker nosi zmeraj škornje in često take, ki skrivenčijo prste. Razen tega imajo belci mnogo večje noge kakor Indijanci, ki imajo splošno lične in majhne noge.

Ker niso s tega kraja vodili sledovi za Amerikancem, je moral biti pač še tu. In ker ni bil dovolj globoko in dovolj skrbno zakopan in ker tudi ni deževalo, so možje v nekaj minutah našli njegov grob.

»Radi umora zatožiš lahko koga samo tedaj, če pokažeš mrliča,« je rekel Miguel. In prav je imel. To je zakon, in tak zakon smemo imenovati dober, kajti v tako velikih deželah se lahko ljudje tako skrijejo, da laže najdeš mrliča kakor pa človeka, ki je po svoji volji izginil.

Mrliča so našli, in ker so imeli oni trije roparji lastnino tega mrliča, ne da bi mogli dokazati, da so jo na pravilen način dobili, je bila zadeva v bistvu rešena.

Alkade je samo kratek hip opazoval mrliča, potem pa rekel: »Maheta.«

Nato so možje slekli s telesa srajco, ki jo je vzel alkade, in potem so Indijanci mrliča zopet zagrebli. Pri tem delu so bili odkriti, in ko so jamo, ki so jo poglobili, čeprav so imeli za to delo na razpolago samo mahete, zopet zagrebli, so stali nekaj časa gologlavi krog groba. Niso molili, samo s sklonjenimi glavami so gledali na grob. Medtem ko so stali možje še pri grobu, je stopil alkade k bližnjemu drevesu. Z maheto je odsekal tanko vejo in presekal nato vejo na dva kosa. Zvezal ju je z vrvico v križ in ga vtaknil v grob, kjer je ležala glava.

Naslednje jutro so bili možje zopet v domači vasi. Alkade je pokazal fantom srajco. Pogledali so jo in zmajali z rameni. Dva moža sta odjezdila medtem do bližnje postaje, kjer je bila nastanjena deželna policija na konjih. Še predpoldne so prišli vojaki. Ko je nadzornik zagledal ljudi, je rekel alkadu: »Na tegale,« pri tem je pokazal na Miguela, »je razpisana nagrada. Mislim, da tri sto pez ali dve sto petdeset. Natančno ne vem. Bandit. Je že dva umoril. Oba ostala ptiča bosta pač iste sorte. Ne poznam ju. Nagrado dobite vi, senjor, potem Porfirio in ostali možje. Kaj pa nameravate z osli in s prtljago?«

»Vse skupaj bomo oddali jutri lastnikom,« je rekel alkade. »Vem, kje so. Eden je doktor, tega tam na oni strani nočejo izpustiti. Tudi mi ga hočemo imeti za teden dni. Dobil bo sedaj svoje stvari in se mu ne bo tako mudilo proč.«

Nato je policija prevzela vse tri roparje. Toda niso jih zvezali. Capljali so sredi jezdečih vojakov. Tu je srajca, tu so hlače, tu so škornji, tu so osli, tu so zavoji in tu je križ na grobu. Torej bo sodnijska obravnava trajala komaj kaj več kakor dve uri. Postavljali ne bodo dragih vešal, nihče si tudi ne bo natikal belih rokavic. Za take stvari država nima denarja. Denar je treba hraniti za važnejše stvari.

25

Howard je imel prav mnogo dela. Ni mogel tako uživati miru, kakor je upal. Postal je veliki, znameniti čudežni doktor. Gorski Indijanci so vsi prav zdravi in dosežejo starost, ki se zdi Evropejcem pravljlična. Samo proti evropskim boleznim so brez moči. Toda čeprav so uprav zavidljivo zdravi, vendar se sami tako dolgo prepričujejo o boleznih in hibah, ki bi jih naj imeli, da končno sami verjamejo, da so res bolni. Treba jim je le pripovedovati o kaki bolezni in jim popisati njene znake, pa ne bodo niti trije dnevi minuli in že bodo na tisti bolezni bolni. Zato pa v tej deželi zdravniki in cerkve toliko zaslužijo.

Prišla je nekoč neka ženska k Howardu in hotela vedeti, zakaj ima uši, medtem ko jih soseda nima. Kaj naj bi ji Howard zapisal? Mazilo proti ušem bi bilo edino sredstvo. Toda ko bi ga porabila, bi uši znova prišle in ženska bi znova vprašala: »Zakaj imam uši, moja soseda jih pa nima?« Howard si je na prav enostaven način pomagal, kajti bil je res pravi zdravnik. Rekel je: »To je zato, ker imate zelo dobro in zdravo kri, ki jo uši ljubijo, medtem ko ima vaša soseda zelo slabo in bolno kri.« Nato je prišla soseda, cvetoče zdrava ženska, ki je hotela imeti sredstvo zoper slabo in bolno kri. Če bi šla v mesto k doštudiranimu zdravniku, bi ji zapisal salvarzan, čeprav ni imela niti sledu o bolezni, proti kateri predpisujejo salvarzan. Toda ljudje si domišljajo, da salvarzan zdravi kri, in zdravnik jim ga zato predpisuje.

Howard ni imel salvarzana pri sebi. Sploh — imel ni nikakega zdravila. Zmeraj je predpisoval: »Pijte vročo vodo, vsak dan dva litra.« Da je bilo dovolj izpremembe, je predpisoval dva litra ali liter in tri četrt ali poldrugi liter; potem zopet vročo vodo z limoninim sokom ali z jabolčnikom ali s kakim drugim zeliščem ali sočivjem, ki ga je poznal in je o njem vedel, da ne more škodovati.

Prav čudno je za tistega, ki ne pozna zdravilne moči vode, da so ozdraveli vsi možje, žene in otroci, ki so oblegali čudežnega doktorja. Vsaj tako so zatrjevali. Sicer pa je pri vseh boleznih tako: če si prepričan, da nisi več bolan, potem si pač zdrav.

Proti zunanjim bolečinam, »kjer je bila smrt že directamente pod kožo,« kakor so pravili ljudje, in so jo že dobro čutili, če so pritisnili na kožo, je predpisoval Howard vroče obkladke. Za izpremembo pa često zopet mrzle obkladke. Obkladke na glavo, na hrbet, na dlani, na žilo, na spodnji život, na podplate, povsod, kjer je bilo zanje kaj prostora. In tudi ti ljudje so ozdraveli. Smrt se je odplazila izpod kože, ker ji je postalo prevroče ali pa premrzlo, kakršni so pač bili obkladki.

Če so si zlomili roko ali nogo, si kaj izvinili ali izpahnilo, so si znali ljudje sami pomagati. Pri takih stvareh jim ni mogel noben zdravnik kaj pokazati. Tudi pri porodih ni bilo treba Howardu pomagati. To je šlo kar samo od sebe.

Howardova slava je naraščala od dneva do dneva, in če bi imel več zmisla in ljubezni za skupno življenje z naravnimi ljudmi, bi lahko pri njih živel v miru in sreči. Vendar pa je vsak dan mislil na odhod. Prihajale so mu o obeh tovariših najrazličnejše misli, ali bosta njegovo blago pravilno oddala in ali bosta prispela do železnice. Tolažil se je s tem, da ne more sedaj sam nič napraviti in se mora zato zanašati na spretnost in poštenost obeh.

Neki dan je prijezdil v vas neki Indijanec in poiskal hišo, ki je v njej stanoval véliki zdravnik. Najprej je govoril s samim gostiteljem, nato sta šla oba k Howardu.

Gostitelj je rekel: »Senjor, tu je neki mož, ki je prišel iz vasi onstran gorovja. Rad bi vam nekaj povedal.«

»Lazaro je bil v grmičevju in je žgal oglje. On je ogljar. Bilo je zgodaj zjutraj. Pravkar je naložil kopo. Tedaj je zapazil na tleh, kako se nekaj plazi. Ko je natančneje pogledal, je spoznal, da se plazi po tleh neki belec. Bil je ves krvav in ni mogel dalje. Lazaro mu je dal piti. Potem je pustil kopo, je naložil belca na osla in ga privedel v vas v domačo hišo.

Ko je ležal mož v hiši na prostirači, je bil mrtev. Potem pa je prišel neki drugi mož, si ogledal belca in rekel: 'Popolnoma mrtev še ni. Samo močno bolan je ali pa je zelo slab. Filomeno naj odjezdi k belemu čudežnemu doktorju, ker ima Filomeno konja in ker osel ne teče tako hitro.'

Jaz sem Filomeno, senjor, in imam hitrega in dobrega konja. Torej sem sedaj tu. Prav gotovo lahko pomagate belemu bolnemu možu, če greste takoj z mano.«

»Kakšen pa je belec?« je vprašal Howard. Filomeno mu ga je tako natanko opisal, kakor bi stal pred njim, in Howard je sedaj vedel, da je bil Curtin. Takoj je bil pripravljen oditi. Njegov gostitelj in še trije drugi Indijanci so ga spremljali.

Ježa je bila dolga in naporna. Ko pa so možje prispeli, se je Curtin že nekoliko opomogel in zdelo se je, da je že izven nevarnosti. Vaščanom je Curtin v nekaj besedah povedal, da ga je na potu nekdo ustrelil, kdo, tega ne ve. Hotel je preprečiti, da bi Dobbsa ne zasledovali, kajti potem bi bilo vse izgubljeno.

»Ta ničvredna pokveka me je hladnokrvno ustrelila,« je rekel Curtin Howardu, »ker sem se branil deliti z njim tvoje blago. Najprej se je delal, kakor bi bil v silobranu. Toda takoj sem vedel, kaj je nameraval. Sicer bi lahko tudi jaz soglašal z delitvijo, pa bi potem, ko bi prišla v mesto, zopet vse uredil. Toda moglo bi se zgoditi, da bi se ti prej vrnil, kakor sem pričakoval, potem bi pa mislil, da sem te nameraval oslepariti. Gotovo bi ne verjel, da sem bil samo navidezno soglašal z delitvijo. Najprej me je ustrelil v levo stran in me pustil med grmi, da bi tam crknil. Imam pa dva strela, a spomniti se morem samo na en strel. Skoraj domnevam, da se je lopov pozneje, ko sem ležal v nezavesti, še enkrat vrnil in mi še eno primazal, da bi si bil docela svesten svojega dela. Pozno ponoči sem se zavedel in se opotekal in odplazil s tistega mesta tako hitro, kolikor se je le dalo. Menil sem, da se zjutraj, preden bi odkorakal, gotovo povrne, in če bi videl, da sem še zmeraj dihal, bi mi še kako primazal. Potem sem pa zadel ob Indijanca, ki je žgal v grmičevju oglje. Najprej je zbežal, ker se je bal. Ko pa sem nato govoril z njim in mu rekel, da sem v sili, mi je takoj pomagal in me privedel sem. Brez njegove pomoči

bi gotovo poginil, kajti dalje nisem mogel več in noben človek bi me tam ne našel.«

»Potem je torej fant z vsem ušel?« je vprašal Howard.

»Brez dvoma.«

Stari je nekaj časa razmišljal. Nato je rekel: »Prav za prav lopov niti ni bil. Mislim celo, da je v bistvu pošten dečko. Napaka je bila, da je bil sam s teboj. Je prekleto huda skušnjava, če hodi človek po cele dneve z množico zlata po stranskih potih skozi tole samotno grmičevje in ima poleg sebe samo enega človeka. To grmičevje vabi in vabi in kriči in šepeta neprestano: ‚Ničesar ne bom izdalo, kar zgrabi, sedaj je priložnost, ki se ne bo nikoli več vrnila, sem bolj molčeče kakor grob.‘ Če bi bil jaz tako mlad, kakor sta vidva, ne vem, ali bi se znal toliko dni upirati taki izkušnji. Saj gre pri tem samo za sekundo, za edino sekundo. In kar sam si izračunaj, koliko sekund ima štiriindvajseturni dan. Gre za sekundo, ko se kakor strela hitro zmešajo pojmi, in preden se pojmi v naslednji sekundi uravnajo zopet v pravi tir, si že pritisnil. Potem ne moreš več nazaj in moraš opraviti delo do kraja.«

»Lopov ni imel vesti, to je vse,« je rekel Curtin.

»Imel je tako mnogo in tako malo vesti kakor mi vsi, če menimo, da moremo napredovati samo s tem, da uporabljamo komolce. Kjer ni tožnika, tam molči vest kakor prazna steklenica za žganje, ki leži v zaprašenem kotu. Vest samo tedaj oživi, če ji pomagaš do tega. Zato pa so ječe, rablji in peklenske kazni. Ali imajo mar naši municijski liferanti, ki so si delali denar na ta način, da so pomagali klati evropske narode, kako vest? Ali je imel mar naš mr. Wilson kako vest, ko je dal poklati petdeset tisoč naših fantov, ker se je Wallstreet bal, da bo izgubil denar, in ker so hoteli napraviti izdelovalci municije še boljše kupčije? O tem nisem nikoli nič slišal. Samo mi mali lopovčiči moramo imeti vest, drugi je ne potrebujejo. Sedaj se bo pač prijatelju Dobbsu zbudila vest, če bo izvedel, da je delo samo napol opravil.

Ne, dragi prijatelj, vest kar pusti. Jaz ne verjamem vanjo. Sedaj nama mora biti samo za to mar, kako bova fantu plen zopet izmaknila.«

Howard je hotel sedaj takoj odjezditi v Durango, da bi Dobbsa še dobil ali pa da bi ga dobil vsaj v Tampiku, preden bi izginil iz dežele. Curtin naj bi ostal še v vasi, dokler bi ne ozdravel, in bi naj prišel pozneje za njim.

Ko je Howard gostiteljem pojasnil, da se mora sedaj pobrigati za svoje blago, ker leži Curtin bolan, so mu pritrdili, da mora odpotovati, čeprav so ga neradi tako hitro izpustili. Drugo jutro je bil Howard že pripravljen na odhod v Durango. Toda indijanski prijatelji ga niso hoteli pustiti oditi samega. Hoteli so ga spremljati, da bi tudi prav gotovo prispel v mesto in bi ga ne zadela slična usoda kakor njegovega tovariša Curtina. Zato so vsi odjezdili z njim.

Prispeli so pravkar do sosednje vasi, ko so srečali Indijance, ki jih je vodil alkade in ki so vodili osle in tovore k Howardu.

»Kje pa je vaš senjor Dobbs, Amerikanec, ki bi naj privedel to karavano v Durango?« je vprašal Howard, ko se je ozrl in ni nikjer našel Dobbsa.

»Ubit je,« je rekel alkade mirno.

»Ubit? Kdo ga pa je?« Howard je rekel to povsem mehanično.

»Trije roparji, ki so jih včeraj vojaki odpeljali.«

Howard se je ozrl na zavoje in zazdeli so se mu čudno majhni. Skočil je k njim in odvezal enega izmed svojih zavojev. Vse kože so bile sicer v njem, a vrečic ni bilo.«

»Roparje moramo dohiteti,« je zaklical, »moram jih nekaj vprašati.«

Spremljevalci so bili s tem kar zadovoljni. Karavano so odvedli v vas, kjer je ležal Curtin. Ostali možje pa so odjezdili po najbližjih poteh za vojaki.

Vojaki niso posebno hiteli. Na takih patroljah so zmeraj še obiskali naselbine, ki so ležale raztresene v bližini glavnega pota, da bi poizvedeli za novice in mirnim prebivalcem pokazali, da jih vlada ni pozabila in da skrbi zanje. Jetniki, ki jih vodijo s sabo, zbude pri indijanskem prebivalstvu še bolj vtis, da smejo mirno opravljati svoje delo, ker skrbi vlada za varnost in prav krepko zasleduje roparje in bandite. Bandite in pa tiste, ki so morda pravkar nameravali kaj takega poizkusiti, pouče dobrega jetniki, čijih usoda je vsem znana, da ima banditstvo tudi senčne strani. Taki opomini so uspešnejši kakor poročila v časnikih, ki sem niti ne prihajajo, če pa prihajajo, jih ne more nihče brati.

Naslednji dan so že dohiteli vojake. Alkade je predstavil Howarda častniku kot pravnega lastnika oslov in zavojev in Howard je dobil brez nadaljnega dovoljenja, da sme bandite izprašati. Kako so Dobbsa umorili, ga ni zanimalo, ker mu je alkade že vse o tem povedal. Hotel je le vedeti, kje so vrečice.

»Vrečice?« je vprašal Miguel. »Ah da, tiste male vrečice smo vse iztresli. V njih je bil samo pesek, da bi bile kože težje.«

»Kje pa ste iztresli vrečice?« je vprašal Howard.

Miguel se je zasmel. »Kaj vem? Nekje v grmičevju. Eno vrečico tu, drugo tam. Bila je tema. Potem smo v noči korakali dalje, da bi čim preje kam prišli. Tam, kjer smo vrečice izpraznili, nismo postavili nikaškega križa. Saj je povsod dovolj peska. Treba se vam je le pripogniti. In če hočete imeti uprav pesek, ki ste ga morda potrebovali za preizkušnjo, potem ne verjamem, da boste le zrnce od njega našli. Predzadnjo noč je bil strašen vihar. Ta je vse odpihal, četudi bi vedel, kje smo vrečice izpraznili. Saj bi vam za vrečico tobaka sicer rad povedal. Toda ne vem in tako si tobaka ne bom zaslužil.«

Howard ni vedel, kaj naj reče. Vse, kar je mogel izraziti in napraviti, je bilo, da se je tako zasmel, da so se tudi ostali možje in vojaki morali smejati, čeprav niso vedeli, v čem je bil dovtip. Toda smeh je zvenel tako zdravo, da se mu nihče ni mogel ubraniti.

Howard je vrgel roparjem vrečico tobaka, se zahvalil častniku, se poslovil od njega in zopet odjezdil s svojimi prijatelji.

»Well, my boy,« je rekel Howard, ko je sedel na rob ležišča, ki je na njem ležal Curtin. »Zlato je zopet odšlo, od koder je prišlo. Ti sijajni lopovi so ga smatrali za pesek, s katerim smo nameravali kupce kož v mestu pri tehtanju kož oslepariti. In te ovčice so ves pesek iztresle. Kje, tega ne vedo več, ker je bila tema. In razen tega je vihar v poprejšnji noči tudi opravil svoje. Za vrečico tobaka bi dobil sedaj vse zlato, ki smo zanje deset mesecev garali.«

In začel se je smejati, da ga je kar zvijalo, ker ga je od smeha bolel trebuh.

»Le, kako se moreš smejati, to mi je povsem in popolnoma nerazumljivo,« je rekel napol jezno Curtin.

»Tega ne razumem,« je rekel Howard in se še bolj smejal.

»Če se ne smejiš, dokler ne počiš, potem ne veš, kaj je dober dovtip, in prav žal mi je zate. Ta dovtip je vreden desetmesečnega dela.«

In smejal se je, da so mu solze oblile lica. »Mene so napravili za čudežnega doktorja,« je meketal stari med smehom, »in ozdravil sem brez zdravil več ljudi kakor najboljši zdravnik v Chicagu. Ti si bil dvakrat ustreljen in še zmeraj živiš in dobri Dobbs je tako docela izgubil glavo, da je niti sam ne more več najti. In vse to za zlato, ki je najino in ki o njem nihče ne ve, kje je, in ki je cenejše kakor vrečica tobaka za pet in trideset centavov.«

Sedaj se je začel tudi Curtin smejati in je skoroda prav tako močno bušil v smeh kakor stari. Toda Howard mu je položil roko na usta: »Ne tako glasno, fant, sicer ti počijo leva pljuča. Ta pa moraš imeti, sicer ne dospeva v Tampiko. Z železnico itak ne bo nič. Jezditi bova morala na oslih; tiste osle, ki jih ne bova potrebovala za ježo, bova pa pač morala prodati, da bova imela vsaj tortile in frijole — midva milijonarja, kakor sva.«

»Kaj pa naj sedaj počneva?« je vprašal čez nekaj časa Curtin. »Premišlujem že, ali naj se ne naselim za stalno tu kot zdravnik. Pa bova skupaj delala. Saj itak sam vsega ne zmorem. Potrebujem pomočnika in ti bom razložil svoje recepte. So prav dobri, toliko ti že lahko rečem.«

Ko je začel Howard zavoje vsakega posebej preiskovati, je našel neki zavoj, ki so bile v njem še vse vrečice. Morda jih niso opazili ali pa je bil tisti ropar, ki si je zavoj prilastil, prelen, da bi vse zavoje razvezal, ker je menil, da se da to tudi pozneje opraviti, ko se jim ne bo več tako mudilo.

»To bo uprav zadoščalo za — za kaj?« je rekel Howard.

»S kinom pač ne bo nič?« je vprašal Curtin.

»Zanj bi ne zadoščalo. Toda mislim, da bi se dala urediti majhna delikatesna in konzervna prodajalna?«

»Kje? V Tampiku?« Curtin se je napol dvignil.

»Kajpak. Kje pa misliš?« je odvrnil Howard.

»Toda poslednji mesec, ko smo bili v Tampiku, so tri velike delikatesne prodajalne v teku šestih tednov propadle.« Curtin je menil, da je treba starega na to opozoriti.

»To je res,« je rekel Howard. »Toda to je bilo pred dvanajstimi meseci. Sedaj se je gotovo že kaj izboljšalo. Človek mora vendar zaupati tudi nekoliko sreči.«

Curtin je za hip premišljeval in potem rekel: »Morda pa je vendar tvoj prvi predlog boljši. Poizkusiva najprej za nekaj časa z zdravilstvom, potem bova vsaj imela jesti in kje stanovati. Ali bova imela to tudi pri delikatesah, še ne vem prav.«

»Toda, človek, saj imaš tedaj vendar vse na razpolago. Vzameš samo odpiralec za konzerve, odpreš eno ali pa tudi dve konzervi, če ti tekne.«

»Well in lepo. Toda najprej mi moraš še povedati, kaj boš jedel, če pridejo in ti delikatesno trgovino zapečatijo. Potem vendar ne boš mogel h konzervam.«

»Na to pa nisem mislil,« je rekel Howard žalostno. »Res je, potem ne moreva več do konzerv in najlepši konzervni odpiralec je potem brez vrednosti. Tudi jaz mislim, da je zaenkrat bolje, da opustiva misel na delikatesno trgovino in se posvetiva zdravilstvu. Razen tega je to prav časten poklic. Trгоvec z delikatesami postane lahko nazadnje vsak osel, zdravnik pa še daleč ne. Za to moraš biti rojen. In to smem o sebi s polno pravico trditi. Kar pridi v mojo vas, pa boš že videl in se tudi marsikaj naučil. Odkril se mi boš, dečko, ko boš spoznal, kako me vsi spoštujejo. Pred nekaj dnevi so me hoteli celo oklicati za zakonodajno ustanovo. Kaj si pod tem predstavljajo, pa nisem mogel dognati.«

Ta hip je vstopil gostitelj.

»Senjor,« je rekel, »sedaj pa morava odjezditi. Pravkar je prijezdil neki mož. Pravi, da je v vasi toliko ljudi, ki bi radi videli čudežnega doktorja, da se je vsa vas ustrašila. Zato morava takoj odjezditi.«

»Nu, si slišal?« je rekel Howard Curtinu, ko mu je segel v roko.

Curtin se je zasmel in rekel: »Menim, da bom v treh dneh že lahko prišel v vas, da vidim čudežnega zdravnika.«

Howard ni utegnil odgovoriti. Indijanci so ga prijeli, ga nesli ven in dvignili na konja.

Nato so z njim odjezdili.

(Konec)

»Po mnenju pesnikovem je bila ona ponižnost, ki jo cerkev oznanja vernikom kot krepost, Slovencem politično škodljiva; iz tega nastaja »ponižen, klečeplazen«, politično nesposoben narod. Socialna demokracija je bila očitno proticerkvena in protiklerikalna, a ni hotela veljati za protiversko, ker je proglašala vero za zasebno zadevo, kar je tudi Ivan Cankar na shodih oznanjal. V narodnostnem vprašanju, ki je bilo za Cankarja osrednje vprašanje, je bila nasprotnica meščanskega nacionalizma; .. zahtevala je novo delitev avstrijske države po narodnih mejah, narodno avtonomijo ... Socialna demokracija se je že tedaj resno ukvarjala z jugoslovanskim političnim problemom ... V svojih listih je kazala socialistična stranka neko superiornost nad »meščanskim« časnikarstvom. Če prištejemo k vsemu temu še dejstvo, da je pesnik kot proletarski otrok in pozneje kot slabo plačan literaren delavec vse življenje moral občutiti neznosnost sedanjega socialnega reda, je jasno, da je njegova pot mogla voditi le v socialno demokracijo ...«

(Izidor Cankar o Ivanu Cankarju na str. XIII—XIV. enajstega zvezka zbranih spisov 1930. l.)

Popolnoma na svoje noge se moramo postaviti!

Naš pokret je že toliko napredoval, da mora biti revija plačana iz naročnine same in tiskovnega sklada. »Svoboda« je že danes v ponos celotnemu delavskemu pokretu Slovenije, sami bomo pa mogli postati upravičeno samozavestni, če bomo s svojimi stroški vzdrževali svojo kulturno zvezo in revijo. Vsakdo še lahko pridobi po enega novega naročnika, mnogo jih lahko žrtvuje po nekaj dinarjev za tiskovni sklad.

S ponosom se imenujemo pokretaše — zato glejmo, da si ohranimo svobodne roke in da bomo mogli živeti brez vsake podpore od strani uradnih ustanov!

Težki so časi, zato pa naj bo tem bolj trdna naša razredna zavest! Vedimo: Osvobojenje delavcev je delo delavcev samih!

Člani zvezinega širšega odbora in konzorcija »Svobode« so ali pa še bodo razložili vsem somišljenikom sklepe zadnje seje 26. nov. za utrditev našega pokreta. Uresničimo te sklepe! Žrtvujmo vsak po svoji moči za »Svobodo«!

Glejte, da se že za božično številko zbere lepa vsota tiskovnega sklada »Svobode«!

»Svobodaši«, pokažimo, da smo cvet našega delavskega razreda!

CENTRALA IN KONZORCIJ „SVOBODE“

Proslava 15 obletnice Ivana Cankarja. »Danes, po petnajstih letih so delavci strokovno in politično organizirani, stojé v kulturnem oziru visoko nad mnogotermi diplomiranimi narodnjaki; po žganju ne smrdi več tam, petje ni več brez melodije in brez besed — samo ne verjamem, če bi tiste besede ugajale narodnjakom; njih knjižnica je bogata in knjige niso nerazrezane, temveč doživel sem veselje, da so rabljene in posvalkane take knjige, o katerih pravijo narodnjaki, da niso pisane za ljudstvo... Tam in takrat sem videl, kaj je **resnično, pogumno, vztrajno kulturno delo, ki se ne prestraši ničesar, ki nikoli ne omahuje, nikoli ne obupuje**. Ob tem velikem delu se mi je zazdelo moje lastno delo zelo malenkostno in zelo malo koristno. Zakaj spoznal sem, kod vodi in kam drži edina pot do rešitve ljudstva iz tlačanstva, do rešitve kulture iz današnjega bankerota, do rešitve kulturnih delavcev iz zaničevanja in ponižanja!« — S temi besedami je Ivan Cankar 1907. l. razložil, kako globoko je pojmoval socialistično idejo in njeno kulturno poslanstvo.

15. leto mine že letos, odkar ne živi več med nami, odkar ne more več vih-teti svojega biča po vseh gnilih pojavih. Živimo pa mi, zavedni proletarci, med katerimi je obrodilo seme, ki ga je sejal. **Zato bodo vse podružnice »Svobode« najslavesneje proslavile spomin Ivana Cankarja** s tem, da bodo prirredile proslavo s predavanji in recitacijami njegovih del. Hkrati pa bodo še poglobile svoje prosvetno delo, razširile bodo še bolj revijo »Svobodo«, knjige »Cankarjeve družbe« in s svojimi knjižnicami poskrbele, da pride dobra knjiga v vsako delavsko stanovanje.

Joža Moškrič: Razkrinkana morala, komedija v treh dejanjih. — Na Jožo Moškriča sem postal pozoren, ko sem čul, da piše socialno dramo iz naših dni. Kmalu nato sem bral v »Delavski Poltiki«, da je »zelo dobro uspela«. Žal, je nisem videl. Zato pa sem spoznal avtorja. Pred dobrim tednom me je razveselila vest, da v Dobrunjah uprizore njegovo novo komedijo. To me je vzdignilo. Z mešanimi čuvstvi sem pešačil v Zadvor. Bil sem v resnici radoveden. Bal sem se za Moškriča, kajti njegova narava ni bila porok, da s komedijo uspe. — Sporedov ni bilo, a sem zvedel po ovinkih pred igro, da bom gledal »Razkrinkano moralo«, komedijo v treh dejanjih. In smo razkrinkavali dobro uro in pol. Potek igre mi je razodel, da v Bukovem dolu živita Leon Sivec in njegova žena Sofija. Upravljata

tovarno v imenu mladoletne Sivčeve nečakinje Marice, ki živi nekje v mestu. Ustrezata svojim nizkim nagonom, kar velja denarje, ki se stekajo iz reduciranih plač in odpustov delavcev; oba zakonca pa zopet izkoriščata lepa pustolovka Frida in delovodja Vrancič. Delavci so nezadovoljni. Župnik se bridko pritožuje nad svojimi farani: vera peša, morala propada, pohujšanje se je naselilo in grozi okužiti še maloštevilne »dobre«. Da bi preprečil to nemoralno povodenj, ki ogroža faro, ustanovi »Društvo moralno neoporečnih mož in žena«. Da ta akcija uspe, otvori nekako javno kuhinjo za brezposelne in nemaniče, za katero vsi radevolje prispevajo po svojih močeh: premožni pek Mokar vrečo pokvarjene moke, ki se je nikakor ne more odkrižati, mesar Petelin takoj na prvo besedo obljudi lonec zabele, ki je postala žaltava, Slamar, bogat posestnik, ponudi čeber kisle repe, ki si je ne upa pokladati živini, da bi ne crknila... Ugaja jim solnčiti se pred revščino v svoji dobroti, a skrbi jih naslov novega društva. Zazdi se jim, da hoče župnik z bičem, ki naj bi padal po hrbtih »nemoralnih nemaničev«, švrkniti tudi po njihovih tolstih plečih. Sivec na ženin pritisk izplača delavce deloma z listki za prehrano v delavski kuhinji. Delavci protestirajo, a brez uspeha. Ko je razburjenje največje, prispe nenadno Sivčeva nečakinja Marica in s svojim prihodom ustvari še bolj zadušljivo ozračje. Sivca jo skleneta omožiti z bogatim starim prismodežem trgovcem Pleščem. Ko sodni tribunal »moralno neoporečnih mož in žena« z župnikom na čelu sodi glavni vir nemorale v fari, Mano, delavko-vdovo, mater in trpinko, ki je bila žrtev vseh teh »neoporečnih« mož, se razkrije do kraja vsa gniloba čedne boljše družbe, ki je hotela skrbeti za moralo. — Komedija, ki pravzaprav ni komedija, ker ima na nekaterih mestih dosti tragičnih momentov, ki so ši gledalcem vidno do srca, je konklometat komedije in drame, kar vse na nekoliko mestih prehaja že v farso. Ko bi se Moškrič poglobil v bistvo drame, in dobil primerne mentorja, ki bi ga popeljal po vseh potih in stezah do bistva dramaturgije, mu razložil vse nujne predpogoje dobre drame ali komedije in celo še farse, bi mogli od njega pričakovati še marsikaj tudi na tem polju, zlasti, ker ima v sebi naravne predpogoje za dosego cilja, ki si ga je zastavil: nuditi delavskim odrom igre, ki bi ne bile samo razvedrilo, temveč bi nudile še vse tisto, česar v meščanskem teatru tako pogrešamo. Igra kot celota je sreč-

no zaokrožena in je Moškrič lahko ponosen. Nekatero nepravilnosti v igri bo treba črtati. Z igravci, kakršne premore Zadvor, bi umen in spreten režiser dosegel nevsakdanje uspehe. Zakonska dvojica Sivec, župan in županja, Frida in župnik so storili več kakor svojo dolžnost. Mana, žgoči bič, ki pada na vso drhal, je očitvidno pogrešala spretnije režiserjeve roke, a ni uspela kot bi s svojo igralsko nadarjenostjo sicer lahko. Tudi vse ostale stranske osebe so rešile svojo nalogo nad vse častno. — Sodrug Moškrič sicer ne bo zavoljo te komedije (ki ni komedija!) sprejet v meščanski Pen-klub, a si bo pridobil med nami dosti hvaležnih gledalcev. In to mu bržkone tudi zado- stuje in je s tem njegov namen dosežen.

Cankar Fr.

Ljubljana. Letos se bo pričela delavska šola pod vodstvom »Svobode« v sredo 13. decembra v veliki dvorani Delavske zbornice. Delavska šola se bo vršila potem redno vsako sredo do pozne pomladi. Predavanja in diskusije bodo o sledečih problemih: 1. demokracija in diktatura, 2. fašizem, 3. stanovska država, 4. obrtni zakon in druga naša socialna politika, 5. spolno vprašanje in 6. otrok in družba. To snov bodo obdelovali ti-le ss. predavatelji: Angelo Cerkvenik, dr. Celestin Jelenc, Koš Ljudmila, Ciril Štukelj, dr. Henrik Tuma in Vodetova Angela. **Za delavsko šolo se mora vsakdo prej prijaviti.** »Svobodaši« naj se prijavljajo v društveni pisarni vsak delavnik med 8. in 12. uro dopoldne in 4.—7. uro zvečer.

V tej sezoni smo imeli že tudi dva uspela prosvetna večera, ki jih organizira naš »ceremonijalni mojster« s. Vuk. Za ljubljanski proletarijat je bil zlasti navdušujoč prosvetni večer 25. t. m., ko je gostoval pevski zbor »Svobode« iz Javornika, kjer naši sodrugi upravljajo tudi občino.

Delavski oder bo kmalu preстал krizo, v katero zaide od časa do časa. Nima namreč denarja za plačevanje režiserja, pa bo morda nekaj časa manj umetniški, pa toliko bolj požrtvovalen. Mi vemo, da je treba nagraditi tudi duhovno delo, pa če ni denarja, se mora pač režiser-umetnik zadovoljiti začasno samo s slavo. In slavo si je pa že marsikak režiser po zaslugi naših igralcev pridobil. Kdor želi še več, mu začasno radi pomanjkanja financ ne moremo ustreči.

Pevski zbor bo to sezono zrel za nastop. —1.

Maribor. — Rekordni obisk ob pri- tki prvega prosvetnega večera maribor- ske »Svobode«. — V sredo, dne 8. no-

vembra, se je vršil prvi prosvetni večer »Svobode« v letošnji zimski sezoni. Za to prireditev je vladalo veliko zanimanje med delavstvom in, kar je najbolj razveseljivo, zlasti med mladino. Še pred 8. uro zvečer je bila dvorana Delavske zbornice natrpano polna, pa še vedno so prihajali novi obiskovalci, ki so že morali ostati v predsobi, ker v dvorano ni bilo mogoče več priti. Prosvetni večer je otvoril s. prof. Teplý s kratkim nagovorom o pomenu in namenu izobraževalnega dela »Svobode«. Nato je nastopil mešan zbor »Svobode« s pesmijo »Pozdrav« in pa »Zaljubilo se je solnce«. Zbor je bil v prav dobri formi in so njegove pesmi užgale poslušalce, ki so dali duška svojemu razpoloženju z dolgotrajnim ploskanjem. Globoko se je dojmila navzočih recitacija s. Štandekarja, Aškerčeva »Pesem o premoğu«. S. Štandekar pa je tudi v resnici recitiral globoko občuteno in s patosom. Žel je burno pohvalo. — Nato je sledilo predavanje s. prof. Stupana o »Današnji Nemčiji«. V svojih izvajanjih je podal historijat razvoja povojne Nemčije od revolucije l. 1918 do današnjih dni. Zlasti je lepo razložil prve početke reakcije v republiki, do prevzema vrhovne državne uprave po zastopniku vojaške kaste in eksponentu junckerjev, današnjemu državnemu predsedniku Hindenburgu. Kot vzroke za razvoj fašizma je omenil predavatelj ponižanje premagane Nemčije in pojav velike gospodarske krize z vsemi neprijetnimi posledicami. V zvezi s tem je govoril predavatelj o mnogoterih napakah delavskega gibanja v Nemčiji, katere so zmago fašizma še pospešile. Razkol v delavskih vrstah je rodil v Nemčiji najbolj žalostne posledice: fašistično diktaturo. Hitler je zavladał Nemčiji s pomočjo oboroženih band, potem ko se je spoprijaznil i z junckerji i z industrijski- mi magnati, ki so mu tudi že prej nudili vso mogočo pomoč. Kažoč na gorostasne krivice, ki se gode delavstvu pod fašističnim gospodstvom, medtem ko imajo kapitalisti vsega v izobilju, je predava- telj izrazil svoje prepričanje o tem, da ta režim ne more biti stalen, kajti obljube fašizma so ostale neizpolnjene. Zanimivo predavanje so navzoči poslušali z največjim zanimanjem in so predavatelja nagradili s ploskanjem. — Nato je sledil še ponoven nastop mešanega pevskega zbora, ki je tudi to pot navdušil, nakar je govoril s. Teplý zaključne besede in je obenem povabil vse navzoče na disku- sijo, ki se bo vršila prihodnje sredo, dne 15. nov. v Delavski zbornici. — Le naprej po začrtani poti!

Mežiška dolina. — Izobraževalni te- čaj se je pričel v nedeljo 12. novembra.

Dopolodne je bil v Črni, popoldne pa v Prevaljah. V Prevaljah se vrši tečaj za kraje Leše—Prevalje—Guštanj. V Mežici in Črni se pa vrši menjaje. Sodelujejo »Svobode«, strokovne organizacije in zveza delavskih žen in deklet. Obisk v Črni-Mežici je mnogo boljši nego v Prevaljah.

Črna. Pretresljiva vest je odjeknila dne 1. novembra po našem naselju, da je po kratki boleznii umrla naša prva članica »Zveze delavskih žen in deklet« sodružica Katrica Šahmanova. Katrica je bila zvesta članica naše Zveze in marljiva sotrudnica »Svobode«. V 26. letu starosta je kot mlada proletarska mati že nastopila težko pot življenja. Zato je tudi razumela gibanje proletarske žene in je z veseljem sledila našemu delovanju. Das, ljubljena od svojih domačih in cenjena od svojih sodružic, ji je vendar skrb, katera tlači vsako proletarsko mater, ležala kot mora v njenem srcu, da je vidno venelo njeno sveže lice in da so njene oči vedno nekam žalostno gledale v bodočnost. Katrica, ni Te več! Tvoja borba je končana, našla si mir v grobni tišini, kamor smo Te položili dne 3. novembra. Kdo si nam bila, o tem so pričali številni venci ob Tvojem mrtvaškem odru, od naših organizacij in prijateljev. Polnoštevno so se udeležile pogreba članice Z. d. ž. i. d., kakor tudi sodrugi. Celó iz Mežice so prihiteli v lepem številu sodrugi, da jo spremijo na njeni zadnji poti. Katrica! Smrt Te je rešila. Nič več ne boš okušala grenkobe in gnusobe sveta, počivala boš, me pa bomo nadaljevale borbo za človeške pravice in pravice vseh proletarskih žen. Obljubljamo Ti, da se bomo borile in vztrajale do končne zmage. Pogrešale Te bomo. Pogrešali Te bodo tudi Tvoj ljubljeni mož in Tvoja ljubka štiriletna hčerkica ter vsi domači. — Sodružica Katrica, naj Ti bo lahka zemlja. Tvojemu možu, našemu zvestemu sodrugu, in vsem ostalim izrekamo ob priliki težke izgube naše najiskrenejše sožalje!

Mežica. Tukajšnja podružnica »Svobode« je priredila v nedeljo, dne 29. oktobra 1933 vinsko trgatve, katera je nad vse dobro uspela. Obisk je bil zelo dober in tudi razpoloženje med delavci-sodrugi je bilo veliko. Zato delavci in delavke, sodrugi in sodružice, v obilnem številu posečajte prireditve, ki jih prirejajo prave delavske kulturne, strokovne in gospodarske organizacije. Družnost!

Koroška Bela. — Delo pevskega odseka javorniške »Svobode« v bližnjem času. Pevski odsek javorniške »Svobode« je eden izmed najboljših pevskih zborov

Gorenjske in se prav lahko kosa tudi (marsikaterim drugim zborom. Marljivo vadi in v kratkem je pokazal uspehi svojega dela. Priredil je te-le koncerte: 1. v nedeljo, dne 12. nov. t. l. koncert v Delavskem domu na Savi ob 8. uri zvečer. Spored je bil izbran in vseboval je precej novih pesmi, tako delavskih, narodnih in umetnih. 2. V nedeljo, dne 19. nov. t. l. se je vršil koncert na Javorniku pri Konjčiču ob 8. uri zvečer z istim sporedom kakor prejšnjo nedeljo na Savi. 3. V soboto, dne 25. novembra 1933 je pohitel zbor v Ljubljano, kjer je sodeloval na delavskem prosvetnem večeru v Delavski zbornici, drugega dne ob 3. uri popoldne je imel koncert v Ljubljanskem radiu in na večer (v nedeljo) je pa imel koncert na Stari pošti v Kranju za kranjske sodruge in prijatelje petja. Načrt je bil torej obširen, vendar je uspel, saj ima zbor vse kvalifikacije zanj.

Celje. — Delavska telovadna in kulturna zveza »Svoboda« je za mesec november izvedla sledeč program: V soboto, dne 25. novembra je bil prvi prosvetni večer v Narodnem domu ob 20. uri. Na prosvetnem večeru so sodelovali pevski in tamburaški odsek. — Redne pevske vaje se vrše ob torkih in petkih zvečer v društveni sobi. Ob pondeljkih in četrtekih so pa istotam vaje dramatičnega odseka. Dosedaj se je vežbalo samo z govornim zborom, sedaj se bo pa začelo tudi z dramatiko in bomo pripravili v kratkem vpriizoritev večje socijalne drame. Kdor ima veselje za dramatiko, je vabljen. Šahovski odsek ima pa svoje redne vaje ob sredo. Ker je pristopilo v zadnjem letu novih šahistov, bomo igrali letos še enkrat turnir. Da se pogovorimo o tem turnirju in načinu igranja, so se sestali vsi šahisti v soboto, dne 18. nov. ob 20. uri v jedilnici Javne kuhinje. Isti priliki je bil razglašen rezultat tega turnirja. Za otvoritev zimske sezone so pa na to odigrali simultanko pri mojstru g. Diehlu. Pričelo se je tudi z nemškimi tečajem, kakor vsako leto. »Svoboda« si je postavila za zimsko sezono torej prav pester spored. Naj bi spričo tega ne bilo nobenega njenega člana, nobenega marksističnega delavca in nameščenca, ki bi ostal doma in ne podprl svoje najvažnejše kulturne organizacije pri njenem stremljenju. »Mi« na plan! Sodružica, sodrug! Preosnovali bomo naše dramatične vaje. Od sedaj naprej se bomo poleg priprav za govornile nastope bavili tudi z dramatiko in enkrat tedensko se bodo vršila predavanja. V četrtek, dne 16. novembra je režiser Košič začel režirati Galsworthyjevo dramo »Borba«.

Na tečaj s takim prenovljenim programom lahko pride poleg rednih obiskovalcev tudi še kak začetnik. Vsak, kdor je prenehal obiskovati dramatiko, naj se vrne!

Trbovlje. — **Prosvetno delo »Svoboda«.** V nedeljo, dne 29. oktobra, je priredila tukajšnja »Svoboda« svoj I. prosvetni večer v letošnji sezoni. Moški zbor »Svobode« bi moral zapeti tri pesmi, in sicer: »Zbujenje duhov«, »Trudno srce« in »Dani se«; zatem bi morala slediti deklamacija »Občinstvo« (Kurt Tucholski-Tone Maček) in nastop govornilnega zboru z Fran Albrechta »Spev proletarcev« in »Proletarski maj«. Kot zaključek se je predvajal film »Tam na Volgi« po Tolstega romanu »Vstajenje«. Žal »Svoboda« ni mogla izvesti program v celoti, ker je bilo s strani sreskega načelstva v Laškem dovoljeno samo prednašanje pesmi »Trudno srce« in predvajanje filma, vse drugo je bilo prepovedano. Prenapolnjena dvorana je dokaz, kako priljubljeni so prosvetni večeri »Svobode« pri delavstvu in bi bilo želeli, da se kulturnemu delovanju »Svobode« ne delajo ovire. Tem poton, se zahvaljuje »Svoboda« vsem obiskovalcem za lep obisk, posebno še sodružicam in sodrugom iz Hrastnika in se priporoča tudi za nadaljnje prireditve.

Ptuj. — Tukajšnja podr. »Svoboda« je obnovila tamburaški odsek, katerega uči s. Kralj Alojz. Ss. tamburaši imajo veliko veselje in zanimanje za glasbo. Vaje se vrše redno vsak teden. Tudi dramski odsek se je vzdramil in začel z vajami. Vprizoril bo Etbin Kristanovo dramo »Zvestoba«. — Vidi se, da kljub začasnim republiki vseh prireditev članstvo ni izgubilo glave, marveč nastopa še z večjim ognjem in požrtvovalnostjo.

Tržič. — 26. novembra smo uprizorili Moškričevo socialno dramo »Rdeče rože«. Tudi njegovo »Razkrinkano moralno« bomo spravili na oder. Cankarjevo obletnico bomo proslavili z vso pijeteto, klj jo čutimo do tega našega glasnika. **Knjižnica »Svobode«** je odprta vsako nedeljo od 9. do 11. ure dopoldne.

Šoštanj. — Članstvo pri nas narašča in se dviga zanimanje za »Svobodo«. 25. in 26. novembra smo uprizorili »Tri vaše svetnike«.

Izobraževalno delo leščanske »Svobode«.

Leščanska podružnica »Svobode« je spet začela z živahnim izobraževalnim delom. Sicer pa že leto dni ne miruje in je imela letošnjo pomlad nekaj uspelih

predavanj, pa tudi v poletju ni mirovala, marveč je prirejala izlete in dve veselici, da si s tem za zimsko sezono nabavi sredstev. Ta sredstva je delno porabila za izpopolnitev knjižnice, ki je odprta vsako nedeljo dopoldne in je lepo posečana. Začela je tudi s predavanji in za otvoritev je predaval v nedeljo, dne 12. noembra t. l. s. Cvetko Kristan z Jesenic o »Strahotah svetovne vojne« ob spremljevanju skioptičnih slik. Predavanje je bilo prav lepo obiskano, nad 80 navzočih je bilo. Predavanja se bodo vršila po možnosti vsako drugo nedeljo. Prihodnje bo menda na praznik 8. decembra t. l. Dalje je obnovil svoje delovanje tudi tamburaški odsek, ki pridno vadi. Ustanavlja se tudi dramski odsek in tudi pevski odsek bi bil pozdravljen. Tako se delovanje podružnice, ki ima že okrog 40 članov, spet obnavlja in to je treba pozdraviti, saj so leščanski delavci zelo, zelo potrebni izobrazbe v pravem proletarskem duhu. In to jim nudi poživljena »Svoboda«.

Izobraževalno delo podružnice Zveze delavskih žena in deklet na Jesenicah se je spet pričelo. Vršita se dva cikla predavanj: prvi vsak torek ob pol 8. uri zvečer v Delavskem domu na Savi, ki bo trajal tja do maja pr. leta, drugi pa na Javorniku pri Konjiču (Spl. gosp. in konz. zadruga), kjer se vršijo predavanja vsako prvo in tretjo sredo v mesecu. Predavanja so zdravstvena in vzgojna. Njih obisk priporočamo vsakomur. — Poleg tega ima ista organizacija tudi tečaj nemškega jezika, in sicer vsako sredo od 4. do 6. ure pop. za šolsko mladino, vsak četrtek od 7. do 9. ure pa za odrasle. — Dalje prireja Zveza — zlasti na Javorniku — vsakomesečne prosvetne večere s sodelovanjem javniške »Svobode«. Prvi se je že vršil in je lepo uspel. Izobraževalno delo žena je pozdraviti, kajti osvobojenje mož je odvisno v veliki meri od zavednosti njihovih žena.

Diskusijski večeri Saveza metalskih radnika na Jesenicah.

Podružnica kovinarske strokovne organizacije na Jesenicah je sklenila prirediti diskusijske večere, ki bi se vršili na Jesenicah v Delavskem domu en teden ob pondeljkih, drugi teden ob petkih, pričeni ob 6. uri zvečer. Na teh večerih bi se obravnavala zlasti organizacija strokovnih organizacij, bratovskih skladnic, gospodarskih organizacij, socialno-politična zakonodaja, vprašanje delavskih zaupnikov in pod. To delo, ki se je pričelo v pondeljek, dne 20. nov. t. l. moramo pozdraviti in mu želimo uspeha.

Nova podružnica »Svobode« v **Zadobrovi** pri Ljubljani je po dolgih mesecih vendar-le dobila odobrena pravila. Pravila so šla tudi pred ministrstvo za telesno vzgojo; ministrstvo jih je odobrilo. Ustanovni občni zbor bo menda prvo nedeljo v decembru.

V **Novem mestu**, v dolenski metropoli, bo tudi začela delovati »Svoboda«.

Rogaška Slatina. Naše bodoče kulturno delo bomo usmerili predvsem v poglوبيtev marksizma, to je s predavanji o najbolj aktualnih vprašanjih sedanjosti; v tem smislu smo se obrnili na s. prof. Teplega in ga pripravili, da bo imel v tej jesensko-zimski sezoni kaka tri predavanja. Za eno predavanje bi pa želeli centralnega predsednika s. Štuklja, in sicer o zgodovini delavskega gibanja v splošnem. Spopolnjevali se bomo še s pazljivim čitanjem »Svobode« in z novo knjigo Cankarjeve družbe »Naš svetovni nazor«. Toliko glede našega vzgojnega dela.

Dramatika: Znano Vam je, da smo za naše predstave imeli vedno na razpolago dvorano v Rogaški Slatini. Volitve v Delavsko zbornico so nam to vzele, in sicer je bila stvar sledeča: Jaz in s. L. sva bila v volilnem odboru za volitve v Delavsko zbornico in sva šla v tem svojstvu agitirat med slatinske delavce. Rav-

natelj je imel ravno sestanek zdraviliškega delavstva v Ton-kinu, na katerega pa mene in s. L. ni pustil, midva sva pa pred vhom čakala in dala vsakemu proglas Strokovne komisije in »Delavca«, da je vsak prišel v dvorano s proglasom in »Delavcem«. Seveda zdraviliški ravnatelj je bil silno ogorčen (agitiral je za »ta plave«) in je tam dejal, da dvorane ne dobimo več. Seveda mi nismo mogli pustiti svojega proletarskega prepričanja za dvorano, ker vemo, da jo bomo kljub temu dobili. Vidite, sodrugi, zato naš dramski odsek v tej sezoni ne bo mnogo delal ali pa nič. Krivda seveda ni na naši strani.

Pevski odsek: Pridno imamo vaje, misliji smo imeti koncert v Ptuj, a ga oblast ni dovolila.

Torej naše delovanje se bo vršilo v tej sezoni z utrjevanjem možganov v marksističnem duhu. — **B. J.**

Ustanovni občni zbor podružnice »Svobode« v **Slovenski Bistrici** se je vršil 27. oktobra. V odbor so bili izvoljeni: sledeči sodrugi: predsednik Sovič Ludvik, podpredsednik Krajnc Ludvik, tajnik Skerbinek Franc, blagajnik Tomažič Anton, nam. Šega Jernej; odborniki: Mlakar Rudolf, Popotnik Miha, Mlinar Ferdo; v nadzorstvo: Skerbinek Andrej, Finšinger Ivan.

Iz življenja naše intelektualne mladine

V poslednjem času so se začeli zanimati za našo revijo in za naše gibanje tudi nekateri posamezniki iz vrst mlade, brezposelne intelektualne mladine. Ta mladina preživlja danes še prav posebno težke čase: dovršila je z uspehom šole, zaslužka in zaposlitve pa ne najde nikjer. Meščanstvo, ki stoji samo brez gave sredi kaosa kapitalističnega sistema, jo skuša sicer še obdržati zase — z različnimi obljubami in tolažbami. Toda tega ima človek, ki hoče delati, razživeti svoje sile in predvsem tudi jesti, kmalu dovolj. Zato ni čuda, če so začeli posamezniki iz te mladine razmišljati o svojem položaju, obenem pa tudi o današnjem sistemu prav kritično. Tej misleči mladini bomo odstopili v vsaki številki naše revije pod gornjim zglavjem nekaj strani, da nam v njih poročajo o svojem življenju in stremljenjih. (Opomba uredništva.)

K tečaju brezposelnih učiteljev 19.—21. X. v Ljubljani.

Tečaj so priredili ljubljanski brezposelni učiteljski abiturientje pod sekcijo JUU in o njem se je že pisalo v drugih dnevnikih. Dobili pa smo zanimiv dopis, ki je vreden, da ga tu priobčimo.

Kaj se je delalo v glavnem? Porabilo se je mnogo denarja po nepotrebnem. Plačevanje hrane, prenočišča in cele vožnje bi lahko odpadlo, ako bi v časopisih enostavno vprašali, ali se strinja jo vsi s podano resolucijo, in končni efekt bi bil isti, kakršen je sedaj! Tri dni se je v čuvstveni razgibanosti nezavedno tipalo po lobanjah in ugotavljalo poleg materialne krize tudi občutno duhovno!

Ves problem brezposelnosti in zaposlitve se je reševalo z ljudmi, ki so še vedno sužnji čustvenih pojavov, kakor: afekta, demagogije, frazologije, znanstveno neutemeljena prepričanja itd. Vsako reševanje iluzornih problemov in motrenje meglenih pojmov kaže duhovno neorjektiviranega, duhovno nezavednega, lahko bi skoraj rekel: duhovno »nezavestnega« človeka. Tej duhovni krizi je pri mnogih krivo pomanjkanje premočnih sunkov (injekcij, udarcev) materialne krize. Kdo nima duhovne krize, ima pa navadno občutno materialno: Lačen človek misli globoko, samosvoje in samostojno. Sit pa le neizkustveno ugotavlja, obljublja in skoraj nič več.

Neprijetno je operirati na tečajih — kjer bi naj bila zbrana mlada inteligenca — z reflektiranjem na duhovno nerazsodnost mase! Nastaja vprašanje: Ali je bil tečaj prirejen prirediteljem za njih individualno korist ali pa udeležencem? Če so zahtevali udeleženci svoje in odbijali podano, zakaj se ni to že v naprej preračunalo in zakaj se ni upoštevalo vsaj na tečaju samem? Zakaj se ni dopustilo nobenega oddaljenja od nekonkretne snovi, ko pa so bili vsi udeleženci prežeti z zahtevo rešenja kakršnekoli zaposlitve, odnosno službe, ki jim pripada? Torej je bil tečaj le neko fingiranje pomoči iz raznih strani, neko nerealno obljubljanje in pomirjevanje ter odtegovanje od glavnega problema, radi katerega smo se zbrali?!

Ljudje! Ali nismo zmožni in sposobni poklica, ki nam pripada? Smo manjvredni? Smo vam brezpravna bitja, brezdušni stroji, brez moralnega čuta, brez notranjega bogastva — npravnstvenih zakonov? Zakaj nas potem ponižujete z milostnim (!) izkazovanjem »sočutja«? Zakaj nam potem tako zviška »delite« podpore (400 Din mesečne nagrade za »nastavljenca«!)? Mi ne rabimo miloščine! Nismo berači! Pravico nam dajte!! Na naše bolešno, »molčeče vpitje« odgovarjate s filistrskim nasmehom trebušastega predsodka in z deljenjem miloščine.

In na ta vzrok ste metali pomirjevalne besede. Lepo in globoko zvoneče, votle, prazne besede.

Inteligenca ni nerazsodna masa, ki se jo vodi z raznimi demagogijami, nego ona je znanstveno utrjen činitelj. To je skrajno podlo in neznačajno — puščati te ljudi v nerazsodnosti in jih kot takšne gnesti ter izrabljati! To ni postopanje tovariša s tovarišem! Takšno postopanje s tovariši, ki bi naj kot inteligenca vzgajali narod, je pod častjo inteligenta, mislečega bitja! Toliko »apilirate na stanovsko čast

in se zgražate, ako zalotite kolegico pri pranju, kolego pri lopati td., ne zgražate se pa nad svojim lastnim duhovnim stanjem ter svojim početjem.

O tečaju pa mislim, da končno vendar ni bilo le izgubljanje časa (!), kajti pomanjkljivost pozitivnih, rešenih sklepov pri debatah — odkriva potrebo po odločitvi za intenzivno delo v izpopolnjevanju samega sebe in, ko si bomo o vseh problemih popolnoma na jasnem, bo reševanje in sklepanje mnogo uspešnejše ter izdatnejše. Pogledati moramo vsaki stvari do jedra, pravzroka, da zagrabimo vsako bolezen pri kralji, da vemo z njim operirati, kakor z elementom, od raznih strani in iz raznih poprišč ugotovljenim, ter razjasnjenim, da ga lahko vtaknemo v razne empirično pridobljene formule in zakone, potom katerih bi bilo potem vsako sklepanje mnogo olajšano in bi bila debata res debata mladih inteligentov — diplomiranih učiteljev in učiteljic. Znanstveno razglabljanje in uganjanje, domnevanje, tipanje in prepričevanje! Znanstveno razglabljanje in ne vsiljevanje nerazjasnjene misli nepoučenim s strani močnejših in izključevanje kakršnekoli opozicije iz debate, nego stremljenje inteligentov po jasni resnici!

Seveda nastane tu vprašanje o inteligentih in intelektualcih. Kratka karakteristika medsebojnega odnosa bi bila: Intelektualec pride potom talenta, razuma — do spoznanj, ki tvorijo inteligentu bistvo življenja. Spozna jih, a jih ne doživlja, ne čuti odgovornosti zanje do svojega npravnstvenega čuta in do skrupnosti, zato jih uporablja za svoje negativno, egoistično individualno usmerjenje.

H koncu moram pripomniti, da vse te besede niso nastale po iniciativi mojih strahopetnih tovarišev, tako tudi niso om zanje odgovorni. Na tem tečaju je bila poleg drugih debat najzanimivejša o »mea culpa«. Predavatelj dr. K. Ozvald je končal svoja izvajanja z omembo kritičnega stanja sedanje šolske mladine in pri vprašanju po krivcih, je menil, naj vzklikneta »mea culpa« tako šola, kakor dom. Tedaj je vprašal nek tečajnik, kako je to razumeti, ko pa sedanjih razmer nista zakrivila šola in dom kot svobodni zajednici, ker nista svobodna. Odgovorja le, kdor je svoboden, kdor vodi, misli in vlada. Udeležencem.

O samomorih dijakov.

V zadnji številki »Mladega plamena« je bila kratka notica o samomorih dijakov in kot vzrok nekega slučaja je bilo omenjeno »iskanje boga...« Menda dotičnemu dopisniku samemu stvar ni dovolj jasna, poskusimo jo razjasniti.

Dobo mladosti moremo označiti kot dobo nemira, notranje razdvojenosti, vagabundstva, doslednega ter intenzivnega, lahko bi rekel: mrzličnega in neučakanega iskanja ter nastajanja. Da pa najdemo prazvroke, se bom nekoliko poslužil genetskega postopka.

Prvo je, kdo rodi otroka in kje, kako ter kdaj se ta razvija. Pri starših igra glavno vlogo fizično, psihično ter gospodarsko stanje. Potem pridejo pri razvojniku krajevne, časovne ter duhovne prilike, v kratkem vsesplošno okolje. Zelo važno vlogo pa igra razvojnikova impulzivnost, ambicija, intuicija, v kratkem: notranji vzgon — fizični (rast — odpornost) ter duhovni (notranji npravstveni zakoni — odpornost). Ako poteče ves razvoj mirno, brez značilnejših nedostatkosti (v mladostniku, v okolju), brez prevelikega nasprotstva vseh faktov in mladostnikovih notranjih zakonov, se rešijo porajajoči konflikti kolikor toliko vsestransko ugodno in odpade katastrofa v mladostniku. Važno je tudi, ako živi razvojniki pri starših ali ne in ako jih sploh ima. (Pod »dnevnik« bomo navajali besede pesimističnih, romantičnih »individualistov«, pod »zapiski« pa besede optimističnih, praktičnih »socialistov«. Prvi so uživali vzgovo staršev, drugi pa samovzgojo!) Otrok s starši živi v veliki odvisnosti od njih. N. pr.: Pedagoško neizobražen roditelj vzgaja v »sveti poslušnosti« do sebe: »Če ti rečem — zlezi v peč! — moraš zlesti! Če ti rečem — to je belo! — je belo, dasi trdi drugi, da je črno!« Vseplošno nasilje (neumnosti nad umom)! V slučaju pomembnejše duhovne neenakosti čuti otrok neprijetno in nepravično tiranijo svojih roditeljev (navadno se potencira to na enega, ki je sploh tiran, avtokrat vse družine) — nerazumevanje svojih otrok — in s tem se jači konflikt v samem sebi: otrokovi notranji zakoni (»svet!«) zahtevajo njegovo slepo poslušnost ter pietetsko spoštovanje do staršev... — »Oh, kako morejo biti ti ljudje tako vsakdanji in brez vsakega, pa popolnoma vsakega razumevanja. Ne čudim se, da lahko starši spravijo človeka v grob. Kako se mi to gnusi!« (Dnevnik) Tedaj si hoče mladostnik izpremeniti okolje, pobegniti od doma, uiti iz »revirja nasilnosti«. Ako je močan (t. j. ako ima v sebi mnogo negativnosti, da premaga »pedsodke svoje notranje npravstvenosti«), pobegne: »Domači in vsi skupaj naj gredo k vragu! Ponoči pobegnem na Pohorje!« (Zapiski). Ako pa je slab (t. j. pozitivnost — npravstveni zakoni so močnejši), ostane in trpi. »Moral bi proč, toda tudi tega ne morem. Šel bi v samo-to, toda ne bilo bi bolje.« Na koncu pa

pove: »Med množico je človek bolj sam, kakor v hribih.« (Dnevnik). Torej le sluti, da bi moral pobegniti, pa je priklenjen, onemogel. Obenem pa hrepeni po zlati prostosti: »Tako zase bi zaživel neko novo, prosto, svobodno in svetlo življenje, pa me razmere in okoliščine silijo, da ne živim, temveč životarim.« (Dnevnik).

Sedaj pride ono »iskanje boga«. Samo zaradi te zadeve se človek ne ubije, ker mu to preprečijo njegovi notranji zakoni. Instinkt, slutnja je močnejša od razuma. Končno pa je materializem neke nove vrste »religija«, kar potrjuje historično premotren odnos znanstva do religije. Res, da izgubi človek z vero v »Boga« vero v vso nadvladajočo iluzornost in odgovornost do vseh religijsko vzetih pojmov. Alj baš to občutje bi naj vzdignilo, poplementilo človeka, ko začuti odgovornost do sebe in človeštva, ko se »zave«, osamosvoji, se postavi na lastne noge in realna tla. To vzdigne človeka, ne pa upropasti. Pač pa moramo računati z razpoloženjem, v katerem ga spremljajo te misli in odkod to razpoloženje. Sproščenje starega naziranja (v našem slučaju verskega) vpliva na mladostnika omamno, kakor žrebetu, ki se sprosti ogradi in zadira svobodo. Toliko vidi okoli sebe, toliko novega, čemur išče razlage. Brez vodnika, prijatelja svetovalca, avtoritete, si razlaga vsak (pedagoško neorganiziran) motiv po svoje, kakor mu pač dopuščajo duševne zmožnosti. »Človek je veliko bolj komplicirana stvar, kakor se dozdeva.« »Manche Menschen benützen ihre Intelligenz zum Vereinfachen, manche zum Komplizieren.« (Dnevnik). »Človek uporablja svoj razum za kompliciranje stvari, ki si jih hoče poenostaviti...« (Zapiski). V njem je vse neurejeno in v glavnem (za naše pojme) nezadovoljivo razjasnjeno. »Razdvojen sem v sebi, v meni se nekaj lomi, borim se z njim in ne najdem odnosov do njega. Mogoče sem še premlad, da bi dojel njega v vsej njegovi moči in sili, toda popolnoma dojeti ga nihče ne more in vsi samo blodimo ter iščemo resnico.« (Dnevnik). V omamnem občutju svobode in medli zavesti samega sebe se hoče izmeriti: priti sebi do dna. Brez pomoči izkušenega pa je nevarno vmešavati svoj razum v čuvstvene zadeve. »Večkrat — na samem — čutim v sebi vrzel, ogromno vrzel, neskončno brezno — vso temno in grozno. Tedaj me je strah — in bežim...« (Zapiski).

Da se še malo oddaljim od »iskanja boga«, opišem mladostnikovo občutje samotje (ki pa je vendar v precejšnji zvezi z združitvijo s »praenergijo«). V glavnem je tu pomanjkanje življenjskega

druga. »Včasih se mi zdi, da sem popolnoma sam, oh tako grozno sam! Okrog mene je vse telo v žareči vročini in smrti, nad menoj pa vise svinčeni oblaki. In takrat čutim tako prokleta onemoglost, da bi zavrnil in poklical na pomoč, čeprav vem, da bi me ne razumeli in se mi smehljali, kakor vedno je in je tudi vedno bilo. Nihče me še ni razumel. Zato sem pa tudi najraje sam, sam. Preveč sem vase zaprt, zato me pa nihče ne razume, še N. (dekle) ne in to me najbolj boli. Toda ona je dobra in njena duša je lepa in čista. Čutim, kako me življenje trga in lomí, življenje s svojimi mrzličnimi fantazijami, s svojim bojem in divjo upornostjo, da, to so stvari, o katerih moram pisati... Kar hočem povelečevati, so morilci izgubljenih nad, blazni ljubimci življenja, giganti, ki so se v ti-sočernih mukah, sredi strahu in tragedij borili s silovitostjo, da se je življenje v svojih temeljih majalo.« (Dnevnik). Tedaj začuti mladostnik potrebo po dnevniku, da se mu izpove. »Dnevnik zapre človeka vase, ga individualizira (potencial njegovo notranjost), ga naredi nesocialnega.« — »Sam — v množici!? Ne preostane drugega, kakor pretvarjati se; »tuliti z volkovi«. Zadržana naravna potreba rodi sovraštvo do sveta, resignacijo, apatijo itd. »Nesnaga« naj gre iz tebe. Naj te ne bo sram pred seboj in družbo odvréči svoj »gnoj«, ne kuhaj ga sam v sebi, ker se potem po njem okužiš v vsej svoji notranjosti in (kot mlad človek!) namesto v optimizmu, se izživljaš v negativni usmerjenosti. Če se moraš smejati, smej se, če si žalosten, joči itd. Ako se ti pri tem ljudje reže (Ernest Toller: »...ljudje moré s smehom!...«), reži se jim še ti. Kdor hoče živeti, mora lagati in goljufati sebi in drugim. To je usoda »klovna v svetovnem teatru«. (Zapiski) — Iz vsega tega je torej razvidno, da je nasprotje med »mladim« in »stariim« nujno in — ali bi bil нравstveni čút (težnja in zahteva) v mladini tako močan, ako bi ne bilo prevelikega nasprotstva med dosedanjim in porajajočim. Tu ne pomaga zakrivanje in nasilje, ker lepa misel je kakor živa voda, ki je ni moč zatreti ali vsaj preprečiti tok. Upanje je v človeku, v človeštvu; z njim je nasičeno svetovno ozračje. In »Kristus je bil križan, Gandhi zaprt... Težko je misliti in čakati!« (Zapiski).

Vrnimo se torej preko »čakanja« nazaj k »iskanju boga«. Pretirano hlastno iskanje končne, ugodne rešitve, dovede človeka do občutja praznosti, izmerjenosti ter nedostatnosti svoje lobanje. Tedaj mora človek znoretí, a tak slučaj je redek in patološki. Instinkt je v človeku tako močan, da ga odvede od sličnega

brezplodnega iskanja. Kočljivo pa je, ako so starši versko globoko čuteči in zahtevajo isto od svojih otrok. Nastane konflikt v duhovni neenakosti. Na eni strani globoko zasidran verski čút »starih«, na drugi pa vzgojno nesistematično doprinešeno neurejeno novo naziranje v mladini. V toliko je torej krivo ono »iskanje boga«, kar pa ni glavni vzrok, nego motiv v kompleksu motivacije katastrofe.

Ako pa presodimo ves problem trezno, uvidimo, da ni duhovne akcije, duhovnega konflikta brez fundamentalne materialne potrebe. Ako je mladostnik bolehné narave, fizično manj odporen, se mu s tem potencira čúvstvenost (občútljivost) in nagib k pesimizmu (melanholik!). Neke vrste občútje svoje in splošne duhovne nemoči. Zraste konflikt med zahtevami svojih notranjih zakonov in zunanjo »možnostno resnico«. Povsod vidi samo zlo in blato, kar mu postane po malih izkušnjah sugestivni moto v življenju in iskanju. »Kar rabim, je zaničevanje življenja...« — »Das Leben ist, glaube ich, eine Dummheit und eine Schande — Henley.« (Dnevnik.) Nezavedno se spušča v intenzivno iskanje zla, da tem bolj začuti pomanjkanje dobrega v svetu in neke »praznine« v sebi. »... Kaj jo je vodilo k meni, k mojim praznim dnevom, k mojemu življenju, ki me je v mojem črnem obupu gnalo na zakotne ceste. Kaj? — V meni pa je bila tema. Nasičenost vsega, le sovraštvo, ki je zmagovito šlo svojo pot v spoznanju, da česa nedostaja meni, nedostaja — vsem, le da se tega manj zavedajo.«

Pesimizem, ki pa je sicer značilen za dobo dozorevanja, izvira v »slabih izkušnjah« in ne direktno (!) v materiji. »Tako mlad, pa pesimist! Ne, saj nisem, le neučakan sem, hlasten in v naglici mi mora spodleteti vsaka stvar. Sicer pa te stvari niso važne, važni so načrti, ki čakajo. »Ne, sedaj ne, ne morem!«, si pravim vedno ter čakam, iščem miru in ustalitve. Miru iščem in vem, da bi ga mogel najti le v dekletu.« (Zapiski.) Iz prejšnjih besed vidimo, da izvira tak pesimizem (ki pa je bolj — skeptizem!) v glavnem v nedoživetju »prave ljubezni«, kar pa ima za posledico le resignacijo, maščevanje (seksus!), apatijo (ne, sedaj ne, ne morem!) in ne samomor. Temu »pesimizmu« nadvladuje optimizem (ker vendar še nekoliko upa!), ako je sploh (mladostnik) tako razvit, da čuti potrebo, hrepenenje, ako ni flegmatičen indiferentnejš (kar je manj navadno in še tedaj le — igrano: »tiha voda!« Drugače je s fizično nedostatno razvitim).

Ugotovili smo torej dosedaj vzroke: 1. Otroke vzgajajo pedagoško neizobra-

ženi starši v popolnoma starem duhu. 2. Fizično stanje mladostnika — prirajeno (starši) ali pridobljeno (dispozicija in okolje). Iz tega čutimo: a. Pomanjkanje pedagoške organiziranosti v sprejemanju novega. b. Pomanjkanje zdravstvenega (fizičnega in psihičnega) nad-

zorstva. 3. Pomanjkanje socialne pedagogike in socialnega čuta sploh (šola!). Povod pa daje šola — kulturno žarišče mladine — »Eno življenje imaš in en konec: Smrt!« (Dnevnik.) Omenjeni faktorji pa so le izraz sodobne družbe...

Terep.

Kronika

Vsi Židi za Hitlerja! Po fašistovski »revoluciji« so začeli Jude v Nemčiji preganjati kot divje živali, pretepali so jih, pobijali, mučili do smrti, med smehom populičnih tolp so jih vlačili po cestah kot oskrunjevalce krščanskih deklet, pometal so jih iz vseh uradov, izgnali iz vseh svobodnih poklicev, onečaščali so grobove njihovih očetov, proglasili so jih za ljudi brez časti in brez pravic, prepovedali so jim zakone s krščanskimi dekleti, njihove otroke vsak dan pretepajo po šolah — najnižja kasta »parij« v Indiji ni toliko zaničevana in teptana kakor danes Judi v Nemčiji.

In za fašistovski plebiscit 12. novembra je »centralno društvo nemških državljanov židovske vere« izdalo proglas, naj vsi Judi volijo — Hitlerja! Ne čudimo se temu! Za Hitlerja so brez dvoma Judi tudi glasovali, kakor so volili tudi jetniki po koncentracijskih taboriščih. V tem znamenju je Hitler »sijajno« zmagal — in približal Nemčijo zopet za korak bliže strašnemu obračunu, ki bo sledil blazni politiki nemškega fašizma.

Nova zunanja politika Francije? — Po zadnji vladni krizi je Paul Boncour le s težavo še ostal zunanji minister. Desnica nastopa proti njemu, kakor da je izdajalec Francije, generalni štab mu očita prevelike koncesije pri pogajanjih z Italijo, Anglijo in Ameriko. Desnica mnogo govori in piše, da mora imeti Francija »močno vlado«, da mora odločno nastopati, da bojni meči ne smejo zarjaveti — vse to so končno same prazne besede, iz katerih se pravega načrta ne vidi. Če bi se izpremenila sedanja zunanja politika Francije, bi prišlo do preloma sedanjih odnošajev z Anglijo in Italijo. Krogi, ki stojé blizu vojnemu ministertvu, so pripravljene dovoliti Nemčiji oboroževanje do določene meje, ker menijo, da bi to opravičevalo Francijo do večjega oboroževanja, ki bi vedno preka-

šalo nemško. Če bi v Franciji padla leva meščanska vlada, bi postale razmere v Evropi še bolj napete.

O novi fazi evropske politike vzpričo Hitlerjeve diktature v Nemčiji je dejal čehoslovaški zunanji minister Beneš to-le: »Če bi se izpolnile nemške razorožitvene zahteve, bi se takoj razvil ves nadaljnji problem razmerja Nemčije do Evrope in do zveze narodov. Tu gre namreč za **konflikt dveh popolnoma si nasprotujočih ideologij**: prvo zastopajo zapadna Evropa, Anglosasi in Francozi, Skandinavci, Holandska, Belgija, Švica, Španija itd., druga se pa najmočneje izraža predvsem v današnji družbi... Neposredna posledica nemške revolucije od letošnje pomladi do današnjega dne je bila **pregrupacija sil** v današnji Evropi... Predvsem se je precej bistveno izpremenilo angleško javno mnenje in pričelo se je **francosko-britansko zблиžanje**, s katerim lahko računamo pri nadaljnjem razvoju evropske politike. Podoben razvoj javnega mnenja se je pričel tudi v Združenih ameriških državah, čeprav je ameriška vlada sama nedavno poudarila, da ni zainteresirana na evropski politiki.« O Italiji je rekel, da je »v precej veliki rezervi« v konfliktu med demokratičnim zapadnim svetom in diktatorsko Nemčijo.

Pisatelji ga lomijo!

1. Slovití pisatelj Upton Sinclair izključen iz socialistične stranke.

Vse naše brave, ki gotovo poznajo znamenite socialne romane ameriškega pisateja Uptona Sinclaira, bo presenetila novica, ki je prišla iz Amerike: Ameriška socialistična stranka je izključila iz svojih vrst Uptona Sinclaira.

V kratkem bodo namreč volitve za guvernerja v državi Kalifornija, kjer živi Sinclair (v Passadeni), in Sinclair je sto-

pil v demokratsko (meščansko) stranko ter sprejel kandidaturo za guvernerja na demokratski listi. Zaradi tega, skorajda neverjetnega dejanja, je izvršni odbor socialistične stranke izključil Uptona Sinclaira.

Sinclair dobro ve, da je stopil v stranko, ki zastopa kapitalistične interese, zagovarja pa se s svojim ameriško-optimističnim prepričanjem, da bo v dveh letih odpravil vse pomanjkanje v Kaliforniji, če bo izvoljen za guvernerja on. To si upa doseči s tem, da bo ustanovil delavske farmske kolonije, prazne tovarne pa zasegel ter zaposlil v njih brezposelne delavce. Farmske (kmetijske) kolonije in industrija bi proizvajale, le za potrebo, proizvode bi si mesta in dežela zamenjavala. Ta načrt je mikaven, a samo na prvi pogled in v teoriji. O takih načrtih so razpravljale lani močne organizacije ameriških brezposelnih in jih skušale tudi izvajati, a jim ni uspelo. Tajnik izvršnega odbora, ki je izključil Sinclaira, s. Harold Ashe je dejal, »da je nespametno misliti, da bi se dalo iz vrst kapitalistične stranke delati za koristi delavstva«, kakor misli Sinclair.

Sinclair sam tiska posebno knjigo (knjiga je med tem najbrže že izšla!), v kateri bo razložil svoj načrt ter skušal utemeljiti svoj vstop v demokratsko stranko. Krtačne, odtiske te knjige je poslal socialističnemu voditelju ameriških delavcev, s. Normanu Thomasu, pač z željo, da bi mu Thomas povedal svoje mnenje. S. Thomas mu je res napisal pismo, v katerem mu dobro kaže, kakšno veliko napako je napravil Sinclair in kako naivno si prav za prav zamišlja socialistični boj v praksi.

2. Slavni nemški pisatelj **Thomas Mann** (ne Heinrich Mann), ki živi v emigraciji, je izdal v rajhovski-nemški založbi svoj novi roman »Die Geschichten Jaakobs«. Skoro istočasno je odpovedal sodelovanje pri nemškem emigrantskem časopisu »Die Sammlung«, ki ga urejuje njegov sin. Dunajska »Arbeiterzeitung« je radi tega prva napadla Thomasa Manna. Mann se opravičuje, da je pri emigrantskem časopisu odpovedal sodelništvo zato, da se bodo mogle izdajati njegove knjige v Nemčiji. »Ljudje v Nemčiji poslušajo moj glas« in Mann se hoče zato izogibati vsemu, kar bi povzročilo prepoved njegovih romanov v Nemčiji. Emigranti mu pravilno odgovarjajo, da ljudje v Nemčiji ne čakajo toliko na nove romane, ampak bodo bolj veseli, če bodo videli vse odlične duhove v prvih bojnih vrstah proti fašizmu.

3. Nemški proletarski pesnik **Max Barthel** se je sprijaznil s hitlerjevstvom. Sledil mu je **Heinrich Lersch**. Hit-

lerjevci so ju zato imenovali v nemško pesniško akademijo.

4. 88 nemških pisateljev se je podalo na sramotni oder, kakor pravi mladi Klaus Mann. V posebni spomenici so izrazili svojo popolno vdanost Hitlerju. Klaus Mann pravi o tem med drugim to-le: »To je dokument, tako strašen in važen, kakor zloglasna proklamacija nemških intelektualcev ob začetku svetovne vojne. Ta sedaj je hujša iz mnogo razlogov... Kajti, nihče naj nam ne pripoveduje, da so napravili ta korak »pod pritiskom«. ... To si je nekdo izmislil, morda Hanns Jobst ali nekdo, ki se imenuje Carl Magnus Wehner, jaz slučajno vem, kdo je bil to, neki zgovorni falot. Potem je izšla okrožnica. Otto Flake (tik pred zmago Hitlerja je izšla njegova zgodovina francoske revolucije, op. p.) jo je dobil z jutranjo pošto. Trenutek je moral da oklevat: Ali naj, ali ne? Človek vendar ne more vedeti, koliko časa bo še trajala ta zgodovina. E kaj, nekaj časa bo gotovo še trpelo. Sedaj se da toliko zaslužiti pri radiu. Potem bodo ljudje spet pozabili vse to, kar smo sedaj napravili...«

S prvim delom svojega računanja — radi radio-honorarjev — naj imajo gospodje prav; ne pa z drugim: da bomo mi pozabili. Ne, kajti tudi mi vidimo črne liste v svojih srcih, ki postajajo maščevalna. Na to listo pridejo tudi »čisti pesniki«, ki so se tokrat omadeževali za vse svoje življenje. Mislim na Antona in Friedricha Senacka, ki ju le z obžalovanjem gledamo v taki družbi, ali na lirika Oskarja Lörke, lektorja in posvečevalnega prijatelja S. Fischer-jeve založbe. Sicer ni zraven mnogo takih, da bi se jim čudili radi tega. Na ime Gottfrieda Benna smo v taki zvezi že navajeni, gosposki jezdec Binding-Papen v literaturi — nikakor ne sme manjkati in krivično bi bilo, če bi se čudil nesramnosti Walterja von Molo, ki mu je vseeno, za katero stvar se blamira. Pri imenih kakor Wilhelm von Scholz, Eduard Stucken ali Ina Seidel kratko ostrmiš, pa si končno rečeš: Zakaj pa ne? — in greš dalje. Ne brez zadovoljstva ugotoviš navzočnost Hansa von Hülsen — popolnoma streniranega petolizca, potem pustiš, da gre mimo tebe krog prikazni Blöma, Höckerja i. dr. Veselo prikrišaš, da je napravila svoj poklonček pred Führerjem baš Helene von Nostiz-Wallwitz — stara Evropa. Tudi ti, stara salonska kača! Tudi tvoj snobizem, ki se je uveljavljal skozi pol stoletja, ne varuje pred najhujšim iztirjenjem. Josef Ponten stoji poleg Rudolfa Presberja, kakor se spodobi... Mnogo jih je popolnoma nepoznanih, ali pa vemo za nje iz »Neues

Wiener Journal«, kot n. pr. za nekega Müller-Partenkirchena. Manjka Hanns Heinz Ewers — v nemilost padla favoritka. Potem prečitamo še enkrat vso listo. Nečesa vendar pogrešamo. Da, ali ni mar nihče pozval Gerharta Hauptmanna?»

5. O nekih francoskih pisateljih beri med razpravami te »Svobode« Ehrenburgovo »Talent in krepost«!

— Po vsem tem čovek lažje razume, če tudi v naši majhni deželi najde kakega pisatelja, ki je v službi te ali one tiskovne d. d., pa vam privatno-zaupno pove kaj takega-le na primer: »Vidiš, jaz nisem »Pohodovec«. Nasprotno, jaz na svoj način na tihem delam za stvar in bolj uspešno kakor marsikateri vaš zvesti član. Jaz imam zveze, kakršnih vi ne boste nikdar v svojem življenju imeli... Vaš socializem ni pravi. Dragi moj, problem je vse širši in globlji...« — in ti tako imenitno govori, da bi si človek kmalu začel vest izpraševati pred človekom, ki sta ga samoljubnost in honorarščina zapeljali tako daleč, da je šel za

konjunkturo, svoje renegatstvo pa opravičuje s tem, da vidi socializem tako široko in globoko, — da dela proti njemu.

X.

Kriza gledališča povsod. Neprestano se piše o krizi ljubljanskih gledališč. Čudno je, da pri teh razmerah moreta še vedno delovati dve gledališči v takem majhnem mestu, kakor je Ljubljana. V reviji »Politische Bühne« beremo poročilo igralca Reicha o krizi nemških gledališč:

»Od 16.000 igralcev v Nemčiji jih že med sezono ni bilo 10.000 angažiranih; ta številka se je po zaključku sezone še znatno dvignila. Pri tem govorim le o solistih! Kor in balet v tem nista všteta. Število neangažiranih igralcev v Avstriji se giblje med 700 pozimi in 1200 poleti. K temu se je sedaj pridružil še tok Avstrijcev nazaj iz Nemčije, kjer je za nje zaprtih 230 odrov. Med temi, ki se vračajo v domovino, so najboljše moči iz Berlina, Hamburga, Frankfurta itd. Kam z njimi?«

Zapiski

Zveza kulturnih društev (ZKD) bi bila najimenitnejša kulturna zveza na svetu, če bi človek veroval v velike naslove »Jutra« (verovati se pravi vse za res imeti). Drugačno mnenje o njej dobimo, če malo pozorneje pogledamo samo ZKD. Brali smo v »Jutru«, da ima ZKD lepo zalogo skioptičnih predavanj, da prireja raznovrstna predavanja po vsej deželi itd. Medtem nam je slučajno prišla v roke brošurica »Seznam predavanj in iger Zveze kulturnih društev v Ljubljani«. V ta seznam svojih predavanj so gospodje okrog ZKD enostavno uvrstili — **vsa skioptična predavanja prosvetnega odseka Delavske zbornice**. Kakor smo se informirali, ni prosvetni odsek DZ nobenemu niti prodal niti podaril svoje bogate zbirke skioptičnih predavanj. Tudi ni izšel noben dekret, ki bi izročil ta predavanja ZKD. Gospodje so jih kar na svojo roko uvrstili med »svoja« predavanja v nadi, da se za to ne bo izvedelo; ali pa so morda mislili, da bodo »ta plavi« tako zmagali pri volitvah v Del. zbornico, da se bodo vse njene kulturne naprave proglasile za delo in last ZKD? Bilo, kakor bilo, gospodje od ZKD so bili pri »eksploataciji« teh predavanj tako neizbirčni, da so uvrstili v seznam »svojih« predavanj celo taka, ki nasprotujejo vsem idejnim načelom

ZKD, kolikor moremo pri ZKD sploh govoriti o načelih. Nedavno je ZKD oznajnila idejo ljubljanskih rotarijevcev o ljudski univerzi kot svojo zamisel, sedaj se postavlja s predavanji Del. zbornice; ali res ni pri njej nič drugega originalnega kakor ameriški film z nemškim tekstom v »elitnem« kinu »Matica«?

Dekleta in fantje, glejte se v ogle-dala in pripravljajte se! — Srečno slovensko ljudstvo je dobilo nov mesečnik »Drama«, ki hoče pomagati številnim ljudskim odrom po deželi. Med glavnimi sotrudniki je nadrežiser ljubljanskega gledališča gospod profesor O. Šest, ki se je pred leti izjavil, da bi bilo treba napraviti konec vsem ljudskim odrom. Ta bo odslej svetovalec istim odrom. Proti delavskim odrom sicer ta g. profesor menda nikdar ni bil. Kajti v svoji razpravi »Gledališče in podeželni odri« v 1. številki »Drame« razodeva g. profesor, da za delavska kulturna društva sploh ne ve. Kdo orje ledino po njegovem mnenju? — Šest piše: »Društva, ki se imenujejo »Čitalnica«, »Sokol« »Prosvetno društvo«, »Gasilsko društvo« in še drugače.« Kar očita slabega odrom, velja torej za odre teh društev. Drugače nasvetuje Šest prav imenitne smernice ljudskim odrom po deželi: predstave bi morali prirejati

samo radi predstav, samo radi najčistejše umetnosti. Zakaj ne uveljavi g. prof. teh čistih umetniških teženj pri »narodnem gledališču« v Ljubljani, ki dobiva izdatne podpore od države in občine? Ali pa morda ljubljansko gledališče upri-zarja »Mlinarja in njegovo hčer« in podobne stvari samo radi umetnosti? Vrag vedi, ko so pa pojmi o umetnosti tako različni. Teoretični urednik »Drame« g. Jože Kranjc pravi n. pr., da so igre z maksistično tendenco brez umetniške vrednosti, ker »opravljajo propagando« za neko idejo. Po njegovem bi torej bil Cankarjev »Hlapec Jernej in njegova pravica« brez vsake umetniške vrednosti, ker »opravlja propagando« za socializem tako nazorno in temeljito, da je noben učenjak estetike in poetike ne more zatajiti. Potemtakem bi bila »Mlinar in njegova hči« bližja umetnosti, ker je tako brez ideje, da se je prikupila (s pridržki seveda!) še »Jutrovemu« gledališkemu poročevalcu.

Glavni adni izdajatelj in urednikov »Drame« pa je »Slovenski film«. Pravijo, da imajo že pripravljeno aparaturo, »s produkcijo pa pričnemo šele, ko vzgojimo zadostno število filmskih igrancev. Te bomo izbirali iz vrst naših naročnikov.« Če že vabijo naročnike s »slovenskim filmom« (ideja ni prav nič originalna, ker je že pred leti poskušal z njo g. P. Debevec pri »Razgledu«), naj bi napravili bolj temeljito reklamo: Gradé se že velikanski ateljeji in v podjetje je vloženo toliko ameriškega kapitala, da bo gotovp poslovalo, kadar bo začelo poslovati itd. Naročnike bi navdali tako z večjim opti-

mizmom in ta »slovenski film« bi gotovo ne bil nikdar pozabljen, četudi bi nikdar ne začel delovati. Sicer pa uredniki »Drame« že sami vedo, zakaj so tako skromni s svojo filmsko reklamo. Prvemu naročniku, ki se je prijavil za film, odgovarjajo: »Drugič pa si nikar ne predstavljajte, da bodo naši filmski igravci prejeli milijonske gaže.« No, kaj takega menda nihče ne pričakuje od tega revijalnega podjetja. Drugemu interesentu pa sporočajo, da je glavna težava pri tem podjetju založbe. »Drama« »vprašanje igrancev in naraščaja«. In veste, kaj mu svetujejo, da postane dober slovenski filmski zvezdnik? »Zato Vam svetujemo, da pridno čitate našo revijo...« Mi bi še pripomnili: In negujte svoj obraz samo z milom tvrdeke, ki se priporoča med inserati današnje številke!

Listnica uredništva

1. številka novega letnika »Svobode« (1934.) izide že za božič. **Rokopise** za to številko pošljite najkasneje do **10. t. m.!** Pošljite nam tudi **naslove** vseh, ki upate, da bodo postali naši naročniki, da jim pošljemo revijo na ogled. Novoletni številki bo dodano tudi **vsebinsko** kazalo letnika 1933. Sodrugi, ki žele, da jim damo **vezati** ta letnik mi — ker bo to ceneje — naj nam sporočé svojo željo najkasneje do 15. t. m.!

Ocene novih knjig in polno drugega gradiva smo morali odložiti za novoletno številko. **Uredništvo in uprava.**

„SVOBODA“ in „CANKARJEVA DRUŽBA“ se borita z Istimi sredstvi za iste ciljel

Zato:

Vsak zaveden „SVOBODAŠ“ mora postati član „CANKARJEVE DRUŽBE“!

Prijavite se pri poverjeniku ali pa pišite dopisnico družbi (Ljubljana, poštni predal št. 290).

SLOVENSKA NARODNA PODPORNA JEDNOTA

največja slovenska gospodarska in dobrodelna zadruga v SEVERNI AMERIKI. — Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezen, poškodbe itd. — Posluje v Zedinjenih državah, Kanadi in Mehiki. — Ima približno 63.000 članov v obeh oddelkih in blizu 650 podružnic po raznih krajih Amerike.

PREMOŽENJE NAD 4.000.000* — DOLARJEV

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S.N.P.J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill

Kaj se vse dobi pri nas?

Galanterijsko in nürnberško blago, pletenine, rokavice in nogavice / Porcelan, steklo, kuhinjsko posodo, usnjene predmete, torbice, turistijske potrebščine, otroške igračke, konfekcijo / Potrebščine za krojače in šivilje / Čevlje iz lastne tovarne, moške, ženske in otroške po najnižjih cenah

ANT. KRISPER

LJUBLJANA, Mestni trg 26, Stritarjeva ulica 2-3

Tvoj iskreni prijatelj
v današnjih dneh je samo

**„DELAVSKA
POLITIKA“**

Nabirajte hitro člane za delavsko književno založbo

„Cankarjeva družba“

in takoj odpošiljajte zbrani denar. Saj 20 dinarjev lahko vsakdo zmore, posebno če pomisli, da se mu ta denar s takimi knjigami zelo visoko obrestuje. S knjigami, ki jih je izdala družba lani, so bili vsi zelo zadovoljni. Letošnje knjige bodo še mnogo lepše in zanimivejše. Zato: vsi na delo za C. D.

Knjižarna Kleinmayr & Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16. Telefon števil. 31-33

najstarejša
v Jugoslaviji, priporoča
svojo bogato zalogo strokovnih in
zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za
petje, klavir in druge instrumente. Knjige in časopise,
v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz
inozemstva v najkrajšem
času.

Knjige, revije,
TISKOVINE VSEH VRST

tiska in veže v priznani
lepi in prvovrstni izdelavi

LJUDSKA TISKARNA
MARIBOR, SODNA ULICA 20

Eno in večbarvni tisk

VSEM

izvodom 1. številke »Svobode« prilagamo čekovne položnice.

Člane „Svobode“

prosimo, da pridobé vsi po enega novega naročnika in pošljejo zanj naročnino po priloženi položnici.

Stari naročniki

naše revije naj po položnici takoj obnové naročnino za l. 1932.

Na ogled

poslani izvod naj takoj vrne vsakdo, ki se ne misli naročiti na našo lepo in najcenejšo slovensko revijo. Kdor ne vrne 1. šteev., mu bomo časopis dalje pošiljali in izposlovali plačilo naročnine.

Vse prosimo, da poravnajo naročnino vsaj za pol leta — t. j. 18 Din. V trdnem prepričanju, da se bo v l. 1932 zopet razširil krog bralcev naše revije,

želi vsem srečno novo leto

Konzorcij „Svobode“.

Odločite se!

Mnogim pošiljamo na ogled prvo številko šestega letnika »Svobode«, v upanju, da bodo postali naročniki te edine izrazite slovenske marksistične revije, ki s stališča dialektičnega materializma razpravlja o vseh aktualnih vprašanjih gospodarstva, politike, kulture itd.

Smer in pestrost »Svobode« kaže vsakemu priložena vsebina lanskega letnika, ki je dosegel blizu 500 strani. Tekoči letnik bo vsebinsko še bogatejši, raznovrstnejši.

Poleg zanimivih razprav, poleg knjižnega, kulturnega, političnega in drugih pregledov iz domačega in mednarodnega življenja bomo v podlistku priobčili

roman iz fašistske Italije „Fontamara“

umetniško delo italijanskega pisatelja-emigranta Silona. Roman nazorno prikazuje, da je fašizem velik v frazi in varanju ljudi, da je pa popolnoma odpovedal v vsej svoji politiki, ko je prišel na oblast. Knjiga naj bo vsem v najresnejši opomin, da se naš narod obvaruje najhujše nesreče, ki ga more zadeti — fašizma, s katerim zadnje čase simpatizira del slovenskega malomeščanstva.

Naročnina za tako vsebinsko bogato revijo stane

za vse leto komaj	Din 40.—
za pol leta	Din 20.—
za četrt leta	Din 12.—

Preglejte vsebino lanskega letnika, preberite to številko in gotovo se boste naročili na »Svobodo«, če se zanimate za kulturni razvoj našega naroda in za sile, ki delujejo na temeljiti preobrazbi vsega človeškega družabnega življenja.

Nihče ne more biti danes dejansko nevtralen: ali je za napredek in za preobrazbo človeške družbe v duhu pravičnosti, svobode in demokracije, ali pa je za fašistovsko reakcijo.

Odločite se! In odzovite se vabilu slovenske socialistične revije »Svoboda«!

Če bi kdo prejel dve položnici, naj izroči eno svojemu prijatelju!

Konzorcij „Svobode“

Zaklad Sierre Madre

je v svetovni literaturi gotovo

najboljši pustolovni roman

s trajno literarno vrednostjo in z močnim socialnim poudarkom. Spisal ga je **B. TRAVEN**, čigar pravo ime ni znano. Še založnik njegovih del dopisuje z njim preko nekega skritega naslova v južni Ameriki. Gotovo je le toliko, da živi v Mehiki in da je

eden največjih pripovednikov v vsej svetovni literaturi!

V vseh svojih romanih, kakor „Mrtvaška ladja“, „Bela roža“ i. dr. se zavzema za pravico, za osvobojenje zatiranih in oznanja nov družabni red.

V romanu „Zaklad Sierre Madre“ nam mojstrsko orisuje življenje treh revnih ljudi, ki gredo **kopat zlato**, potem pa se radi njega pobijejo med seboj. Pri tem pa riše ljudsko življenje v Mehiki, mehiško klerikalno reakcijo in na nevsiljiv način kaže odredšilno pot. Vse delo preveva **najbolj zdrav in naraven humor**.

To delo, prevedeno že na različne jezike, bo izdala v letniku 1933. revija

„SVOBODA“

Roman, ki stane v nemški izdaji okrog Din 80'—, boste dobili v „Svobodi“ za Din 36'—. Poleg tega romana boste čitali še polno zanimivih razprav, člankov in notic.

Zato se naročite na edini slovenski marksistični mesečnik „Svoboda“, Ljubljana, Miklošičeva c. 22; celoletna naročnina znaša Din 36'—, polletna 18'—. Naročnino pošljete po čekovni položnici št. 12.249.

KONZORCIJ „SVOBODE“

Poziv vsem!

S tem zvezkom stopa revija »Svoboda« v peto leto svojega življenja. Dokaz, da se je trdno uveljavila v naši publicistiki.

Sedanji čas ni naklonjen revijam z izrazito usmerjenim svetovnim nazorom. »Dom in Svet«, revija katoliško-klerikalne smeri, in »Ljubljanski Zvon«, glasnik liberalno-meščanskih nazorov, sta v zadnjem času v krizi. Pač pa je v zadnjih letih pričela izhajati cela vrsta mesečnikov in takozvanih »svobodnih« revij, ki nimajo svojega enotnega in jasnega programa, temveč se ravnaajo po domislekih podjetnih posameznikov ali pa celo po čisto trgovskih interesih.

»Svoboda« jasno izpoveduje nazore historičnega materializma in znanstvenega socializma, kakor sta ga prva formulirala

Marx in Engels.

Na tej liniji bo vztrajala tudi v bodoče. Svojega prapora ne namerava sneti z jambora.

Zavedni člani svobodnih strokovnih in kulturnih organizacij poznajo svojo »Svobodo«. Njim ta poziv ni namenjen. Pač pa

slovenska inteligenca

še vedno le prerada zviška gleda na socialne probleme sedanje dobe in ne pozna bujnega kulturnega življenja, ki se kljub gospodarskim in vsakovrstnim drugim težavam med našim proletarijatom tako lepo razvija.

Prvo številko tekočega, petega letnika pošiljamo na ogled tudi posameznikom, o katerih domnevamo, da se zanimajo za kulturni razvoj našega naroda in ki nikakor ne morejo s preziranjem preiti preko resnih naporov marksističnega delavstva za ustvarjenje nove kulture.

»Svoboda« bo — kakor doslej — tudi v bodoče v svojih razpravah in člankih tolmačila Marxov nauk historičnega, odnosno dialektičnega materializma. S tega stališča bo razpravljala o vseh aktualnih vprašanih gospodarstva, politike, leposlovja, umetnosti itd. V svojem leposlovnem delu bo priobčila v tekočem letniku

najlepši socialni in pustolovski roman prebujene Mehike

„Zaklad Sierra Madre“

ki ga je spisal eden največjih pripovednikov v svetovni literaturi — B. T r a v e n. Razen tega bo prinašala tudi krajše črtice, novele in pesmi, zlasti take, ki so jih napisali delavci.

Razen nekaj častnih izjem »Svoboda« nima sotrudnikov med takozvanimi »priznanimi« »kulturnimi delavci«. To pa ni prav nobena škoda! Kajti nam ne gre za imena, ki uživajo ugled pred meščansko javnostjo. Odklanjamo ljudi s tisto zoprno egocentrično samoljubnostjo, ki tako rada bohoti med tistimi, ki si domišljajo, da so »glasniki« slovenskega naroda.

V pregledih bo »Svoboda« podirala ozke barijere in razgrinjala zaveze, za katerimi se hoče skrivati naša oficielna »kultura«, ki jo je prevzel strah pred novimi silami. Razen tega bo podajala pregledna poročila iz mednarodnega življenja in domačega proletarskega kulturnega pokreta. Pestrost »Svobode« kaže priložena vsebina lanskega letnika. Še pestrejši, lepši in obsežnejši bo tekoči letnik.

Lanski letnik je obsegal 416 strani, letošnji bo dosegel najmanj

450 strani.

Naročnina za tako vsebinsko-bogato revijo pa stane

za vse leto komaj Din 36.-.

Naša revija je najcenejša izmed vseh, kar jih izhaja, zato, ker ne daje svojim sotrudnikom in urednikom nobenih denarnih nagrad, temveč jim je za njihovo sodelovanje

edino plačilo zavest, da v teh težkih časih zvesto in požrtvovalno delajo za najvišje ideale človeštva.

Če vabimo na naročbo, nam gre predvsem za to, da

seznanimo najširšo javnost,

zlasti izobraženstvo, z nazori, katerih uresničenje pomeni temeljito preobrazbo vsega človeškega družabnega življenja. Proletarski razred se zaveda svojega zgodovinskega poslanstva, ki mu pripada po razvojnih zakonih človeške družbe, in svojega primata ne odstopa nikomur. Zaveda se pa tudi, da v svojih bojih za novo človeško družbo potrebuje tudi sodelovanja izobraženstva. Želi ga pridobiti za svoje ideale in ga kliče v svojo sredo.

V Ljubljani, dne 20. decembra 1932.

Konzorcij »Svobode«

